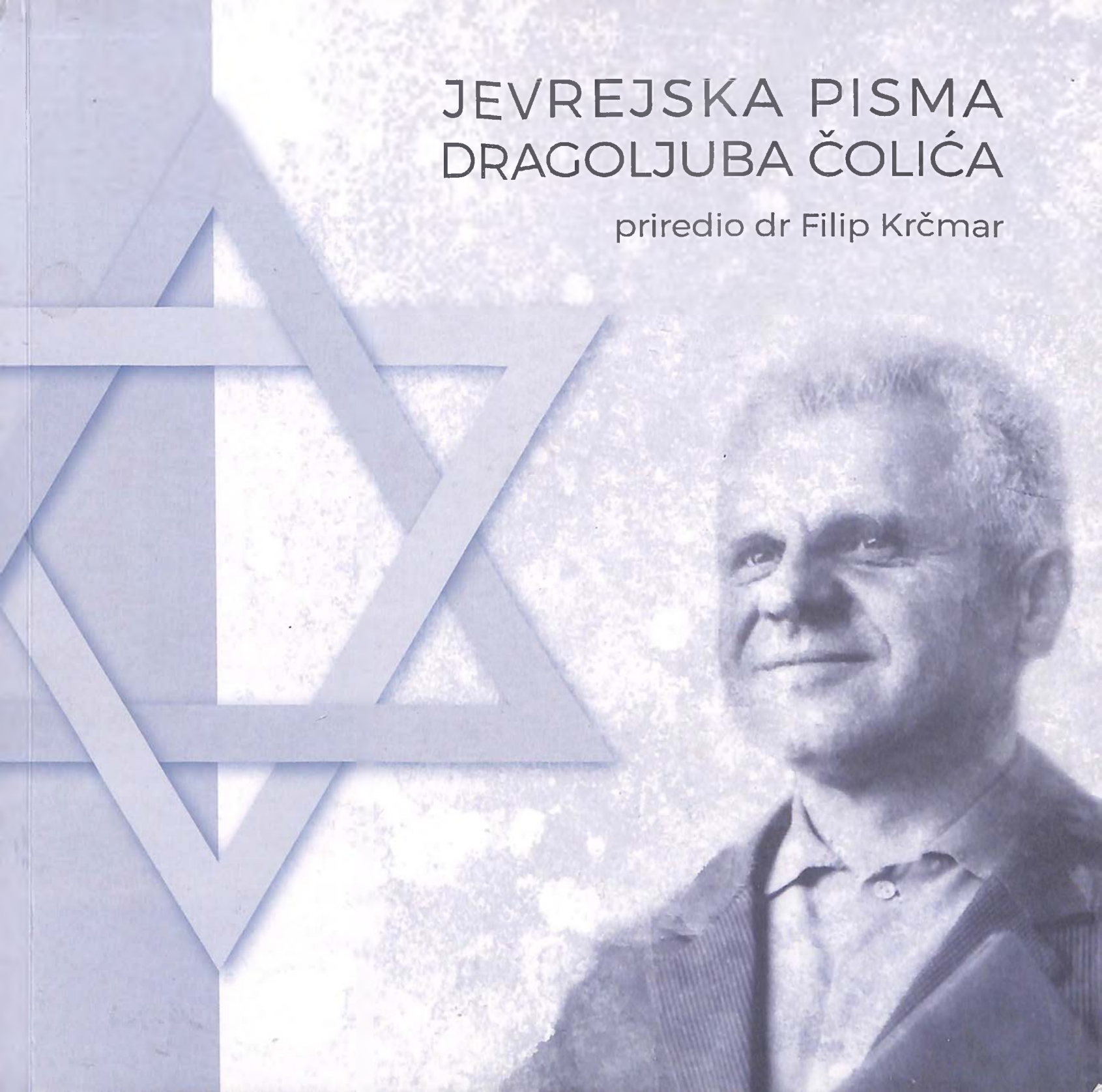

JEVREJSKA PISMA DRAGOLJUBA ČOLIĆA

priređio dr Filip Krčmar

JEVREJSKA PISMA DRAGOLJUBA ČOLIĆA

Privedio Filip Krčmar

Zrenjanin
2019.

*Povodom 25 godina od revitalizacije Jevrejske opštine Zrenjanin
1994-2019*

UMESTO PREDGOVORA: *judaica banatica* Dragoljuba Čolića

Kao predmet naučne obrade, istorija Jevreja u Zrenjaninu (nekadašnjem Velikom Bečkereku i Petrovgradu) javlja se još u međuratnim radovima F. Milekera¹ i A. Stanojlovića². U to vreme je jevrejska zajednica u ovom gradu bila na svom vrhuncu i brojala je oko 1200 članova, a iza sebe imala već vek i po istorijskog prisustva na ovom području. Drugi svetski rat i nemačka okupacija Banata koji su usledili nedugo zatim doveli su do njenog skoro potpunog istrebljenja. Tragična sudbina petrovgradskih Jevreja u leto 1941 - pljačka njihove imovine, rušenje sinagoge, zlostavljanje i deportacija - opisani su u osnovnim crtama u monografiji o Zrenjaninu iz 1966. godine³, a nešto detaljnije - u knjizi Đ. Momčilovića o Drugom svetskom ratu na području grada i njegove okoline⁴.

U proteklih deceniju i po, interesovanje za prošlost lokalne jevrejske zajednice znatno je produbljeno, čemu je doprinelo više faktora. Nakon što je 1994. revitalizovana Jevrejska opština Zrenjanin, njene programske aktivnosti - izložbe, predavanja, radionice, koncerti itd. - učinili su ovdašnje Jevreje „vidljivijima“ u okviru lokalne zajednice. Oni su u fokusu svakog 27. januara (na svetski dan Holokausta) i 18. avgusta (na godišnjicu deportacije petrovgradskih Jevreja u Drugom svetskom ratu), kada se, sada već tradicionalno, polažu vencu na mestu nekadašnje sinagoge i na velikom pešačkom mostu. Pored toga, zabavno-sportska manifestacija „Makabijada“, koja se održava svakog leta od 2001. godine, te jesenja kulturna manifestacija *Korak napred* (pokrenuta 2007), danas su već postali jasno prepoznatljivi momenti u kulturnom kalendaru grada. Takođe, u naznačenom periodu, čitavim nizom tematskih publikacija probuđeno je interesovanje javnosti za materijalnu kulturu i graditeljsko nasleđe Jevreja na području grada i okoline⁵, u čijem se centru, nesumnjivo (i neprikosnoveno) nalazi već pomenuta nekadašnja sinagoga, porušena aprila 1941.

¹ Felix Milleker, *Geschichte der Stadt Veliki Bečkerék 1333–1918*, Wrschatz 1933.

² Мавро Нидерман, „Јевреји у Петровграду“, у публикацији: Александар Станојловић (ур.), *Петровград*, Петровград 1938 (Зрењанин 1997², 2004³).

³ Todor Malbaški (ur.), *Zrenjanin*, Zrenjanin 1966.

⁴ Ђорђе Момчиловић, *Зрењанинске ватре. Зрењанин у рату и револуцији*, Зрењанин 1987.

⁵ Vesna Karavida, *Zrenjanin - graditeljska baština*, Zrenjanin 2002; Vesna Majstoroviћ, Vesna Karavida, Bojan Kojicћ, *Познати архитекти и њихове грађевине у Великом Бечкереку крајем XIX и почетком XX века*, Зрењанин 2009; Филип

Knjižica *JEVREJSKA PISMA DRAGOLJUBA ČOLIĆA*, kojom Jevrejska opština Zrenjanin u 2019. godini obeležava četvrt veka od svoje revitalizacije, ima za cilj dalje produbljivanje ovog interesovanja. Osim što daje novi-stari doprinos istraživanju zrenjaninskog jevrejskog kulturnog nasleđa, ona nudi osvrt na nesvakidašnji lik i delo gorostasa zavičajne istorije Zrenjanina – Dragoljuba Čolića, koji je, istražujući jevrejsko nasleđe Zrenjanina, postao i sam njegov nerazdvojni deo.

Iako nemerljiv, Čolićev doprinos istraživanju ove oblasti, sticajem okolnosti, nije prepoznat na najadekvatniji način. Razloge tome trebalo bi potražiti u činjenici da je sam Čolić, iako je za života predano i godinama dokumentovao prošlost Jevreja u našem gradu, malo toga objavio, i to na strani i u časopisima koji nisu namenjeni široj čitalačkoj publici. Prilike mu nisu dozvolile da rezultate svojih sveobuhvatnih istraživanja, koja je uspeo da sistematizuje i artikuliše, objavi u vidu knjige, iako je to nesumnjivo želeo. Oni su ostali sačuvani u Čolićevoj bogatoj rukopisnoj zaostavštini koja se danas čuva u okviru *Ličnog fonda Dragoljuba Čolića 1856–1982.* u Istorijском архиву Zrenjanin (F. 667), zajedno s njegovom prepiskom. Otuda je ova knjižica i svojevrsni pledoaje i podsticaj za objavljivanje Čolićevih sabranih dela o bečkerečkim (petrovgradskim i zrenjaninskim) Jevrejima.

Na značaj Čolićeve judaistike prvi put je skrenuta pažnja u jesen 2008, kada je Istorijски архив Zrenjanin priredio izložbu povodom stogodišnjice njegovog rođenja i povratka njegove pisane zaostavštine pod okrilje zrenjaninske arhivske ustanove⁶. Tom prilikom se moglo i videti da Čolićeva istraživanja zapravo odlično popunjavaju višedecenijski prazan prostor između međuratnog zanimanja za Jevreje u našem gradu i interesovanja i istraživačkih poduhvata u ovoj oblasti novijeg datuma.

Rođen 19. oktobra 1908. godine u Velikom Bečkereku (današnji Zrenjanin), Čolić je u svom rodnom gradu pohađao Srpsku pravoslavnu veroispovednu osnovnu školu, Državnu mešovitu građansku školu i Trgovačku akademiju. Po završetku školovanja, započeo je radni vek u lokalnoj fabrici šećera, da bi se posle dve godine zaposlio u Poreskoj upravi. Kratko je službovao kao poreski

Крчмар, „Липот Баумхорн (1860–1932). Поводом 150 година од рођења“, *Рад музеја Војводине* 52, Нови Сад 2010, 295–307; Бојан Којичић, „Синагога у Великом Бечкереку“, *Грађа за проучавање споменика културе Војводине* 24–25, Нови Сад 2011, 73–78; Филип Крчмар, Aleksandar Stefanov, Tihomir Bogović, Aleksandar Radlovački, „Грбови који путују: јеврејско меморијално гробље у Зрењанину“, *Зборник Јеврејског историјског музеја* 10, Београд 2015, 415–481; Весна Мајсторовић, *Сецесија у архитектури Зрењанина*, Зрењанин 2016; Војан Којичић, Regina Milanov, *Трагом градитељског наслеђа Јевреја у Зрењанину*, Зрењанин 2017 (изложбени каталог).

⁶ Види изложбени каталог: Горан Живић, *Ходочасник кроз историју завичаја*, Зрењанин 2008. За отварање изложбе види: Б. Јајић, „Изложба докумената из збирке Драгољуба Чолића у Салону Историјског архива. Ходочасник кроз историју“, *Зрењанин* 2937, год. LVI, 14. новембар 2008, 19.

činovnik u Beloj Crkvi i Kovačici, pre nego što se vratio u Petrovgrad⁷, gde će ostati do penzije. Ne zadovoljavajući se suvoparnim činovničkim poslom, Čolić je praktično od samog početka nalazio druge, dodatne aktivnosti i hobije. Aktivno se bavio sportom (kasnije i sportskim novinarstvom i publicistikom), a od 1934. počeo je da istražuje prošlost svog zavičaja. Krajem tridesetih godina prošlog veka učestvovao je u pripremi almanaha-spomenice *Petrovgrad* pod uredništvom Aleksandra Stanojlovića. Međutim, njegova istorijska istraživanja su najplodnija u posleratnom periodu, kada saraduje s novoosnovanim Državnim istorijskim arhivom u Zrenjaninu i počinje da objavljuje rezultate do kojih je došao – najpre u lokalnoj štampi, a zatim i u novinama, časopisima, zbornicima radova i enciklopedijama van Zrenjanina. Angažovao se kao saradnik Matice srpske na prikupljanju podataka u vezi sa naseljavanjem Vojvodine. Bio je sekretar redakcije monografije *Zrenjanin* iz 1966, sastavio je *Priručnik grada Zrenjanina* i turističku brošuru *Vodič kroz Zrenjanin*. Sarađivao je u izradi *Enciklopedije fizičke kulture* koju je izdavao Jugoslavenski leksikografski zavod u Zagrebu; sledeći svoje afinitete prema sportu, takođe je objavljivao svoje priloge u *Biltenu Savezne komisije za istoriju fizičke kulture* i *Zborniku za fizičku kulturu Srbije*. Interesujući se za istoriju pozorišta, pisao je i za enciklopediju Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu i izradio bibliografiju novinskih članaka, pozorišnih kritika i drugih izvora o pozorišnoj umetnosti.

Najviše je međutim ostao upamćen po svojim feljtonima, kao i rubrikama koje je uređivao u lokalnom listu *Zrenjanin* pedesetih i šezdesetih godina prošlog veka (*Godine prošlosti*, *Mala antikvarnica*, *Ove nedelje u našem gradu pre 100 i pre 50 godina*, *Zrenjaninci po svetlu*). Najznačajniji su njegovi feljtoni *Poznati Zrenjaninci* (oko 600 biografija znamenitih ličnosti grada i okoline) i *Hiljadu zanimljivosti* (istorijske crtice iz zrenjaninske prošlosti). Za svoj doprinos popularizaciji istorije Zrenjanina nagrađen je 1969. Oktobarskom nagradom ovog grada. Umro je 1982. godine⁸.

Već je rečeno da se Čolićeva pisana zaostavština, koja je nastajala tokom decenija neumornog istraživačkog rada, danas čuva u Istorijskom arhivu Zrenjanin, u okviru posebne arhivske celine. *Lični fond Dragoljuba Čolića 1856–1982* (F. 667) obuhvata tridesetak kutija građe, razvrstanih po arhivističkim načelima. Činjenica da se najveći deo ove građe odnosi na Jevreje tek površno ilustruje Čolićev doprinos banatskoj judaistici – da bi se on pravilno shvatio i predstavio javnosti bilo bi potrebno nekoliko tomova. Prepiska koju sadrži ova knjiga predstavlja tek mali deo, takoreći *nusprodukt* njegovih istraživanja o Jevrejima na području Zrenjanina i Banata.

⁷ Veliki Bečkerek je 1934. preimenovan u Petrovgrad. Ime Zrenjanin upotrebljava se od 1946. godine (prim. F. K.).

⁸ Г. Живић, *nav. delo*, 5, 7, 9, 11.

Od pomenutih tridesetak kutija ličnog fonda Dragoljuba Čolića, od značaja za jevrejsku problematiku su kutije 3, 4, 26. i 27.

Kutija br. 3 sadrži rukopise Čolićevih radova o Jevrejima, nekoliko kratkih biografija zrenjaninskih Jevreja, zapisnik sa saslušanja Albina Indlekofera, pripadnika policijskih snaga u vreme nemačke okupacije, kao i nekoliko spiskova koje je Čolić sastavio na osnovu podataka o sudbini Jevreja u Zrenjaninu i Banatu, a koje je prikupio za Jevrejski istorijski muzej u Beogradu. Ovu građu je, zbog njenog obima, bilo nemoguće uvrstiti u sadržaj ove knjige, ali je neophodno na nju skrenuti pažnju kako bi i ona, jednom kada se za to steknu uslovi, ugledala svetlost dana. Uostalom, Čolić je sam u svojoj prepisci sa Savezom jevrejskih opština Jugoslavije, odnosno Jevrejskim istorijskim muzejom, bliže objasnio prirodu i sadržaj ovih spiskova i metodologiju njihove izrade, a takođe ih je neretko u svojim pismima ispravljao i dopunjavao informacijama do kojih je u međuvremenu došao. U trećoj kutiji Čolićevog ličnog fonda sačuvano je i jedno takvo pismo (arh. br. 38).

Kutija br. 4 sadrži upitnike-tabele o sudbini Jevreja Zrenjanina i Banata, koje je Čolić popunjavao po tabelarnom obrascu dobijenom od Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu, a koji su mu poslužili kao osnova za pravljenje gorenavedenih spiskova. Oni su sadržali sledeća pitanja: 1. Ime, prezime (i devojačko prezime); 2. Ime oca; 3. Ime majke; 4. Mesto i godina rođenja; 5. Bračno stanje; 6. Zanimanje; 7. Stalno mesto boravka do Drugog svetskog rata; 8. Iz koga mesta i kada je odveden/a na prinudni rad, u zatvor, logor i dr.; 9. Gde, kada i kako je stradao/la; 10. Ko je dao podatke; 11. Datum davanja podataka. Čolić je po ovom obrascu otkucio na pisačkoj mašini 227 listova sa upitnicima, koje je popunio svojim podacima.

Kutije br. 26 i 27 sadrže Čolićevu prepisku – pisma koja je slao (br. 26) i koja je primao (br. 27). Revnosno istražujući prošlost Zrenjanina i Banata, on je ostvario kontakte sa ljudima širom nekadašnje Jugoslavije, ali i onima u inostranstvu. Među njegovim korespondentima nalazili se univerzitetski profesori, akademici, novinari, sportisti, potomci znamenitih ličnosti istorije Banata. Sa njima je, u vremenskom rasponu od praktično pola veka, od međuratnog perioda pa do smrti, razmenio na stotine pisama, karata i poštanskih dopisnica. Neke je pisao rukom, neke kucao na pisačkoj mašini. Među njegove dopisnike spadaju, između ostalih, profesori Slavko Gavrilović i Arpad Lebl (Novi Sad), šahisti i šahovski publicisti Dušan Bučan Bučko (Novi Sad) i Slavko Domazet (Smederevo), sportski novinari i autori Mladen Delić i Hrvoje Macanović (Zagreb), profesor Pravnog fakulteta i istoričar Aleksa Ivić (Beograd), viši naučni saradnik Farmaceutskog fakulteta u Beogradu dr Vojislav

Marjanović, kao i brojni potomci znamenitih ličnosti Zrenjanina koji su živeli na svim meridijanima, a s kojima je Čolić uspeo da ostvari kontakt tokom svojih istraživanja.

Prema njegovom sopstvenom priznanju, Čolića su najviše zanimali sport, pozorište i Jevreji. Svoj afinitet prema ovoj poslednjoj temi sam je objasnio, na najbolji mogući način, u jednom pismu, zabeleživši da se njegov rad u ovoj oblasti odnosi na *život i razvoj grada koji toliko voli, i na narod koji je ovde živeo, radio i doprineo napretku grada u svakom pogledu* (podvukao F. K.)⁹.

Čolićeva „jevrejska prepiska“ može se razvrstati prema njegovim korespondentima: od kraja šezdesetih godina pa do svoje smrti, on se dopisivao sa Savezom jevrejskih opština Jugoslavije, odnosno Jevrejskim istorijskim muzejom u Beogradu¹⁰; zatim, s Vidosavom Nedomački, kustoskinjom i rukovodiocem Jevrejskog istorijskog muzeja, te Cvijem Azarijom, nekadašnjim rabinom u Petrovgradu i potonjim glavnim rabinom u posleratnoj Nemačkoj. Osim toga, ostala su sačuvana još dva njegova „jevrejska pisma“ upućena različitim osobama. Prvo je bilo poslato u Izrael, na adresu Jakira Eventova, istraživača prošlosti jugoslovenskih Jevreja. Drugo nema adresat, već je poslato „Bebi“, ali se iz sadržaja može zaključiti da je bilo namenjeno Luciji Petrović, dugogodišnjoj sekretarici Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, koja je imala nadimak „Beba“¹¹. Njenim imenom potpisana su

⁹ Istorijski arhiv Zrenjanin (= IAZ), F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856–1982 (= F. 667 LfDČ), kut. 26, br. 4042.

¹⁰ Savez jevrejskih opština Jugoslavije bio je krovna organizacija jevrejskih zajednica u jugoslovenskoj državi. Osnovan je 1919. godine u Osijeku pod imenom *Savez jevrejskih veroispovednih opština Kraljevine SHS* (kasnije Jugoslavije). Zastupao je interese Jevreja, kojih je u Jugoslaviji bilo između 80.000 i 100.000, baveći se kulturnim, prosvetnim i verskim pitanjima. Sa jačanjem nacizma i širenjem antisemitizma po Evropi, suočio se s velikim izazovima. Pomagao je Jevrejima koji su preko Jugoslavije tražili utočište u bezbednim zemljama. Posle rata, njegov rad je obnovljen. Sedište mu je bilo u Beogradu, u ulici 7. jula 71 (danas Kralja Petra). Nakon raspada Jugoslavije, njegov pravni naslednik postao je Savez jevrejskih opština Srbije, koji i danas deluje na istom mestu, kao krovna organizacija jevrejskog stanovništva u Srbiji. Jevrejski istorijski muzej osnovan je 1948. godine, u okviru Saveza jevrejskih opština Jugoslavije. U početku se bavio prikupljanjem istorijske građe u vezi s Jevrejima s područja Jugoslavije, da bi 1969. otvorio prvu stalnu postavku. Tematski specijalizovan, sadržajno kompleksan, osim priređivanja tematskih izložbi i pomoći istraživačima, vremenom je razvio i bogatu izdavačku delatnost. Od 1971. godine izdaje periodično glasilo *Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja* (do 2019. izašlo je 10 brojeva).

¹¹ Lucija Petrović rodila se kao Mazal Mevorah u Beogradu, 12. oktobra 1925. Bila je dugogodišnja aktivistkinja i sekretarica Saveza jevrejskih opština Jugoslavije. U tom svojstvu radila je na pravnim pitanjima, međunarodnoj saradnji, muzejskoj delatnosti, aktivnostima jevrejske omladine, organizaciji letovanja, rada jevrejskih opština i Saveza, rada raznih komisija, saradnji Saveza sa ustanovama u zemlji i inostranstvu. Od 1999. do 2009. bila je angažovana na projektu prikupljanja i objavljivanja sećanja na Holokaust, koji je krunisan petotomnom edicijom *Mi smo preživeli – Jevreji o Holokaustu*. Savez jevrejskih opština Jugoslavije je 1991. u znak priznanja za njen pregalački rad i predanost u Izraelu zasadio gaj na njeno ime. Preminula je u Beogradu 2010. godine.

maltene sva pisama koje je Čolić dobio od Saveza (Jevrejskog istorijskog muzeja), uz potpise Lavoslava Kadelburga¹², Andrije Gamsa¹³, Zdenka Leventala¹⁴, Aleksandra Mošića¹⁵ i dr.

Zrenjaninski i banatski Jevreji pominju se i u prepisci koja je u vezi s ostalim Čolićevim istraživanjima i interesovanjima. Na primer, tragajući za detaljima iz istorije šahovskog sporta u Zrenjaninu, Čolić je pisao biografije velikobečkerečkog majstora dr Jožefa Noe i Bele Rotenberga, koji

¹² Lavoslav Kadelburg se rodio 1910. godine u Vinkovcima. Studirao je i doktorirao prava u Zagrebu. Po završetku studija dobio je zaposlenje u Vršcu, gde je dočekao Drugi svetski rat. Bio je mobilisan u vojsku Kraljevine Jugoslavije kao rezervni kapetan. U Aprilskom ratu je zarobljen i odveden u logor za oficire u Osnabriku, te je u Nemačkoj, u ratnom zarobljeništvu, proveo čitav rat. Nakon što je Crvena armija oslobodila logor, vratio se u Jugoslaviju i izgradio sjajnu karijeru pravnik i publiciste. Bio je sudija Okružnog suda u Pančevu, pomoćnik javnog tužioca SAP Vojvodine, pomoćnik javnog tužioca NR Srbije, te sudija Vrhovnog suda NR Srbije. Uporedo s tim, obavljao je razne druge funkcije u državnoj upravi i bio, još od rane mladosti, aktivan u jevrejskoj zajednici Jugoslavije. Bio je član i predsednik više jevrejskih udruženja i organizacija još u vreme Kraljevine, a taj rad je nastavio i kasnije. Bio je član Izvršnog odbora Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, potpredsednik, a od 1965. i njen – kako će se kasnije ispostaviti – poslednji predsednik. Na ovim funkcijama je učestvovao u uspostavljanju kontakata sa vodećim međunarodnim jevrejskim organizacijama i bio biran u njihovo članstvo. U svom radu, posebnu pažnju je pridavao Jevrejskom istorijskom muzeju u Beogradu i radu sa omladinom. Napisao je veliki broj radova kao saradnik i član redakcija jevrejskih publikacija (*Jevrejski pregled*, *Jevrejski kalendar*, *Jevrejski almanah* itd). Umro je 12. decembra 1994. godine u Beogradu.

¹³ Andrija Gams, pravnik i univerzitetski profesor, rodio se 1911. godine u Subotici. U rodnom gradu je diplomirao na Pravnom fakultetu (1933), a zatim doktorirao u Beogradu (1938). Rat je prekinuo njegovo bavljenje advokaturom. Posle rata bio je pomoćnik javnog tužioca u Novom Sadu (1946–1948), zatim asistent (1948–1955) i napokon profesor na Pravnom fakultetu u Beogradu na predmetu *Građansko pravo* (1955–1973). Bio je član Udruženja pravnik Srbije i predsednik Suda časti Trgovačko-industrijske komore Srbije (1965–1969). Umro je u Beogradu 1997. Napisao je više dela, od kojih je najznačajnije *Svojina* (1987), svojevrsna kritika sistema radničkog samoupravljanja.

¹⁴ Zdenko Levental rodio se u Grabovcu kod Belog Manastira 1914. godine. Osnovnu i srednju školu završio je u Zagrebu. Studirao je i diplomirao psihologiju na zagrebačkom Medicinskom fakultetu. Po uspostavljanju NDH, u tajnosti je započeo saradnju sa Narodnooslobodilačkim pokretom, snabdevajući partizanske jedinice lekovima i sanitetskim materijalom. Po završetku rata, živio je u Beogradu, gde se specijalizovao za internu medicinu (1957) i bavio lečenjem bolesti štitne žlezde. Na beogradskom Medicinskom fakultetu predavao je uvod u medicinu i istoriju medicine. Bio je član Izvršnog odbora i rukovodilac Istorijsko-muzejskog odeljenja Saveza jevrejskih opština Jugoslavije. Pod pseudonimom „Leon Bornik“ pisao je u levičarskom časopisu *Književnik*. Godine 1970. preselio se u Bern, u Švajcarsku, gde je i umro 1999. godine. Napisao je više radova, od kojih su najznačajniji: *Švajcarac na Kajmakčalanu. Knjiga o dr Rajsu* (Beograd 1984); *Britanski putnici u našim krajevima. Od sredine XV do početka XIX veka* (Gornji Milanovac 1989); *Auf gluhendes Boden. Ein jüdisches Überlebensschicksal in Jugoslawien 1941–1947* (Konstanz 1994).

¹⁵ Aleksandar Mošić rodio se u Cirihu 1919. godine. Ubrzo po rođenju, s porodicom se preselio u Beograd, gde je, u vreme izbijanja Drugog svetskog rata, studirao tehniku. Iz okupiranog Beograda spasio se begom, najpre u Split, a odatle na Korčulu. Kasnije je pristupio Narodnooslobodilačkom pokretu u Dalmaciji. Po završetku rata, diplomirao je (1947) i posvetio se karijeri u naftnoj industriji. Nakon penzionisanja živio je u Beogradu, učestvujući u radu i aktivnostima jevrejske zajednice. Umro je 2012. godine. Pred smrt je objavio knjigu *Moj sin će živeti* (2011), čiji je naslov inspirisan porodičnom tragedijom u Holokaustu.

je uređivao šahovske časopise *Caissa* i *Šahovski almanah*. Podatke o njima tražio je od svog kolege, historičara šahovskog sporta iz Kamnika u Sloveniji, Ivana Zike (1907–1976)¹⁶. O Jožefu Noi dopisivao se i sa svojim stalnim saradnikom iz Zagreba Hrvojem Macanovićem¹⁷, kome je slao informacije i o bečkerečkom/petrovgradskom Jevreju, književniku i advokatu Lajošu Boršodiju¹⁸, te o Ferencu Kemenju, jednom od osnivača modernih Olimpijskih igara, poreklom iz Velikog Bečkereka¹⁹. Pripremajući svoj feljton *Poznati Zrenjaninci* koji je objavljivao u listu *Zrenjanin*, kao i radove iz oblasti istorije zdravstva i zdravstvene zaštite u Banatu, za sobom je ostavio pregršt beležaka sa biografskim podacima mnogih poznatih Jevreja sa ovog područja (Laslo Jene, Arpad Lebl, Johan Lihtental, Ilona Halmoš Sege itd).

Čolićeva pisma uglavnom su kucana na mašini, češće latinicom, ređe ćirilicom. U nekoliko navrata zaboravljao je da ih datira, ostavljajući nedovršene godine („19 “). Potpisivao se sa „Dragoljub D. Čolić“, povremeno dodajući „penzioner“ ili „publicista“, kao i adresu stanovanja. Posmatrajući njegov stil, može se zaključiti da je u obraćanju prema svojim korespondentima nastojao da bude prislan, ljubazan, predusretljiv i na usluzi, istovremeno se trudeći da ostavi utisak dobro obaveštenog i upućenog istraživača; u tom je, čini se, imao i dosta uspeha.

*

Poštujući svaki pokušaj da se prošlost zavičaja otrgne od zaborava, priređivač ove knjige se s velikim zadovoljstvom odazvao pozivu Jevrejske opštine Zrenjanin da u 2019. godini pruži svoj doprinos obeležavanju značajnog jubileja – četvrt veka od njene revitalizacije. U traganju za odgovarajućom lokalnom „istorijskom“ temom, pogodnom za objavljivanje, nije morao ići dalje od lika i dela Dragoljuba Čolića, zavičajnog historičara-amatera, koji je za života napravio pionirske, ali i džinovske korake u izučavanju prošlosti jevrejske zajednice Velikog Bečkereka, Petrovgrada i

¹⁶ U pismu upućenom Ziki 15. jula 1973, Čolić je zabeležio: *Objavljujem u mesnom listu „Zrenjanin“ i kratke biografije poznatih Zrenjaninaca. Dosad sam objavio 645 takvih kratkih biografija, među kojima sam objavio i biografiju Dr. Noa Jožefa. To je sve dosta kratko, te bi mi za oblast judaistike koju takodjer obradjujem (podv. F. K.) trebalo nešto opširnije o njemu, kao i o braći Rotenberg, čije biografije nisam objavio. Bela je bio urednik i izdavač „Caisse“ i „Almanaha“ o kome ste Vi pisali u Vašem radu... (IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 3905). Zika mu je poslao fotografiju Jožefa Noe, na kojoj se Čolić zahvalio u sledećem pismu od 22. avgusta 1973 (IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 3906).*

¹⁷ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 3962

¹⁸ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 3947.

¹⁹ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 3959, 3960.

Zrenjanina. O tome ništa ne svedoči ubedljivije od njegove pisane zaostavštine, sačuvane u Istorijskom arhivu Zrenjanin, gde je priređivač imao prilike da je upozna i istraži i znatno pre jeseni i zime 2018, kada je ovu knjigu pripremao za štampu. Iako Čolićev „magnum opus“ o ovdašnjim Jevrejima predstavlja polaznu osnovu za svako dalje istraživanje, on je ostao većim delom neobjavljen i nedovoljno iskorišćen. Otuda ova knjižica, osim što obeležava 25. rođendan obnovljene Jevrejske opštine Zrenjanin, predstavlja i svojevrsno ispravljanje nepravde prema Čoliću i ukazuje na značaj njegovog predanog rada na dokumentovanju prošlosti Jevreja na ovom području.

Poduhvat publikovanja Čolićevih sabranih dela na ovu temu ovom prilikom nije bilo moguće izvesti; on će, ma koliko ambiciozan i plemenit bio, sasvim izvesno morati da sačeka neka bolja vremena. S druge strane, objavljivanje bogate prepiske koja je proizašla iz njegovih istraživanja, uz bibliografiju njegovih radova o Jevrejima, kako objavljenih, tako i neobjavljenih), predstavlja dobar prvi korak u tom pravcu (O privlačnosti aktivnosti kao što je čitanje tuđih pisama za ljudsku psihu ne treba posebno trošiti reči. U slučaju „jevrejskih pisama“ Dragoljuba Čolića i njegovih korespondenata ta je privlačnost još izraženija, imajući u vidu njihove biografije i strast za izučavanjem istorije Jevreja).

Uz iskrene čestitke povodom 25 godina obnovljenog plodnog i sadržajnog rada, priređivač se ovim putem najtoplije zahvaljuje Jevrejskoj opštini Zrenjanin i svim njenim članovima na ukazanom poverenju i podršci, a naročito predsednici Ljiljani Popov na razumevanju za ovaj izdavački projekat i naporima uložnim u njegovu realizaciju. Zahvalnost dugujem i zaposlenima u Jevrejskom istorijskom muzeju Beograd, Vojislavi Radovanović i Barbari Panić, na nesebično ustupljenim fotografijama njihove ustanove i Čolićevih korespondenata, prof. Branki Dabić na pomoći oko prevoda rezimea na nemački, kao i Dunji Ilić na lekturi teksta.

U Zrenjaninu, jula 2019

Filip Krčmar

Prepiska Dragoljuba Čolića i Saveza jevrejskih opština Jugoslavije (Jevrejskog istorijskog muzeja)

Prvi kontakt sa Savezom jevrejskih opština Jugoslavije Dragoljub Čolić ostvario je u leto 1968, na podsticaj svog poznanika Milorada Carana. On se tom prilikom predstavio kao vodeći stručnjak za istoriju Zrenjanina¹ i preporučio se nudeći svoju pomoć i saradnju u prikupljanju dokumentacije o Jevrejima na području Zrenjanina i Banata. U narednih 13 godina, razvila se živa i bogata prepiska u okviru koje se Čolić pokazao kao vrlo prilježan istraživač jevrejskog kulturnog nasleđa u Banatu, nesebično stavljajući na raspolaganje podatke do kojih je dolazio u svojim istraživanjima i pišući radove iz istorije Jevreja koji su nalazili svoje mesto u publikacijama Saveza.

Najstarije Čolićevo pismo upućeno Savezu jevrejskih opština Jugoslavije sačuvano u Istorijskom arhivu Zrenjanin datirano je na 14. avgust 1968. U njemu je on konkretno ponudio da prikupi podatke i obradi petnaestak tema u vezi sa prošlošću Jevreja (naseljavanje u Zrenjanin i Banat, razni statistički podaci, zanimanja Jevreja, poreklo jevrejskih porodica, spisak umrlih Jevreja itd).

U sledećem sačuvanom pismu, od 18. oktobra iste godine, Čolić je priložio spisak od 207 lica – Jevreja žrtava fašizma u Drugom svetskom ratu².

Najstarije sačuvano pismo Saveza jevrejskih opština, odnosno Jevrejskog istorijskog muzeja, upućeno Čoliću, poslato je 30. oktobra. Njega su potpisali sekretarica Saveza Lucija Petrović i prof. dr Zdravko Levental ispred Jevrejskog istorijskog muzeja. U pismu se prihvata Čolićeva ponuda za saradnju³, traži pomoć u vidu izrade spiska sa podacima o sudbini svih Jevreja u Zrenjaninu za vreme okupacije, i nudi honorar od 120.000 dinara. Iz pisma se vidi da je Čolić prethodno, u septembru, već posetio Savez, kada je i dostavio prve podatke (242 jevrejske žrtve fašizma).

Agilan u svom radu, Čolić je 17. novembra poslao na adresu Saveza prve značajnije rezultate svog istraživačkog rada, koji su obuhvatili spisak Jevreja žrtava fašističkog terora za vreme Drugog

¹ Локалном историјом се бавим преко 30 година и свакако да сада нема нигде човека, који о Зрењанину зна више од мене... (IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 4042).

² IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 4051.

³ ...U svakom slučaju želimo da računamo na Vašu saradnju kao iskusnog arhiviste i dugogodišnjeg hroničara grada Zrenjanina... (IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4278).

svetskog rata, spisak zrenjaninskih Jevreja koji su preživeli teror, spisak Jevreja iz Zrenjanina koji su za vreme rata nestali i čija sudbina nije utvrđena, te podatke o Jevrejima iz više banatskih mesta do kojih je uspeo da dođe. Napomenuo je da su svi podaci koje je predao namenjeni pisanju monografije o Jevrejima u Banatu, na kojoj je radio⁴.

U sledećem sačuvanom pismu, datiranom na 13. decembar 1968, Savez obaveštava Čolića da je njegov rad pod naslovom *Likovi Jevreja na portretima Konstantina Danila* osvojio drugu nagradu na 15. nagradnom konkursu Saveza. Čestitajući Čoliću, dr Mira Flajšer Dimić ga je, ispred Komisije za kulturu⁵ Saveza, pozvala na dodelu nagrada koja se održavala 26. decembra u prostorijama Kluba Jevrejske opštine u Beogradu (ulica 7. jula 71/a, 2. sprat)⁶.

Čolić se nedelju dana kasnije zahvalio Savezu na nagradi (*...sa osobitom radošću sam primio Vaše pismo kojim ste me izvestili o dodeljenoj drugoj nagradi...*), uputivši sugestije za korekciju rada. U istom pismu je dao do znanja da je primio honorar za svoj istraživački rad i izrazio nadu da će započetu saradnju sa Savezom nastaviti i u Novoj, 1969. godini⁷.

Nekoliko meseci kasnije, Savez šalje Čoliću jednu fotografiju iz fototeke Muzeja Revolucije u Beogradu, zatraživši od njega potvrdu da su na njoj prikazani Jevreji u petrovgradskom logoru. U zaglavlju pisma, s desne strane, plavom hemijskom olovkom je napisana primedba: *odgovoreno 5 maja 1969 da slika nije jevrejska već kom. i skojevci iz Golubinaca u Sremu*⁸.

U oktobru iste godine, Savez jevrejskih opština Jugoslavije obeležavao je pola veka postojanja. Tim povodom bile su upriličene dvodnevne svečanosti u Beogradu, tokom kojih je bila otvorena i nova stalna postavka Jevrejskog istorijskog muzeja⁹. Čolić je dobio pozivnicu i program proslave, ali nažalost iz sačuvane prepiske se ne vidi da li joj je i prisustvovao¹⁰.

⁴ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 4043.

⁵ U sačuvanoj prepisci se ovo telo pomnije u više navrata, uvek pod nazivom „Kulturna komisija“ (prim. F. K.).

⁶ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4279.

⁷ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 4044.

⁸ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4280. Pismo je ispred Jevrejskog istorijskog muzeja potpisao dr Zdravko Levental.

⁹ Autor postavke bila je dr Vidosava Nedomački, kustoskinja Muzeja, sa kojom će Čolić održavati prepisku (prim. F. K.)

¹⁰ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4282.

Prepiska Čolića i Saveza jevrejskih opština Jugoslavije u 1969. godini završava se 23. decembra, kada dipl. inž. Aleksandar Mošić ispred Komisije za kulturu Saveza javlja Čoliću da je njegov tekst *Hronika o radu jevrejske škole u Zrenjaninu* osvojio 2. nagradu (500 dinara) na 15. konkursu¹¹.

Čolić je i naredne godine učestvovao na konkursu, kada mu je konačno pošlo za rukom da pobjedi: njegov rad *Učešće Jevreja u razvoju privrede Banata* ocenjen je kao najbolji i nagrađen svotom od 750 dinara¹². U oči pada vremenski razmak od skoro jedne godine između sačuvanih pisama. Nemoguće je da za to vreme nije bilo kontakta. Početkom 1971, Savez je pozvao laureata da 26. januara prisustvuje književnoj večeri povodom 16. nagradnog konkursa¹³. Ali, Čolić nije prisustvovao toj svečanosti, što se vidi iz sledećeg pisma, koje mu je Savez uputio nekoliko dana kasnije, u kom se izražava žaljenje i moli za njegovu potvrdu da je primio novac na ime nagrade¹⁴. Čolić se konačno oglašava 24. januara, potvrđujući prijem i tražeći obrazloženje odluke o dodeli nagrade, istovremeno se interesujući za eventualno objavljivanje ovog rada i njegovu dopunu, odnosno proširenje do obima knjige¹⁵. On je još ranije predložio Savezu štampanje monografije o banatskim Jevrejima. Savez je u načelu prihvatio taj projekat, ali ga je odložio za neka bolja vremena. Iz pisma se vidi da je Čolić na inicijativu kustoskinje Jevrejskog istorijskog muzeja Vidosave Nedomački (sa kojom je još od ranije održavao privatnu prepisku) započeo rad na pisanju istorijata velikobečkerečke (petrovgradske) sinagoge¹⁶.

U aprilu 1972. Savez javlja Čoliću da mu je uplatio akontaciju u iznosu od 1.000 dinara, na ime honorara za rukopise o Jevrejima Zrenjanina i Banata koje je predao Jevrejskom istorijskom muzeju radi objavljivanja (pismo su potpisali Lucija Petrović ispred Saveza i David Perera ispred Muzeja)¹⁷.

¹¹ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4281.

¹² IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4283. Pismo je datirano na 22. decembar 1970, a potpisali su ga sekretarica Saveza Luci Petrović i Aleksandar Štajner, ispred Komisije za kulturu.

¹³ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4284.

¹⁴ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4285.

¹⁵ Čolićev rad o učešću Jevreja u privredi Banata će na kraju biti objavljen u 4. broju *Zbornika Jevrejskog istorijskog muzeja*, časopisa koji je pokrenut te iste godine; dotle će, međutim, proći još punih osam godina – 4. broj je izašao iz štampe 1979 (prim. F. K.).

¹⁶ I ovaj rad će biti objavljen u 4. broju *Zbornika* (prim. F. K.). Razloge ovako kasnom objavljivanju Čolićevih radova valjalo bi potražiti u činjenici da se njegovi prilozi nisu uklapali u uređivačku koncepciju prvih brojeva tog glasila (Jevreji u Dubrovniku i Jevreji u NOB-u).

¹⁷ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4286.

Oktobra iste godine, prof. dr Andrija Gams ispred Jevrejskog istorijskog muzeja šalje upit Čoliću o licima čiji je spisak u prilogu. Prilog nije sačuvan, ali se iz Čolićevog odgovora, koji je usledio nedelju dana kasnije, vidi da je reč o Mojsiju Leblu Bruku („Moses Löbl Bruck“), koji je navodno bio rabin u Velikom Bečkereku, i njegovoj supruzi Mariji (rođ. Fogel)¹⁸. Čolić je javio da nema podataka o ovim licima, ali je izrazio svoje interesovanje, napominjući da ih nije našao ni u svojoj evidenciji, uz obećanje da će proveriti na ovdašnjem jevrejskom groblju¹⁹.

Početkom februara 1974, predsednik Saveza jevrejskih opština Jugoslavije dr Lavoslav Kadelburg piše da je Savez primio Čolićevo pismo od 17. januara te godine, kao i rukopis koji je poslao, pod nazivom *Jevrejke u ženskom pokretu Banata*. Kadelburg takođe obaveštava Čolića da će mu rad, nakon manjih redatorskih i lektorskih intervencija, biti objavljen u sledećem broju *Jevrejskog pregleda*, povodom 8. marta. Od Čolića je tom prilikom zatraženo da što pre dostavi spisak korišćenih izvora i literature, koji je nedostajao²⁰, što je on i učinio u nedatiranom pismu, napisanom negde između 8. i 22. februara²¹. Zamenik Saveza, Aleksandar Levi, zahvalio mu se na poslatoj bibliografiji, uz napomenu da se dvobroj *Jevrejskog pregleda* (1-2) za 1974. godinu nalazi u štampi i da će uskoro biti u prilici da mu pošalje jedan primerak sa njegovim prilogom²². To je učinio prof. dr Andrija Gams ispred Jevrejskog istorijskog muzeja, koji mu je poslao 3 primerka, uz vest da će se originalni tekst čuvati u arhivi Muzeja, budući da je objavljena redigovana verzija²³.

Nekoliko meseci kasnije, Čolić je poslao Savezu rukopis svoje knjige pod radnim naslovom *Prva stotina*, u kojoj je napisao kratke biografije poznatijih Jevreja iz Zrenjanina i okolnih banatskih mesta. U pratećem pismu je otkrio da je inicijativa za ovaj rad potekla od dr Vidosave Nedomački, te da je imao velika očekivanja od tog rukopisa, nadajući se da će jednog dana *od toga biti nešto*, tj. da će prerasti u pravu knjigu i biti objavljen²⁴. Istog dana (11. novembra 1974), Čolić je poslao još jedno pismo, upućeno predsedniku Saveza, u kojem je poslao podatke o zgradi zrenjaninske osnovne škole „Sonja

¹⁸ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4287.

¹⁹ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 4047.

²⁰ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4288.

²¹ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 4052.

²² IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4289.

²³ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4290.

²⁴ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 4047.

Marinković“ do kojih je došao, a radi obeštećenja naslednika jevrejske imovine koju je fašistički okupator bespravno prisvojio za vreme rata²⁵.

Vrlo brzo je dobio odgovor: predsednik Saveza Lavoslav Kadelburg zahvalio mu se na plemenitoj nameri da pomogne jevrejskim naslednicima u obeštećenju, ali je naveo da Savez neće pokretati nikakav postupak restitucije zbog toga što se ne može očekivati pozitivan ishod. Ipak, zaključeno je da je Čolićeva informacija o ovom pitanju dragocena, te da će je Savez registrovati kao *primer pljačke jevrejske imovine od strane fašističkog okupatora*²⁶.

Nedugo zatim, početkom decembra 1974, Čolić obaveštava Savez da je završio svoj rad pod naslovom *Hazena, sport jugoslovenske jevrejske ženske omladine između dva svetska rata* i izražava želju da ovaj članak bude objavljen u martovskom broju *Jevrejskog pregleda*, najavljujući svoj dolazak u Beograd i unapred čestitajući Novu godinu zaposlenima u Savezu i Muzeju²⁷. Savez mu tri nedelje kasnije (24. decembra) piše kako je prilog koji je poslao na XX nagradni konkurs pod naslovom *Jevreji u srednjim školama u Zrenjaninu* predložen za otkup po ceni od 1.000 dinara, tražeći od njega odgovor da li pristaje na ovu cenu²⁸. Iako odgovor nije sačuvan, poznato je da je tri dana kasnije (27. decembra) pristao i o tome obavestio nadležne. To se vidi iz pisma Saveza od 8. januara 1975. koje je potpisao Mile Šalom, ispred Komisije za kulturu, a u kome ga je obavestio da mu je doznačen pomenuti iznos²⁹.

Prvog marta 1975. Savez je poslao Čoliću pregled svih uplata i doznaka na njegov račun na ime akontacija za radove koje je *neumorno pisao od 1972. godine pa naovamo*³⁰. Iz pisma se vidi da je Jevrejski istorijski muzej otkupio ne samo radove koji su objavljivani u *Jevrejskom pregledu*, a kasnije i u *Zborniku*, već i njegovu knjigu *Prva stotina*, koja je ostala u rukopisu.

Nakon toga, u sačuvanoj prepisci Čolića i Saveza nastaje vremenska praznina, koja traje sve do 1. juna 1977, kada Vidosava Nedomački ispred Jevrejskog istorijskog muzeja piše Čoliću tražeći od

²⁵ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 4048. Ova nekretnina pripadala je Karolini Mesinger, osnivačici i upravnici privatnog Učiteljskog zavoda još iz perioda pre Prvog svetskog rata. Nakon okupacije, prisvojili su je fašisti, da bi posle Oslobođenja 1944. bila nacionalizovana (prim. F. K.).

²⁶ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4291.

²⁷ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 4049.

²⁸ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4292.

²⁹ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4293.

³⁰ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4294.

njega da joj pošalje dva rezimea za radove koji će biti objavljeni u 4. broju *Zbornika, koji je u pripremi*³¹. Čolić je 12 dana kasnije udovoljio ovom zahtevu i poslao tražene rezimee³².

Nakon toga ponovo dolazi do prekida, iako su kontakti sigurno bili održavani. Poslednje pismo Saveza jevrejskih opština Jugoslavije upućeno Dragoljubu Čoliću koje se danas čuva u Istorijskom arhivu Zrenjanin, datirano je na 16. mart 1981. U njemu Savez šalje upit o sinagogi u Debeljači, za čiju se sudbinu raspitivala gospođa Bon iz Budimpešte (mađ. Böhn Dezsőné)³³. Iz pisma se vidi da je Čolić svojevremeno (1976) poklonio Jevrejskom istorijskom muzeju jednu fotografiju te sinagoge, bez ikakvih podataka.

³¹ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4295.

³² IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 4050.

³³ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4296.

DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE

(14. avgust 1968)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,

kut. 26, arh. br. 4042

ЗРЕЊАНИН, 14. августа 1968.

САВЕЗУ ЈЕВРЕЈСКИХ ОПШТИНА ЈУГОСЛАВИЈЕ

БЕОГРАД

Улица 7. јула бр. 71а/III

Од друга Милорада Царана из Београда, који је ових дана боравио у Зрењанину, сазнао сам да сте заинтересовани за податке из прошлости Јевреја у Банату, специјално у Зрењанину, те ме је питао да ли бих био вољан да сарађујем са Вама у том погледу, будући да сам упућен у ову материју.

Локалном историјом се бавим преко 30 година и свакако да овде нема нигде човека, који о Зрењанину зна више о мене. Последњих година био сам секретар одбора за Монографију Зрењанина коју смо издали прошле године након чега сам пензионисан, али сам продужио са радом на испитивању и расветљавању прошлости нашег града. Ја сам иначе био порески инспектор а историја ми је само хоби, као оном Пауновићу из Београда који је учествовао у квизу. Као порезник у Зрењанину, Белој Цркви и Ковачици, познавао сам лично огроман број личности, нарочито привредника и оне који су са порезом имали везе. Ја сам рођен 1908. године у Зрењанину.

Из области које би Вас могла да интересује могао бих да прикупим податке и да обрадим следеће теме:

1.) Насељавање Јевреја у Зрењанин и нека места у Банату и статистички подаци о становништву града и број Јевреја почев од 1828. до 1931.

2.) Подаци о занимањима Јевреја од почетка насељавања у осамнаестом веку до почетка другог светског рата.

3.) Порекло појединих јеврејских породица.

4.) Списак умрлих Јевреја у Зрењанину почев од 1854. па до 1941. са изузетком неколико година за које немам података. При овом могао бих дати податке о старости, пореклу и узроку смрти за свако умрло лице.

5.) Брачни парови Јевреја од краја прошлог века са подацима који би почев од 1897 могли бити идентични са венчаницом.

6.) Статистика о рођењу, венчању и смрти Јевреја почев од 1854. како мушких тако женских.

7.) Породични подаци за око 400 јеврејских породица у Зрењанину између два рата, са именима носиоца домаћинства, именима њихових родитеља, имена жене и њеним родним именом, именима деце и датумима рођења за носиоца породице, жену и децу.

8.) Јеврејска културна друштва, верска удружења, цркве и школе у Зрењанину. Активност ових друштава у прошлом веку.

9.) Јевреји писци, уметници и културни и јавни радници.

10.) Јевреји адвокати и лекари.

11.) Подаци Анкетне комисије Војводине и злочинима фашиста против Јевреја.

12.) Успомене и анегдоте које живе у граду на Јевреје.

13.) Јевреји власници зграда у разним временима.

14.) Други различити подаци, као Јевреји спортисти и слично.

Све би ово могло да се обради само до границе постојећих и прикупљених података који би се још у току две године, колико би времена било потребно за израду једне монографије о Јеврејима Зрењанина (или Баната) нешто употпунили. Читав овај материјал могао би стати на око 800 до 1000 куцаних страна, с тим што би остали неосветљени само периоди и људи за које се досад подаци нису могли пронаћи.

У прилогу Вам дајем обрасце неких података са којима располажем, с знаком да сам за време пописа жртава фашизма пре две године за овдашње Јевреје ја прикупио податке и унео у списак, управљајући се брзином која је тада била тражена.

Радећи дуго времена на овом послу, убеђен сам да сам да посао није био узалудан, јер се односи на живот и развој града који толико волим, и на народ који је овде живео, радио и допринео напретку града у сваком погледу. Но исто тако убеђен сам да ме у овим напорима

нико није превазишао као и да сам лично постао важан ослонац кад је у питању рад на истраживању живота Јевреја у Банату и можда последња шанса да се прикупљени материјали обраде и спасу од коначне пропасти.

Уколико сте за моје ангажовање заинтересовани, изволите ме известити на адресу:

Драгољуб Д. Чолић
пензионер
Историјски архив, Зрењанин

DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
(18. oktobar 1968)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, arh. br. 4051

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA
ISTORIJSKI MUZEJ

BEOGRAD

Prema dogovoru od sredine septembra ove godine o prikupljanju podataka o jugoslovenskim Jevrejima, žrtvama fašističkog terora 1941.-1944. dostavljam Vam u prilogu 242 kom. popunjena upitnika i to:

Za Zrenjanin	207	kom.
Ban. Arandjelovo	5	"
Bač. Topolu	3	"
Bela Crkva	2	"
Beograd	16	"
Zemun	3	"
Niš	1	"
Novi Sad	1	"
Osijek	4	"

Svega 242 kom.

Podaci u upitnicima potiču iz lične zbirke dokumenata o Jevrejima iz Zrenjanina, a zatim po izjavama preživelih Jevreja u Zrenjaninu i to: Knebl Irme, Šaš Margite, Vagi Djordja, Jovanke Terzin, Gizele Malbaški, Matilde Župunski, Lončar Marije, Šarike Gadjanski, Doroteje Hipš i drugih.

Na izradi ovih podataka radio sam puno radno vreme 24 dana, a za papir utrošio sam 3000 st. dinara.

U Zrenjaninu 18. okt. 19

Dragoljub D. Čolić

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(30. oktobar 1968)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, arh. br. 4278**

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE

No M-1/3262 nn

BEOGRAD, 30. oktobra 1968.

Poštanski pregradak (P. O. B.) 841

Ulica 7. jula 71a/III

Telefoni: 624-359, 621-837

Adresa za telegrame Jointfund Beograd

Drug

DRAGOLJUB ČOLIĆ

Zrenjanin

Poštovani družo Čoliću,

Zahvaljujemo vam na pismima od 14. avgusta i 18. oktobra o. g. i na trudu koji ulažete da se sačuva od zaborva nekadašnja jevrejska zajednica u Zrenjaninu. O Vašem radu smo i ranije čuli i drago nam je što možete naći malo vremena da se podaci kojima raspolazete i dokumenta o kojima znate, srede i obrade za naš Muzej.

Kao što Vam je rekla kustos našeg Muzeja, drugarica dr V. Nedomački, mi smo za sada zainteresovani da što pre dobijemo spiskove sa podacima o Jevrejima-žrtvama fašizma iz Zrenjanina, a o gradnji iz starije istorije bismo se kasnije dogovorili, čim budemo utvrdili plan istraživačke delatnosti za 1969. godinu. U svakom slučaju želimo da računamo na Vašu saradnju kao iskusnog arhiviste i dugogodišnjeg hroničara grada Zrenjaina.

Što se tiče podataka o žrtvama fašizma, mi već duže vremena radimo na izradi spiskova svih jugoslovenskih Jevreja koji su pali kao žrtve okupatora /oko 60.000/. Na tome su se angažovale sve jevrejske opštine u Jugoslaviji uz veliku pomoć mnogih republičkih i mesnih organizacija Saveza boraca, opštinskih skupština, Muzeja Revolucije i dr. Gde sada više nema jevrejskih opština,

dobrovoljni saradnici našeg Muzeja, uglavnom bivši učesnici NOB odlaze na teren i od preživelih članova jevrejske zajednice ili drugih sugradjana i mesnih organizacija prikupljaju potrebne podatke.

Za Zrenjanin smo saznali, iz pisma koje ste uputili drugu Kostu Nikoliću, da ste Vi već sakupili podatke za 512 lica, a i da za većinu ostalih Jevreja - nekadašnjih žitelja Zrenjanina / po našoj evidenciji bilo ih je 1278 / možete dati podatke ili ukazati na izvore podataka o njima, tako da smatramo da je najbolje da taj rad Vi za nas po dogovoru i dovršite.

Iako za ovu akciju nismo imali obezbedjena sredstva za honorare, već samo za odlazak na teren, za formulare i sl., mi smo spremni da za Vaš trud ponudimo honorar u granicama naših skromnih mogućnosti.

Molimo Vas da nam javite da li pristajete da izradite spisak sa podacima o sudbini svih Jevreja u Zrenjaninu za vreme okupacije za honorar od 120.000 st. din., s tim što bismo Vam sem toga pokrili putne troškove i dnevnice za dolazak u Beograd - za dan kad ste predali pre podatke za 242 žrtve fašizma, i kad budete predali i ostale podatke.

Čim budete odgovorili na ovaj naš predlog, poslaćemo Vam akontaciju za ovaj Vaš rad. Za sada smo izdali nalog da Vam se isplate sledeći iznosi:

Din. 30. -	Za otkup šest fotografija
Din. 30.-	za utrošak hartije koji ste naveli u pismu od 18. X.
Din. 16.-	za autobus Zrenjanin - Beograd - Zrenjanin
Din. 80.-	Za 1 dnevnicu

Svega Din. 156.- /stopedesetišest/

U očekivanju Vašeg odgovora, srdačno Vas pozdravljamo.

Sekretar
Luci Petrović

Za Jevrejski istorijski muzej
Prof. dr Zdenko Levental

DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE

(17. novembar 1968)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, br. 4043**

**SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA
ISTORIJSKI MUZEJ**

BEOGRAD

U vezi naših usmenih dogovora od 15. avgusta, kraja septembra, 18. oktobra kao i Vašeg pisma od 30. okt. br. M.-1/3262, dostavljam Vam u prilogu i to:

1.) Spisak br. II o Jevrejima žrtvama fašističkog terora za vreme drugog svetskog rata sa imenima i podacima za	404 lica
2.) Spisak br. III o Jevrejima iz Zrenjanina koji su preživeli fašistički teror za vreme rata za	127 lica
3.) Spisak o Jevrejima iz Zrenjanina, nestalih za vreme rata, a čija sudbina je još za sada neizvesna i neutvrđena sa imenima i podacima	477 lica
Ukupno:	1.008 lica
Dodamo li ovom broju i 207 popunjenih upitnika koji su Vam predati 18. oktobra za	207 lica,
to je ovim radom na prikupljanju podataka za Jevreje iz Zrenjanina, dosad ukupno obuhvaćeno	1.215 lica.
4.) Upitnici popunjeni za Jevreje iz Debeljače pog.	5 lica

5.) Upitnici popunjeni za Jevreje iz Debeljače prež.	1 lice
6.) Upitnici popunjeni za Jevreje iz Pančeva	1 lice
7.) Upitnici popunjeni za Jevreje iz Perleza	4 lica
8.) Upitnici popunjeni za Jevreje iz Vršca	10 lica
9.) Upitnici popunjeni za Jevreje iz B. Palanke	1 lice
10.) Upitnici popunjeni za Jevreje iz St. Kanjiže	1 lice
11.) Upitnici popunjeni za Jevreje iz Čoke	12 lica
12.) Upitnici popunjeni za Jevreje iz Beograda	2 lica
13.) Upitnici popunjeni za Jevreje iz N. Bečeja	1 lice
Ukupno za	38 lica

Sem toga na dan 13 septembra predati su upitnici
za 35 lica Jevreja iz raznih mesta za 35 lica

Čime su prikupljeni podaci za lica van Zrenjanina
za 73 lica

Ukupno je ovom akcijom prikupljeno podataka
za 1238 lica

Biografski podaci za sva lica navedena u spiskovima od I-IV upotpuniće se u daljem radu na izradi Monografije o životu Jevreja u Banatu u kojoj će prikazati kako život i rad ovih lica tako njihovih predaka. Čitav ovaj rad kao gradja za istoriju, predstavlja 5 autorskih tabaka.

U nadi da ćete mojim radom biti zadovoljni i povoljnog aranžmana oko nagrade, ostajem

U Zrenjaninu 17. nov. 1968.

S poštovanjem

Dragoljub Čolić
Karadjordjev trg 8

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(13. decembar 1968)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4279**

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES IN YUGOSLAVIA
No K-13/3930

BEOGRAD, 13.12.1968.
Poštanski pregradak (P. O. B.) 841
Ulica 7. jula 71a/III
Telefoni: 624-359, 621-837
Adresa za telegrame Jointfund Beograd

Drug
Dragoljub Čolić
Zrenjanin

Raduje nas što možemo da Vas obavestimo da je Vaš rad, koji ste poslali na naš XIV nagradni konkurs, „Likovi Jevreja na portretima Konstantina Daniela“, nagrađen drugom nagradom u iznosu od 500.- Dinara.

Čestitajući Vam na uspehu, obaveštavamo Vas da ćemo Vam novac poslati poštanskom uputnicom.

Ujedno Vas obaveštavamo da će se predaja nagrada dobitnicima iz oblasti književnosti obaviti na književnoj večeri, koja će se tim povodom organizovati i na kojoj će se čitati nagrađeni radovi.

Organizator književne večeri je Savez sa Jevrejskom opštinom u Beogradu, a održaće se u četvrtak, 26. decembra o. g. u 18 časova u prostorijama kluba Jevrejske opštine, 7. jula 71a, drugi sprat.

Srdačno Vas pozdravljamo,

Sekretar
Luci Petrović

Za Kulturnu komisiju
Dr Mira Flajšer Dimić

DRAGOLJUB ČOLIĆ – SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE

(19. decembar 1968)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856–1982,

kut. 26, br. 4044

САВЕЗ ЈЕВРЕЈСКИХ ОПШТИНА ЈУГОСЛАВИЈЕ

БЕОГРАД

Са особитом радошћу примио сам Ваше писмо којим сте ме известили о додељеној другој награди за мој рад „Ликови Јевреја на портретима Константина Даниела“ и захваљујем се на признању које ми је на овај начин указано и које ће бити подстицај за моју даљу истраживачку делатност у односу на живот Јевреја у Банату.

Уједно Вас најлепше молим да у награђеном раду, на страни 7. у трећем реду одоздо додате следећу реченицу која је случајно изостала: „Претпоставља се да су оба портрета Вајсових настала шездесетих година прошлог века када је Херман Вајс био и председник Јеврејске црквене општине у Зрењанину“.

У вези са наводима у раду о ексхумацији Даниеловој 1937. године као и о идентификацији имена његовог оца Павла, као и правилном писању његовог имена, достављам Вам у прилогу фотосе о томе, који до данас нису нигде објављени и могу послужити као илустрација у случају да се рад објави. У противном нека буду приложени раду. Портре г-ђе Гутман можете снимити у Народном музеју у Београду у збирци Јоце Вујића, инв. број 178. (Исто тако ради илустрације а и за евентуалне потребе Вашег музеја.)

Истодобно Вас извештавам да сам и новац за рад на подацима о жртвама Јевреја Зрењанина за време другог светског рата, уредно примио.

На крају желим Вам у наступајућој години нове успехе, с надом да ћемо сарадњу наставити.

Срдачно Вас поздравља

Драгољуб Д. Чолић
Историјски архив

Зрењанин 19. децембра 1968.

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU
(23. april 1969)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4280

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES IN
YUGOSLAVIA

BEOGRAD 23. aprila 1969
Poštanski pregradak (P. O. B.) 841
Ulica 7. jula 71a/III
Telefoni: 624-359, 621-837
Jevrejski istorijski muzej 622-634
Adresa za telegrame Jointfund Beograd

No M-1/1541 nn

Drug
DRAGOLJUB ČOLIĆ
ZRENJANIN

Poštovani druže Čoliću,

U prilogu Vam šaljem jednu fotografiju izrađenu prema negativu iz fototeke Muzeja revolucije u Beogradu. Uz negativ stoji tekst: „Jevreji u logoru u Petrovgradu / Zrenjanin / 1941. Verujemo da nam Vi možete najbolje reći da li je taj tekst tačan i ako jeste, ko su lica na ovoj fotografiji.

Unapred Vam zahvaljujemo na predusretljivosti i drugarski Vas pozdravljamo.

Sekretar
Luci Petrović

Za Jevrejski istorijski muzej
Prof. dr Zdenko Levental

Prilog: 1 fotografija³⁴

³⁴ IAZ, F. 667 LfDČ, arh. br. 4280, 23. april 1969. U zaglavlju sa desne strane plavom hemijskom olovkom stavljena je primedba: *odgovoreno 5 maja 1969 da slika nije jevrejska već kom. i skojevci iz Golubinaca u Sremu.*

**POZIVNICA SAVEZA JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE DRAGOLJUBU
ČOLIĆU NA PROSLAVU 50-GODIŠNJICE I SVEČANOST OTVARANJA NOVE
STALNE POSTAVKE JEVREJSKOG ISTORIJSKOG MUZEJA**

(nedatirano, pre 7. oktobra 1969)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856–1982,
kut. 27, br. 4282**

**SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES IN YUGOSLAVIA**

**PROSLAVA PEDESETOGDIŠNJICE
FIFTIETH ANNIVERSARY**

BEOGRAD

7. i 8. oktobra 1969.

Savez jevrejskih opština Jugoslavije 7. i 8. oktobra 1969. godine svečano će obeležiti svoju pedesetogodišnjicu.

Pozivamo Vas na svečanosti koje će se tom prilikom održati u Beogradu. Svojim dolaskom učinićete nam čast i zadovoljstvo.

The Federation of Jewish Communities in Yugoslavia celebrates the Fiftieth Anniversary on October 7th and 8th, 1969.

You are kindly invited to grant the honour of your presence to the ceremonies which will take place on that occasion in Belgrade. By your participation you will contribute to the significance of our celebration.

PROGRAM SVEČANOSTI

7. OKTOBRA

- 10 h Svečana sednica Saveza u velikoj Sali Jevrejske opštine u ul. 7. jula 71
12 h Otvaranje Jevrejskog istorijskog muzeja (ul. 7. jula 71a/I)
18 h Prijem u velikoj Sali Jevrejske opštine (ul. 7. jula 71)

8. OKTOBRA

- 11 h Komemoracija palim borcima i žrtvama fašizma na Jevrejskom groblju
17 h Sastanak delegata sa funkcionerima opština i Saveza u prostorijama Saveza (ul. 7. jula 71a/III)
20 h Svečana akademija u velikoj sali Kolarčevog narodnog univerziteta (Studentski trg)

CELEBRATION PROGRAMME

TUESDAY, 7th OCTOBER

- 10 a. m. Solemn session of the Federation in the great hall of the Jewish Community (Street 7th July, No. 71)
12 a. m. Opening ceremony of the Jewish Historical Museum (Street 7th July, No. 71-a, 1st Floor)
6 p. m. Reception in the great hall of the Jewish Community (Street 7th July, No. 71)

WEDNESDAY, 8th OCTOBER

- 11 a. m. Commemoration ceremony for the Liberation fighters and victims of the Holocaust, on the Jewish Cemetery
- 5 p. m. Informal meeting of the delegates, guests and hosts in the premises of the Federation (Street 7th July, No. 71a, 3rd Floor)
- 8 p. m. Solemn evening in the great hall of the Kolarac University (Students' Place)

POVODOM SVOJE 50-GODIŠNJICE
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
POZIVA VAS DA PRISUSTVUJETE
SVEČANOM OTVARANJU NOVE STALNE IZLOŽBE
JEVREJSKOG ISTORIJSKOG MUZEJA
7. OKTOBRA 1969. GODINE U 12 ČASOVA
BEOGRAD, UL. 7. JULA 71/I

POVODOM SVOJE 50-GODIŠNJICE
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
POZIVA VAS
DA 7. OKTOBRA 1969. GODINE U 18 ČASOVA PRISUSTVUJETE
SVEČANOM PRIJEMU
KOJI ĆE SE ODRŽATI U VELIKOJ SALI JEVREJSKE OPŠTINE U BEOGRADU
ULICA 7. JULA 71, PRIZEMLJE

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(23. decembar 1969)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 2481**

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES IN
YUGOSLAVIA

No K- 3481

BEOGRAD 23. XII 69.
Poštanski pregradak (P. O. B.) 841
Ulica 7. jula 71a/III
Telefoni: 624-359, 621-837
Jevrejski istorijski muzej 622-634
Adresa za telegrame Jointfund Beograd

Drug
Dragoljub Čolić
Zrenjanin
Maršala Tita 3

Raduje nas što možemo da Vas obavestimo da je Vaš rad koji ste poslali na naš XV nagradni konkurs, „Hronika o radu jevrejske škole u Zrenjaninu“, nagrađen II nagradom u iznosu od 500.- dinara.

Čestitajući Vam na uspehu, obaveštavamo Vas da ćemo Vam novac poslati poštanskom uputnicom.

Ujedno Vas obaveštavamo da će se predaja nagrade dobitnicima iz oblasti književnosti obaviti na književnoj večeri koja će se organizovati tim povodom i na kojoj će se čitati nagrađeni radovi.

Srdačno Vas pozdravljamo,

Sekretar
Luci Petrović

Za Kulturnu komisiju
Ing. Aleksandar Mošić

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(22. decembar 1970)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,

kut. 27, br. 4283

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES IN
YUGOSLAVIA

No K- 4492

BEOGRAD 22. XII 1970.
Poštanski pregradak (P. O. B.) 841
Ulica 7. jula 71a/III
Telefoni: 624-359, 621-837
Jevrejski istorijski muzej 622-634
Adresa za telegrame Jointfund Beograd

Drug
Dragoljub Čolić
Zrenjanin
Maršala Tita 3/I

Raduje nas što možemo da Vas obavestimo da je Vaš rad koji ste poslali na naš XVI nagradni konkurs „Učešće Jevreja u razvoju privrede Banata“ nagradjen I nagradom za radove iz oblasti publicistike u iznosu od 750.- dinara.

Čestitajući Vam na uspehu obaveštavamo Vas da ćemo Vam novac poslati poštanskom uputnicom.

Ujedno Vas obaveštavamo da će se predaja nagrada dobitnicima iz oblasti književnosti obaviti na književnoj večeri koja će se tim povodom organizovati i na kojoj će se čitati nagradjeni radovi.

Organizator književne večeri je Savez sa Jevrejskom opštinom u Beogradu. O datumu održavanja ove večeri obavestićemo Vas naknadno.

Srdačno Vas pozdravljamo.

Sekretar
Luci Petrović

Za Kulturnu komisiju
Aleksandar Štajner

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(13. januar 1971)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,

kut. 27, br. 4284

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES IN YUGOSLAVIA

BEOGRAD 13. I 1971
Poštanski pregradak (P. O. B.) 841
Ulica 7. jula 71a III
Telefoni: 624-559, 621-837
Jevrejski istorijski muzej 622-634
Adresa za telegrame Jointfund Beograd

Drug
Dragoljub D. Čolić
Zrenjanin

Obaveštavamo Vas da će se književno veče povodom XVI nagradnog konkursa Saveza održati u subotu, 16. januara 1971. u 17 časova u prostorijama kluba Jevrejske opštine u Beogradu, 7. jula 71a/II.

Pozivamo Vas da prisustvujete ovoj večeri.
Srdačno Vas pozdravljamo.

Sekretar
Luci Petrović

Za Kulturnu komisiju
Aleksandar Štajner

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(21. januar 1971)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4285

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES IN YUGOSLAVIA

No K-247

11000 BEOGRAD 21. I 1971
Poštanski pregradak (P. O. B.) 841
Ulica 7. jula 71a III
Telefoni: 624-559, 621-837
Jevrejski istorijski muzej 622-634
Adresa za telegrame Jointfund Beograd

Drugu
Dragoljubu ČOLIĆ
Maršala Tita broj 3
23000 Zrenjanin

Žalimo što niste bili u mogućnosti da prisustvujete književnoj večeri 16. o. m. na kojoj su dobitnicima našeg XVI nagradnog konkursa predate nagrade i pročitani su neki nagradjeni radovi.

Mi smo 19. o. m. na Vašu adresu doznačili iznos od

ND 750.-

Molimo Vas da nam potvrdite prijem, te Vas srdačno pozdravljamo.

Sekretar Saveza
Luci Petrović

DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE

(24. januar 1971)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, br. 4045**

Zrenjanin 24. januar 1971.

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE

BEOGRAD

U vezi Vašeg pisma K-247 od 21. jan. 1971. potvrđujem Vam prijem sume od 750 dinara na ime nagrade postignute na Vašem XVI konkursu.

Za nagradu se zahvaljujem, ali pored toga sam radoznao kako je došlo do ove visoke ocene, šta je ocenjeno kao najvrednije u radu, da li ona ogromna množina podataka o našim banatskim Jevrejima u celini, ili možda neke pojedinosti ili delovi rada? Možda hronologija o toku naseljavanja, statistički podaci ili podaci o licima u pojedinim strukama?

Isto tako me zanima da li je primećeno da je ovaj nagradjeni rad samo I deo posla, kao i kakve namere ima Savez u vezi toga rada, koji se naravno, još može dopunjavati, a isto tako da li je poželjno raditi na daljem dopunjavanju i ostvarenju II dela knjige i pod kojim uslovima? Ima li namere da se rad objavi? Pošto imam neke poslove pod ugovorom i rokovima, stvari koje se tiču Vašeg Saveza stavio sam na stranu, pa i započeti rad na istorijatu naše sinagoge koji je tražila dr. Nedomački. Pozdravite je.

Još jednom se zahvaljujem i sve Vas pozdravljam,

Dragoljub D. Čolić

DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE

(nedatirano, 1971)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,

kut. 3, br. 358.

DRAGOLJUB D. ČOLIĆ

ZRENJANIN, M. Tita 3/I

SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE

BEOGRAD

U vezi mojih pisama povodom dostavljanja podataka o Jevrejima - žrtvama fašizma, preživelim licima i lica čija je sudbina bila nepoznata, što sam radio pre tri godine, po obećanju Vam dostavljam neke dopune ovih spiskova, koje sam u toku međjuvremena uspeo da prikupim. Molim Vas da u ovim spiskovima, zasad, učinite ove izmene:

1. U spisku broj I pod red. br. 195. Dr. Ivanji Mor, umro je od posledica trovanja morfijumom na dan 27. aprila 1941. nakon ulaska Nemaca (a ne 14. aprila).
2. Pod red. brojem 196. IVANJI FELICIJA, žena dr. Mora, umrla je od trovanja morfijumom dan ranije, dakle 26. aprila 1941. a ne 14. aprila kako sam to bio naveo (Podaci su iz matične knjige umrlih)
3. U spisku br. II pod br. 51. KON ŠARLOTA r. Levenštajn rođj. u Sombathelju 1889. udata, dom. Beograd 1941.
4. Pod r. br. 66. Umesto Jovanka staviti RUŽICA
- 4.) Pod r. br. 82. Brisati KON JOVANKA i podatke premestiti u spisak br. 3 jer je preživela.³⁵
5. Pod r. br. 389 ŠTAJN Ela streljana u Zrenjaninu 31. jula 1941. godine (a ne u Beogradu)
6. U spisku br. III. Pod r. b. 32. KLAJN FILIP - poginuo u Madjarskoj.

³⁵ Greška u numeraciji je napravljena i u originalnom tekstu (prim. F. K.)

7. U spisku br. IV pod r. br. 44. VAJS LEOPOLD umro u Zrenjaninu 2. avgusta 1939. g. (prirodnom smrću)
8. Pod r. br. 47 VAJCENHOFER Ljudevit (tekst oštećen) i preživeo je rat.
9. Pod r. br. 53. GABOR Nikola - preživeo
10. Pod r. br. 110. DJARFAŠ Edmund, umro od posledica trovanja veronalom na dan 18. IV 1941. (Nakon ulaska Nem.)
11. Pod br. 144. KADELBURGER BERTA, umrla je u Zrenjaninu na dan 19. aprila 1945. godine, dakle bila je preživela okupaciju.
12. Pod r. br. 215. LEVI MAKS, umro je pre rata na dan 23. decembra 1939. u Zrenjaninu.
13. Pod r. br. Od 323. do 327. MAJOROŠ Mikloš i porodica svi su poginuli (U Beogradu).
14. Pod r. br. 278. ROT KATARINA, umrla u Zrenjaninu na dan 7. oktobra 1941 (Zab. iz knjige umrlih).
15. Pod red. br. Od 288. do 291. Porodica SIGETI dr Geze, svi poginuli u Beogradu.
16. Pod r. br. 318. i br. 319. FRAJND GIZA i IDA otrovale se morfijumom i obe umrle na dan 5. maja 1941. nakon ulaska Nemaca. (Podatak iz matice umrlih).
17. Pod r. br. 355. HERCOG LEOPOLD, umro je pre rata 4. V 1939.
18. Pod r. br. 369. ŠAJOVIC Šarlota, umrla je u Zrenjaninu na dan 2. maja 1941. u 85. g. života.
19. Pod r. br. 373. i 374. ŠVARC Aleksandar trg. iz Itebeja i ŠVARC SUZANA, lekar, odvedeni su 3. jula 1941. u Beograd gde su stradali.
20. Pod r. br. 412. BERGENTAL Deže, umro u Zrenjaninu 25. juna 1941. u Zrenjaninu³⁶ (Mat. umrlih).
21. Pod r. br. 441. KADELBURGER Leopold, umro u Zrenjaninu pre rata na dan 1. jan. 1940. u 90 god.
22. Pod r. br. 442. KALAI Eugen, umro 25. III 1940. u Zr.
23. Pod r. br. 443. KEMENEŠ Oskar, umro u Zrenjaninu na dan 25. jula 1941. što je zabeleženo u matici umrlih.
24. Pod r. br. 446. KLAJN Adolf, umro je pre rata na dan 23. jula 1940. godine.
25. Pod r. br. 448. KLAJN NATAN, umro je 11. II 1940. god. dakle pre rata.
26. Pod r. br. 451. KON IGNJAT, umro uoči rata na dan 22. februara 1941. godine u Zrenjaninu.

³⁶ Ponavljanje je i u originalnom tekstu (prim. F. K.).

27. Pod r. br. 453. KASOVIC MAVRO, umro u Zrenjaninu na dan 31. januara 1941. godine.
28. Pod r. br. 475. ŠTAJN dr. Josip umro u Zrenjaninu na dan 5. marta 1941. dakle uoči samog rata.

Raščišćavanje ovih spiskova je dug i mukotrpan posao što znam po tome koliko sam za ovih tridesetak podataka utrošio vremena. No time sam se ujedno uverio da je moguće još mnogo stvari saznati i rasvetliti.

Ukoliko mi za ovaj posao pripada neka nagrada, pošaljite mi je na adresu.

S poštovanjem
Dragoljub D. Čolić, publicista,
Maršala Tita 3/I
23.000 ZRENJANIN

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(7. april 1972)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4286**

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES IN YUGOSLAVIA

No. M-1/899

11001 BEOGRAD 7. IV 72.
Poštanski pregradak (P. O. B.) 841
Ulica 7. jula 71a/III
Telefon: 624-559, 621-837
Jevrejski istorijski muzej: 622-634
Adresa za telegrame: Jointfund Beograd

Drug
DRAGOLJUB ČOLIĆ
Zrenjanin

Poštovani družo Čoliću,

Obaveštavamo Vas da smo izdali nalog našem računovodstvu da Vam se doznači akontacija od Din. 1.000. - (jedna hiljada) od honorara za rukopise o Jevrejima Zrenjanina i Banata koje ste predali našem Muzeju radi objavljivanja. Honorar će biti obračunat prema iznosu od Din. 600. - za jedan autorski tabak uz odbitak poreze.

Zahvaljujemo Vam i ovom prilikom na saradnji koju želimo da održavamo i dalje što prisnije sa Vama i upućujemo Vam srdačne drugarske pozdrave.

Sekretar
Luci Petrović

Za Jevrejski istorijski muzej
David Perera

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(18. oktobar 1972)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,

kut. 27, br. 4287

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES IN YUGOSLAVIA

11001 B E O G R A D, 18. X 1972
Poštanski pregradak (P. O. B.) 841
Ulica 7. jula 71a/III
Telefoni: 624-359, 621-857
Jevrejski istorijski muzej 622-634
Adresa za telegrame Jointfund Beograd

No. M/1187 viz.

Drug
DRAGOLJUB ČOLIĆ
Maršala Tita 3/I
ZRENJANIN

Poštovani družo Čolić,

obraćamo Vam se sa molbom da ukoliko možete proverite medju Vašim podacima generalije o licima koje se traže u kopiji pisma koje Vam prilažemo.

U Vašem radu „Prilozi za istoriju sinagoge u Zrenjaninu“ nismo pronašli navedena imena, te Vas molimo ukoliko nešto znate o njima da nam javite.

Unapred hvala, drugarski Vas pozdravljamo.

Sekretar
Luci Petrović

Za Jevrejski istorijski muzej
Prof. dr Andrija Gams

Prilog: kopija pisma

DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE

(25. oktobar 1972)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,

kut. 27, br. 4046

Dragoljub D. Čolić, publicista,
Zrenjanin, M. Tita 3/I.

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE

BEOGRAD

7. jula 71.a/III

U vezi Vašeg pisma br. M/1187 viz. u kome se traže podaci za Mosesa Löbl Brucka, navodnog nekadašnjeg rabinera u Vel. Bečkereku, izveštavam Vas da do danas, nisam u raspoloživim dokumentima naišao na ovo ime. To je, međutim, zanimljiva ličnost i za mene samog, jer želim da kompletiram podatke o ličnostima u vezi sa Jevr. verskom opštinom u Zrenjaninu i sinagogom, pa ako se radi i o ugovornim rabinerima, te ću u svom daljem radu obratiti pažnju na to i ukoliko nešto saznam, javiću Vam.

Uopšte, period pre „Bune“, od 1835. do 1848/9. pa i do 1854. veoma je oskudan u podacima iz ove oblasti. Za sad mi je ostalo samo da pogledam ako ima nešto na groblju, inače ga u mojim spiskovima umrlih Jevreja, nemam, kao ni ženu mu Mariju Bruck r. Vogel.

Čim nešto pronadjem, izvestiću Vas da biste mogli i Vi izvestiti molioca.

S poštovanjem,
Dragoljub D. Čolić

U Zrenjaninu 25. oktobar 1972.

SAVEZ JEVIJEJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(8. februar 1974)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4288**

SAVEZ JEVIJEJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES IN
YUGOSLAVIA

11001 BEOGRAD
Poštanski pregradak (P. O. B.) 841
Ulica 7. jula 71a/III
Telefon: 624-359, 621-837
Jevrejski istorijski muzej 622-634
Adresa za teleame: Jointfund Beograd

No SE-114/228 1p/gm

8. 2. 1974.

Drug
Dragoljub Čolić
M. Tita 3/I
ZRENJANIN

Poštovani družo Čoliću,

Potvrđujemo prijem Vašeg pisma od 17. januara o. g. i zahvaljujemo na priloženom rukopisu „Jevrejke u ženskom pokretu Banata“. S obzirom na to da ste nam prepustili odluku o načinu korišćenja rukopisa predložićemo redakciji „Jevrejskog pregleda“ da ga objavi u sledećem broju povodom 8. marta. Nadamo se da će se ostali članovi redakcije složiti, a i da Vi nećete imati primedbe na to. Vaš rad je zanimljiv i zasluđuje pažnju.

Nadamo se da nećete imati ništa protiv manjih redaktorskih i lektorskih intervencija u slučaju štampanja. Ono što bismo vas odmah zamolili to je da nam dostavite izvore podataka. Možda je dovoljno samo nabrojanje izvora bez suvišnih preciznosti. Mislimo da bi to doprinelo vrednosti Vašeg, ionako vrednog rada.

Očekujemo Vaš odgovor ovih dana i toplo Vas pozdravljamo,

Sekretar
Luci Petrović

P r e d s e d n i k
Dr. Lavoslav Kadelburg

DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
(nedatirano, između 8. i 22. februara 1974)
Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, br. 4052

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
BEOGRAD

P. N.

Primio sam u subotu Vaše pismo, te sam odmah napisao bibliografiju za moj rad o kome ste mi napisali da nedostaje. Vidim i sam da sam u žurbi to onda zaboravio.

Naravno da se redaktorske i lektorske intervencije nužne i poželjne, jer ja imam i manu da skoro nikad ne čitam otkucani rukopis, jer mislim pa tu je urednik, neka on čita i ispravlja. No jedno bih Vas molio da odmah ispravite na 3. strani moga rada u 11. redu odozdo ime koje treba da glasi IVANA HIRŠMAN a ne Ivona, kako sam ja pogrešno otkucao.

Divan članak o njoj napisao je moj prijatelj Hrvoje Macanović koji nam je taj članak pročitao na sastanku Savezne komisije za fizičku kulturu koji je održan u Novom Sadu 1966. povodom 100-god. njenog rođenja. Ivana je bila prva nastavnica gimnastike u Hrvatskoj. Na kraju svoga članka Macanović kaže:

„Rano ujutro, početkom maja 1943. godine upada u stan u Ilici 36 u Zagrebu grupa detektiva i hapse 77-godišnju bolesnu staricu Ivanu Hirschmann i odvođe u progonstvo, u neki nacistički logor smrti, da nestane (skupa s drugim preostalim gradjanima jevrejskog porijekla).

Tako je ova zaslužna učiteljica koja je četiri decenije odgajala brojne učenice, koja je prva pisala strašne knjige i članke i dala nam primjer u radu na proučavanju historije - poginula kao žrtva fašističkog terora, nepoznatog dana, u nepoznatom logoru.”

Ovo Vam navodim s molbom da ne zaboravite da ispravite Ivanino ime, a inače ako Vas taj članak interesuje, jer je on štampan samo za našu internu upotrebu, mogao bih Vam ga dati, uz pristanak druga H. M. Medulićeva 18. A Zagreb, s tim da ste od mene čuli za članak i Vam odobri štampanje, odnosno preštampavanje.

Zahvaljujem za filatelističke priloge u pismu koje ste mi poslali.

Imam u planu da Vas posetim, ali mi se, eto to teško ostvaruje. Pozdravite sve a naročito dr. Nedu.

Vaš Čolić.

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(22. februar 1974)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4289**

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES IN YUGOSLAVIA

11001 BEOGRAD
Poštanski pregradak (P. O. B.) 841
Ulica 7. jula 71a/III
Telefoni: 624-359, 621-634
Jevrejski istorijski muzej 622-634
Adresa za telegrame: Jointfund Beograd

No SE-114 1p/gm

22. 2. 1974.

Poštovani družo Čoliću,

Zahvaljujemo Vam na Vašem pismu koje smo primili 11. o. m. i priloženoj bibliografiji. Jevrejski pregled 1-2/74. je već u štampi pa se nadamo da ćemo uskoro moći da Vam pošaljemo primerke sa Vašim prilogom.

Prema Vašoj želji izvršili smo ispravku kod imena Ivane Hiršman.

Zahvaljujemo Vam na sugestiji da se obratimo Hrvoju Macanoviću radi njegovog članka o Ivani Hiršman. U prilogu Vam dostavljamo kopiju pisma koje smo mu uputili. Nadamo se da će odgovor druga Macanovića biti pozitivan.

Biće nam drago da Vas pozdravimo u Beogradu, dotle Vam upućujemo naše dobre želje.

Sekretar
Luci Petrović

Zamenik predsednika
Aleksandar Levi

Prilog: 1

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(18. mart 1974)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4290**

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES IN YUGOSLAVIA

11001 BEOGRAD
Poštanski pregradak (P. O. B.) 841
Ulica 7. jula 71a/III
Telefoni: 624-359, 621-837
Jevrejski istorijski muzej 622-634
Adresa za telegrame: Jointfund Beograd

No M-1 viz

18. III 1974.

Drug
DRAGOLJUB ČOLIĆ
Maršala Tita 3/I
ZRENJANIN

Poštovani družo Čolić,

u prilogu Vam šaljem 3 /tri/ primerka JEVREJSKOG PREGLEDA br. 1-2/1974. u kojemu je objavljen Vaš članak povodom Dana žena „Jevrejke u ženskom pokretu Banata“. Obzirom da je redakcija redigovala Vaš tekst, originalni tekst čuvaćemo u Arhivu našega Muzeja.

Honorar za članak poslaćemo Vam poštom, čim se izvrši obračun za ovaj broj.

Drugarski Vas pozdravljamo.

Sekretar
Luci Petrović

Za Jevrejski istorijski muzej
Prof. dr Andrija Gams

Prilog: 3 kom. Jevrejskog pregleda

DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE

(11. novembar 1974)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, br. 4047**

DRAGOLJUB D. ČOLIĆ

publicista

Zrenjanin, M. Tita 3/I

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE

BEOGRAD

Ulica 7. JULA 71a/III

Čast mi je u prilogu dostaviti Vam jedan primerak moga najnovijeg rukopisa knjige „Prva stotina“, ustvari zbirku kratkih biografija poznatijih banatskih Jevreja u prošlosti. Ove prve biografije se odnose uglavnom na lica iz Zrenjanina i okoline, odnosno koja su sa Zrenjaninom vezana rođenjem ili životom i radom u njemu. U daljem radu biće reč o Jevrejima i iz drugih gradova i mesta.

Knjiga naravno, nema veze sa Vašim konkursom i nju po želji možete zadržati ili ćete mi je vratiti kad jednom dodjem kod Vas. Ako je interesantna, mogu Vam dati još jedan primerak, jer sam kucao u tri primerka.

Inicijativa za ovaj rad potekla je od dr. Nedomačke, koja mi je jednom prilikom rekla da imate neke isečke, ali malo, te da za Vas to treba kompletirati. Pa eto...

Za mnoge od opisanih ličnosti još imam fotografije, ali su mi oni zasad još potrebni. Neke sam Vam već ranije dao, kao Fišlera, Djeneša, Kon Harija, itd.

Eto, ja se zanosim tim radom, a da li to sve vredi, videće ko doživi.

Mnogo Vas pozdravlja, ceni i poštuje,

Vaš odani
Dragoljub Čolić

Zrenjanin 11. novembar 1974.

DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE

(11. novembar 1974)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856- 1982,

kut. 26, br. 4048

Dragoljub D. Čolić
publicista
Zrenjanin, M. Tita 3/I

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE

Za druga PREDSEDNIKA

BEOGRAD

Čast mi je izvestiti Vas-o sledećem:

Pre izvesnog vremena sam saznao od jedne autoritativne ličnosti, ovde u Zrenjaninu, da je za školsku zgradu pok. Karoline Mesinger (Sada škola „Sonja Marinković“) za vreme okupacije sačinjen falsifikovani ugovor na osnovu koga je ova jevrejska imovina prenet na Ungarischer Unterrichts Volksbildung Stiftung „Corvineum“ a na osnovu toga 14. XII 1959. je prešla u društvenu svojinu. Kako pokojna ima bliske rođake koji žive u Bukureštu, bio bih voljan, ako je to moguće da pomognem, da se stvarni naslednici imovine koja je falsifikatom za vreme okupacije prešla na nezakonit način na jednu fašističku prosvetnu ustanovu a posle rata kao fašistička imovina nacionalizovana, na neki način obeštete.

Dakle radi se o tome da je imovina Jevrejke na osnovu krivotvorenog ugovora prešla na jednu madjarsku školsku ustanovu a posle oslobodjenja je imovina nacionalizovana.

Mislim da bi se ugovor nekako mogao pronaći i da bi se veštačenjem ugovora koji je sačinjen posle njene (Vlasnicine) smrti, nešto moglo učiniti. Naslednici su u Bukureštu sasvim skromnih mogućnosti i nemaju novca ni za kakve troškove.

Molio bih Vaše cenjeno mišljenje po ovoj stvari.

U Zrenjaninu 11. novembra 1974.

Drag. D.Čolić

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(14. novembar 1974)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4291**

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES IN YUGOSLAVIA

11001 B E O G R A D
Poštanski pregradak (P. O. B.) 841
Ulica 7. jula 71a/III
Telefoni: 624-359, 621-837
Jevrejski istorijski muzej 622-634
Adresa za telegrame: Jointfund Beograd

No SE-1847 Drk/je

14. XI 1974.

-
Drug
Dragoljub D. Čolić
Ul. Maršala Tita 3/I
23000 ZRENJANIN

Zahvaljujemo Vam na pismu od 11. t. m. upućenom predsedniku Saveza o problemu školske zgrade pok. Karoline Mesinger u Zrenjaninu.

Mnogo cenimo Vašu plemenitu nameru da pomognete naslednicima - bliskim srodnicima u Bukureštu da dodju do svojih prava, posebno i zbog toga što se u konkretnom slučaju radi o pokušaju da se otklone kriminalne mere fašističkih okupatora koji su pljačkom prisvojili jevrejsku imovinu.

Medjutim moram, nažalost, da Vas obavestim da se po našem znanju i poznavanju propisa i prakse u konkretnom slučaju ne može očekivati pozitivan rezultat mera koje bi se preduzele.

Ima za takav naš stav dva osnova:

- 1/ Zbog opšte zastarelosti zahtev za povraćaj u predjašnje stanje i nasledjivanje bio bi odbačen;
- 2/ Sve školske zgrade su posle rata nacionalizovane i, koliko nam je poznato, sopstvenici nisu dobili nikakvu naknadu.

No Vaša informacija je svakako dragocena pa ćemo je registrovati kao primer pljačke jevrejske imovine metodima koji su bili u ovakvim slučajevima zasnovani na lažnim ugovorima.

Zahvaljujemo Vam na trudu i saradnji i drugarski Vas pozdravljamo,

Sekretar
Luci Petrović

Predsednik
Dr. Lavoslav Kadelburg

DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE

(3. decembar 1974)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, br. 4049**

DRAGOLJUB D. ČOLIĆ, publicista
Zrenjanin, M. Tita 3/I

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
BEOGRAD

Kao što sam pisao dr. V. Nedomačkoj, ovih dana sam završio moj najnoviji rad sa jevrejskom tematikom pod naslovom „Hazena, sport jugoslovenske jevrejske ženske omladine Jugoslavije između dva svetska rata“.

Iako ovaj rad ima dosta svojih nedostataka, jer na primer nisam uspeo, dosad, da nadjem i imena igračica hazene za sve pomenute jevrejske ekipe, ipak, mislim da on u domenu sportske aktivnosti jevrejske ženske omladine u razdoblju između dva svetska rata, predstavlja zanimljiv i vredan prilog za osvetljavanje sportske aktivnosti čitave plejade devojaka i žena koje su tako volele život, a od kojih je, nažalost, posle rata tako mali broj ostao u životu.

Voleo bih, ako bi se članku našlo mesto u „Jevrejskom pregledu“, uoči 8. marta, Dana žena, slično onom lanjskom članku, no, naravno, biće prema Vašem nahodjenju.

Drugi primerak članka doneću lično, kad budem došao, zajedno sa drugim primerkom „Prve stotine“.

Iako je Nova godina još dosta daleko, ipak neka ja budem prvi koji Vam svima tamo, želi srećnu Novu 1975. godinu.

U Zrenjaninu, 3. decembra 1974.

Vaš odani
Dragoljub D. Čolić.

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(24. decembar 1974)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4292

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES IN YUGOSLAVIA

11001 BEOGRAD
Poštanski pregradak (P. O. B.) 841
Ulica 7. jula 71a III
Telefoni: 624-359, 621-837
Jevrejski istorijski muzej 622-634
Adresa za telegrame: Jointfund Beograd

No K-1671 gm

24. 12. 1974.

Dragoljub D. Čolić
M. Tita 3/I
ZRENJANIN

Drago nam je da možemo da Vas obavestimo da je žiri za ocenu radova na XX nagradnom konkursu Saveza predložio Vaš rad za otkup, „Jevreji u srednjim školama u Zrenjaninu“ (šifra „Beba“), u iznosu od 1.000.- dinara.

Sledeći odluku žirija obraćamo Vam se sa molbom da nas obavestite da li pristajete na otkup Vašeg rada.

U očekivanju Vašeg odgovora primite naše srdačne pozdrave,

(potpisi nedostaju)

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(8. januar 1975)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4293**

*SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES IN YUGOSLAVIA*

*11001 BEOGRAD
Poštanski pregradak (P. O. B.) 841
Ulica 7. jula 71a III
Telefoni: 624-359, 621-837
Jevrejski istorijski muzej 622-634
Adresa za telegrame: Jointfund Beograd*

No K-1671 gm

8. I 1975.

Dragoljub D. Čolić, publicista
M. Tita 3/I
Zrenjanin

Poštovani družo Čolić,

Potvrđujemo prijem Vašeg pisma od 27. XII 1974. god. kojim dajete Vaš pristanak za otkup rada „Jevreji u srednjim školama u Zrenjaninu“ koji ste poslali na naš XX nagradni konkurs. Ovim Vas izveštavamo da smo Vam danas doznačili iznos od 1.000.- dinara. Zahvaljujući za učešće na našem Konkursu, srdačno Vas pozdravljamo.

Sekretar
Luci Petrović

Za Kulturnu komisiju
Mile Šalom

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(1. mart 1975)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4294**

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES IN YUGOSLAVIA

11001 BEOGRAD 1. III 1975.
Poštanski pregradak (P. O. B.) 841
Ulica 7. jula 71a III
Telefoni: 624-359, 621-837
Jevrejski istorijski muzej 622-634
Adresa za telegrame: Jointfund Beograd

No M-1/457 vn

Drug
Dragoljub Čolić
Maršala Tita 3
Zrenjanin

Poštovani družo Čoliću,

Posle dužeg vremena bili smo, najzad, u mogućnosti da napravimo mali pregled o izvršenju naših obaveza prema Vama, odnosno o isplatama Vaših honorara, za radove koje ste tokom zadnjih godina, od 1972. naovamo tako neumorno pisali. Kao što znate, dosadašnje isplate za radove od 1972. su bile samo akontacije, i to:

7. IV 1972. Din. 1.000. -
25. IX 1972. Din. 1.000. -
10. XI 1972. Din. 1.000. -
1973. Din. 300. -
7. II 1975. Din. 1.000. - svega akontacije 4.300. -

Sa ovom akontacijom je isplaćen honorar za rad „Učešće Jevreja u razvoju privrede Banata“ koji iznosi 8,60 autorskih tabaka, računajući Din. 500,00 po tabaku neto. To iznosi 4.300. - dinara, na koju sumu smo mi još platili za porez Din. 542,50.

Izdali smo nalog da Vam se doznači honorar za sledeća dva rada:

„Imena Jevreja na spomen obeležjima Din. 215,00
srednjeg Banata“ (0,43 aut. tab.)

„Sinagoga u Zrenjaninu“ (1,65 aut. tab.) Din. 825,00

svega Din. 1.040,00

Obračun je izvršen sa neto iznosom od din. 500,00 po aut. tabaku, na koji iznos smo mi još platili porez od 11,2 %.

Pored toga, doznačili smo Vam i akontaciju za rad „Prva stotina – kratke biografije“ u iznosu od

Din. 1.000.- (jedna hiljada)

Definitivni obračun za ovaj rad koji ima 5,45 autorskih tabaka, nastojaćemo da izvršimo što je moguće pre. U međuvremenu ćemo utvrditi i koji od Vaših kratkih radova ulaze u obračun „Jevrejskog pregleda“ a koji ostaju za Muzej.

Ukoliko imate nekih primedbi na ovaj obračun, molimo Vas da nas obavestite, da na vreme izvršimo eventualne ispravke.

Primate i ovom prilikom naše srdačne drugarske pozdrave i naše želje za što plodnijom saradnjom.

Sekretar
Luci Petrović

Za Jevrejski istorijski muzej
Isak Amar

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(1. jun 1977)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4295**

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES IN
YUGOSLAVIA

No M-1/1903 hb

11001 BEOGRAD
Poštanski pregradak (P. O. B.) 841
Ulica 7. jula 71a III
Telefoni: 624-359, 621-837
Jevrejski istorijski muzej 622-634
Adresa za telegrame: Jointfund Beograd

Beograd, 1. VI 1977.

Drug Dragoljub Čolić
Maršala Tita 3/I
Zrenjanin

Poštovani družo Čoliću

Obzirom da su radovi na pripremi našeg Zbornika broj 4 u okviru kojeg će se štampati Vaša dva rada o Banatu i zrenjaninskoj sinagogi, u završnoj fazi, najlepše Vas molimo da napišete kratak rezime za oba teksta. Molimo Vas da to bude najviše jedna kucana strana sa proredom.

Srdačno Vas pozdravljamo

Sekretar
L. Petrović

Za Jevrejski istorijski muzej
Dr V. Nedomački

DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE

(13. jun 1977)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, br. 4050**

Zrenjanin, 13. juni 1977.

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE

BEOGRAD

Ulica 7. jula br. 71a III

U vezi Vašeg pisma Br.-M-1/1903 od 1. juna 1977. god. šaljem Vam u prilogu dva rezimea mojih radova koje ste tražili. Nadam se da će poslati rezimei biti upotrebljivi i da ćete njima biti zadovoljni.

Srdačno Vas sve pozdravljam i želim svaki uspeh u radu.

Vaš,
Dragoljub Čolić

SAVEŽ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(16. mart 1981)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4296**

Savez jevrejskih opština Jugoslavije
FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES IN YUGOSLAVIA

No M-1/259 hb

11001 BEOGRAD
Poštanski pregradak (P. O. B.) 841
Ulica 7. jula 71a III
Telefoni: 624-359, 621-837
Jevrejski istorijski muzej 622-634
Adresa za telegrame: Jointfund Beograd
16. III 1981.

Drug Dragoljub Čolić
Maršala Tita 3/I
Zrenjanin

Poštovani družo Čoliću,

Nedavno smo dobili pismo od gospodje Bohn Dezsőne iz Budimpešte u kojem se ona interesuje za sudbinu sinagoge u Debeljači. Kako naš muzej raspolaže samo jednom fotografijom ove sinagoge koju ste nam Vi poklonili 1976 godine, a nikakvim podacima, to Vam se obraćamo sa molbom da nam pomognete.

Ukoliko bilo šta znate o ovoj sinagogi, da li uopšte još postoji molimo Vas da nas obavestite.

Unapred Vam se najlepše zahvaljujemo i srdačno Vas pozdravljamo.

Sekretar
Luci Petrović

Za Jevrejski istorijski muzej
ing. Aleksandar Mošić

DRAGOLJUB ČOLIĆ - JEVREJSKOM ISTORIJSKOM MUZEJU

(nedatirano)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, br. 4011

DRAGOLJUB D. ČOLIĆ, publicista
M. Tita 3/I Zrenjanin

JEVREJSKI ISTORIJSKI MUZEJ

BEOGRAD

U vezi sa traženjem podataka o navodnom Peteru HAAS-u iz Zrenjanina, za koga se kaže da je u periodu početka okupacije naše zemlje od strane Nemaca 1941. godine imao zločinačko držanje u odnosu na jevrejsko stanovništvo u Banatu, čast mi je izvestiti Vas o sledećem:

Iz evidencije o Nemcima sa prezimenom HAAS, koji su u Zrenjaninu boravili u toku okupacije, ustanovio sam da takvog lica, dakle sa imenom Peter HAAS, nije bilo.

U evidenciji se, naime, pod određenim brojevima nalaze uvedena sledeća lica sa prezimenom HAAS:

1790.	HAAS Julius
1793.	HAAS Nikolaus
1851.	HAAS Wilhelm
1852.	HAAS Katarina
1908.	HAAS Ludwig
1932.	HAAS Emanuel
1942.	HAAS Magdalena
1955.	HAAS Mihailo
1959.	HAAS ud. Elizabeta

1960.	HAAS Hipolit
1961.	HAAS Emerih
1962.	HAAS Ludvig
1963.	HAAS Magdalena
1964.	HAAS ud. Marija
1986.	HAAS ud. Katarina
2080.	HAAS Nikola
2085.	HAAS Marija

Prema tome, svakako da u samom Vašem pitanju, ime lica za koga se podaci traže, nije pravilno označeno, a ime PETER ne pominje se ni u izjavi koju je dao Albin Indlekofer, u svome saslušanju, a čiji sadržaj ste mi prikazali.

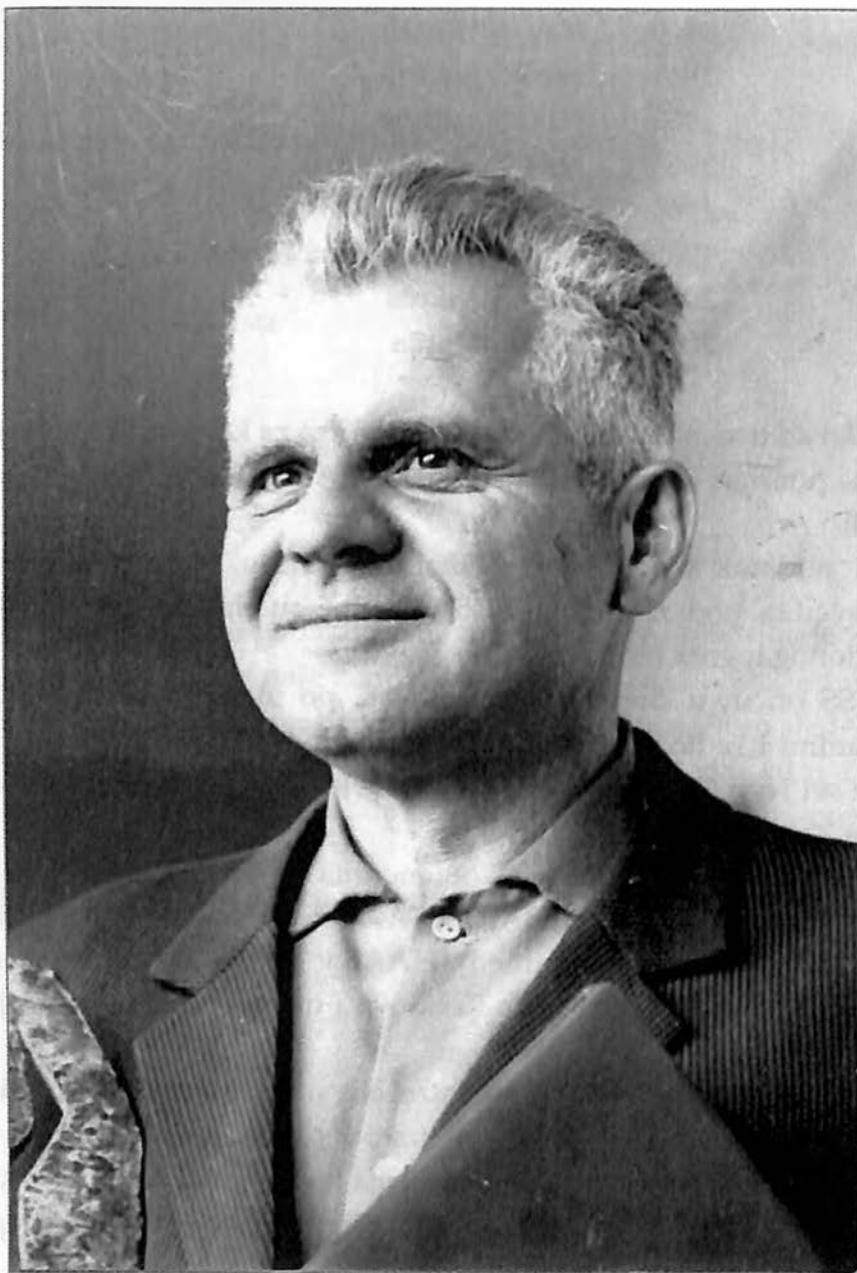
Postoji, međutim, podatak o izvesnom Mihailu HAAS-u, koji je u pomenutom spisku zrenjaninskih Nemaca zaveden pod r. brojem 1955. o kome su dali izjave neki bivši logoraši iz zrenjaninskog koncentracionog logora i to:

.) Jirgen Wagner, SS oficir, u činu majora iz Rajha, po ulasku Nemaca u Zrenjanin bio je Krajskomandant u Zrenjaninu i radio je na tome da se tokom aprila 1941. godine pa sve do kraja avgusta 1941. liše slobode svi Jevreji u Banatu i da se poruše jevrejske bogomolje, a posebno sinagoga u Petrovgradu, današnjem Zrenjaninu.

.) Kada je zloglasni Mihailo Kroc, otišao za komandanta logora u Čoku, ovde u Zrenjaninu ga je zamenuo njegov dotadašnji POMOĆNIK, MIHAILO HAAS. Bio je to Nemač iz sela Martinice, danas Lukićevo. (Ovo je bilo kad su Jevreji već bili odneti). HAAS je u toku daljeg vremena odabrao sebi jedan plac za gradnju kuće u današnjoj ulici Koče Kolarova i tu otpočeo sa izgradnjom kuće prema iskazu nekih logoraša od materijala porušene sinagoge.

Svakog jutra grupe zatvorenika odlazile pod stražom na ovo gradilište odakle su se uvečer vraćali u logor. (No, ovde se ne radi o logorašima Jevrejima, već uglavnom o Srbima).

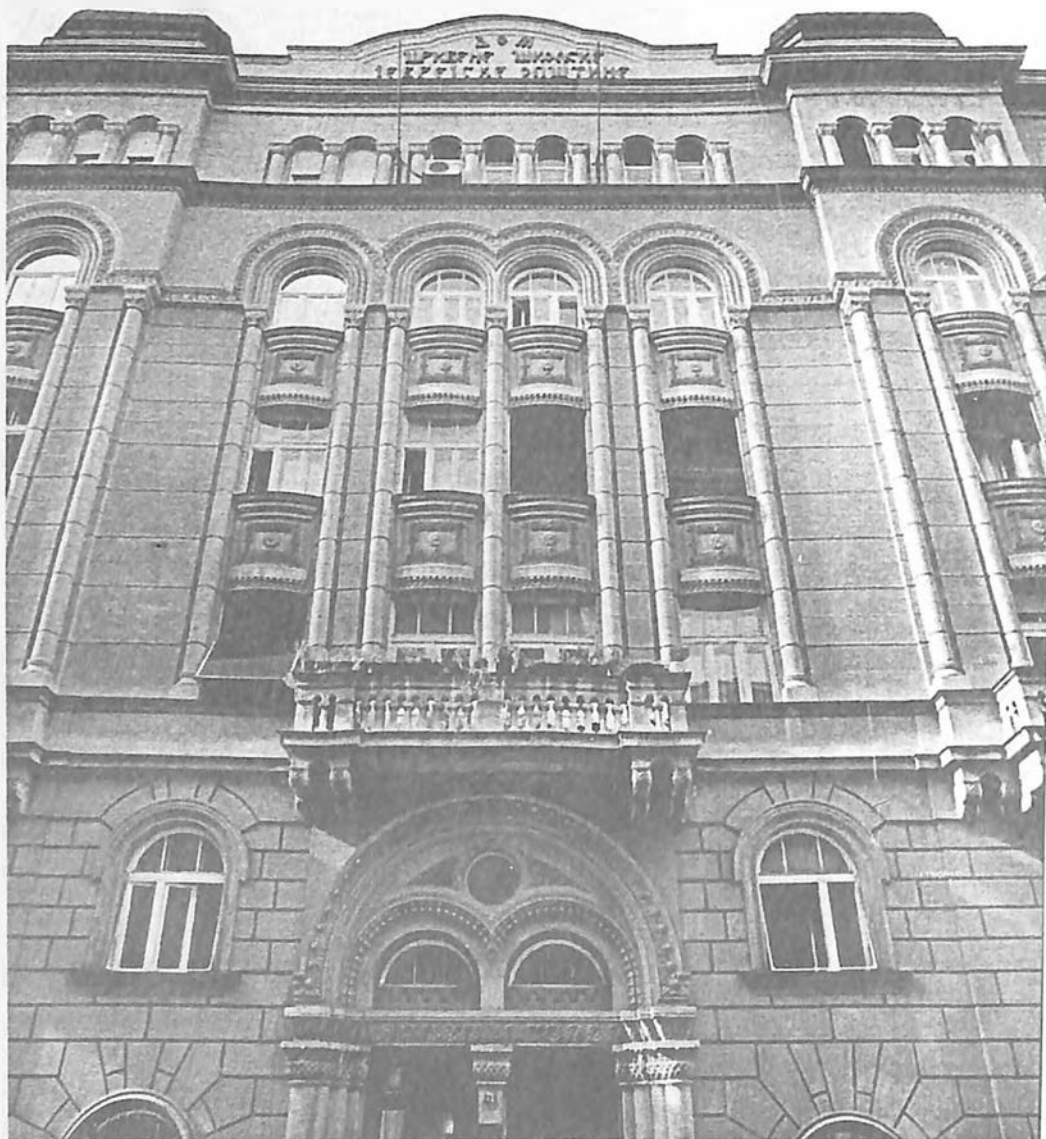
O ulozi i delovanju Mihaila HAAS-a u vreme hapšenja Jevreja, njihovog boravka u takozvanom jevrejskom logoru u kasarni u Makedonskoj ulici br. 2 u Zrenjaninu, kao i za vreme deportacije Jevreja, do danas nije ustanovljeno.

Dragoljub Čolić
(1908-1982)

Zgrada Saveza jevrejskih opština
Srbije (ranije Jugoslavije) i
Jevrejskog istorijskog muzeja
(Ulica Kralja Petra 71a, Beograd).
Snimak iz međuratnog perioda.
Ljubaznošću Jevrejskog istorijskog
muzeja u Beogradu.

Zgrada Saveza Jevrejskog istorijskog muzeja i sedište Jevrejske opštine Beograd (danas). Ljubaznošću Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu.

Dr Lavoslav Kadelburg, poslednji predsednik Saveza jevrejskih opština Jugoslavije.
Ljubaznošću Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu.

Lucija Petrović (1925-2010),
dugogodišnji sekretar Saveza Jevrejskih opština Jugoslavije.
Ljubaznošću Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu.

Prepiska Dragoljuba Čolića i Vidosave Nedomački

Osim zvaničnih kontakata sa sa Jevrejskim istorijskim muzejom u Beogradu, Čolić je održavao stalnu prepisku sa kustoskinjom ove ustanove Vidosavom Nedom Nedomački¹. U Čolićevom ličnom fondu u Istorijskom arhivu Zrenjanin čuva se ukupno 14 pisama, nastalih u periodu od decembra 1968. do marta 1975. godine, koja oslikavaju prisan i prijateljski odnos, u čijim je temeljima počivalo zajedničko interesovanje za istoriju Jevreja. S jedne strane, Čolić je u Nedomačkoj pronašao stalnu vezu koja je uživala autoritet u Jevrejskom istorijskom muzeju i bila u mogućnosti da plasira njegove radove i pomogne mu u artikulisanju rezultata njegovih istraživanja. S druge strane, Čolić je Nedomačkoj služio kao stalan i nepresušan izvor informacija o Jevrejima u Zrenjaninu i Banatu, koji je uvek bio na raspolaganju i „u pripravnosti“, i na čije se angažovanje u izdavačkoj delatnosti Jevrejskog istorijskog muzeja uvek moglo sa sigurnošću računati. I pored razlike u godinama i stepenu akademskog obrazovanja i statusa, izvesno je da je Nedomačka cenila Čolićev entuzijizam i istraživački rad, imajući prilike da se u više navrata uveri u njegovu širinu i raznolikost. Njihov odnos, međutim, nije bio ograničen isključivo na istraživanja jevrejske zajednice Zrenjanina i Banata, već je vremenom prerastao u prijateljstvo koje je – osim pismima – održavano i ličnim kontaktima, prilikom Čolićevih poseta Beogradu i Jevrejskom istorijskom muzeju. Nedomačka mu je slala poštanske markice koje je skupljao

¹ Vidosava „Neda“ Nedomački rođena je 1924. godine u Klužu (Rumunija). Diplomirala je, vanredno, istoriju umetnosti. Bila je kustoskinja, a kasnije i rukovoditeljka Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu (1962–1972). U njenoj muzejskoj delatnosti najveći značaj imaju studijske izložbe *Obrada metala za jevrejske praznike* i izložba *Vezene tkanine iz jevrejskih zbirki u Jugoslaviji*. Bila je autorka koncepcije i scenarija za izložbu *Jevreji na tlu Jugoslavije*. Godine 1971. pokrenula je *Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja*, a bila je i autorka stalne postavke Jevrejskog istorijskog muzeja koja je otvorena 1969. godine. U okviru svog muzeološkog rada, bila je predsednica Izvršnog odbora Zajednice muzeja Srbije, predsednica Komisije za dodelu viših zvanja Zajednice muzeja Srbije i član Nacionalnog komiteta ICOM-a. Kratko je predavala muzeologiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu (1979/80). Od sredine šezdesetih godina bavila se istraživanjima u vezi sa arheologijom Bliskog istoka. Od 1972. je docent za predmet Arheologija Bliskog istoka na Odeljenju za arheologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Od 1978. šefica je Katedre za arheologiju Bliskog istoka. Bila je članica Međunarodnog društva egiptologa i član mešovite Jugoslovensko-rumunske komisije za kulturna dobra. Preminula je 22. oktobra 2011. godine. Najznačajniji radovi: *Stara jevrejska umetnost u Palestini* (1964), *Arheologija Bliskog istoka* (1978), *O srpskim rukopisima u biblioteci Grčke pravoslavne patrijaršije u Jerusalimu* i *Manastir arhangela Mihaila i Gavrila u Jerusalimu* (Milica Mihailović, „Neda“, www.makabijada.com/dopisi, pristupljeno: 23. novembra 2018). „In memoriam. Vidosava Nedomački-Petresku 1924–2011“, *Jevrejski pregled*, Beograd, decembar 2011.

i publikacije Muzeja koje je tražio, istovremeno hvaleći njegov vredan rad i nastojeći da mu izade u susret i pomogne svojim savetima.

Najstarije sačuvano Čolićevo pismo Nedomačkoj datirano je na 19. decembar 1968, nedugo nakon što je uspostavio kontakt sa Jevrejskim istorijskim muzejom. U njemu joj se on zahvaljuje što ga je podstakla da napiše rad *Likovi Jevreja na portretima Konstantina Danila* koji je osvojio drugu nagradu na konkursu Saveza jevrejskih opština Jugoslavije; uz pismo šalje prateće fotografije i moli je da u nagrađeni rad unese manje ispravke. Obaveštava Nedomačku da je angažovan na pisanju monografije o zrenjaninskoj fabrici tepiha i da je prilikom istraživanja za taj rad naišao na neke Jevreje među njenim osnivačima (Isidor Vajs); interesuje se za knjigu *Zbirka portreta i biografija znamenitih ljudi kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca* L. Gede iz 1926, gde ima niz jevrejskih ličnosti i želi joj puno uspeha u predstojećoj godini².

Nakon ovog, prvog pisma, u sačuvanoj prepisci nastupa duga praznina, tokom koje su oni svakako morali biti u kontaktu, ako ne putem pošte, onda sigurno putem telefonskih razgovora, ili ličnim Čolićevim posetama Beogradu i Jevrejskom istorijskom muzeju. Tridesetog septembra 1970. Nedomački piše prvo sačuvano pismo Čoliću, u kom mu, na njegovo traženje, šalje poziv na učešće na XVI nagradnom konkursu Saveza Jevrejskih opština Jugoslavije, s propozicijama, kao i neke poštanske marke, koje je Čolić skupljao³. Javlja mu da je Jevrejski istorijski muzej jako zauzet oko pripreme prvog broja *Zbornika*, i upoznaje ga sa planiranom koncepcijom 1. i 2. broja (prvi broj *Zbornika* bio je posvećen dubrovačkim Jevrejima, a drugi Jevrejima u Narodno-oslobodilačkoj borbi). Na kraju svog pisma Nedomački izražava nadu da će Čolić prilikom svog sledećeg dolaska u Beograd posetiti Muzej.

Nakon ovog pisma ponovo nastupa hijatus u sačuvanoj korespondenciji Nedomačke i Čolića, koji traje praktično do kraja naredne, 1971. godine. Serija od narednih nekoliko pisama baca svetlo na Čolićev projekat o čijoj se realizaciji konsultovao sa Nedomačkom i tražio njene savete, ali ga na kraju nije ostvario onako kako se nadao. Ona mu 19. decembra 1971. šalje upute u pogledu njegovih ideja o štampanju poštanske markice s likom Ferenc Kernenja, jednog od osnivača modernih Olimpijskih igara i Jevrejina rodom iz Velikog Bečkereka⁴. Čolić je prethodno pokrenuo inicijativu o podizanju

² IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 3969.

³ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4169.

⁴ Ferenc Kemenj (mađ. Kemeny Ferenc, Veliki Bečkerek 1860 - Budimpešta 1944) je bio istaknuti sportski pedagog, saradnik Pjera de Kubertena, suosnivač i član Međunarodnog olimpijskog komiteta, te direktor prvih modernih Olimpijskih igara u Atini 1896. godine. Aktivno radeći na afirmisanju sporta, fizičke kulture, Olimpijskog i mirovnog pokreta u svetu, Kemenj je napisao veliki broj radova iz ovih oblasti.

Kemenjeve spomen-biste u Karađordevom parku u Zrenjaninu i imao je ideju da se u predstojećoj olimpijskoj godini, uz pomoć Jugoslovenskog olimpijskog komiteta, štampa poštanska markica sa likom Ferenc Kemeja, čime bi se skrenula pažnja na Zrenjanin i njegovu ulogu u olimpijskom pokretu. Zrenjaninske gradske vlasti su u jesen 1971. u vezi s tim kontaktirale Jugoslovenski olimpijski komitet, ali nisu dobile odgovor. Čolić u proleće 1972 (20. marta) izražava Nedomačkoj svoju ogorčenost i nezadovoljstvo zbog nedostatka sluha Olimpijskog komiteta za njegov projekat Kemejeve poštanske markice. Optužujući njegove članove za neinventivnost i uskogrudost, Čolić obaveštava Nedomačku da će 26. marta biti održano svečano otkrivanje Kemejeve spomen-biste u Aleji velikana u zrenjaninskom Karađordevom parku⁵. Zahvaljuje joj se za sve što je učinila da pomogne i najavljuje svoj dolazak u Beograd 7. aprila, na dvodnevno savetovanje na DIF-u, još jednom ponavljajući svoju ozlojeđenost prema ljudima u Olimpijskom komitetu.

Drugog maja, nešto više od mesec dana nakon otkrivanja spomen-biste, Čolić piše Nedomačkoj, šaljući joj svoj rad o Kemeju, koji je napisao na inicijativu Hrvoja Macanovića iz Zagreba, dok je saradivao u uređivanju *Enciklopedije fizičke kulture* u izdanju *Jugoslovenskog leksikografskog zavoda* u Zagrebu. Još jednom izražava žaljenje zbog toga što projekat o Kemeju u olimpijskoj godini nije prošao kako treba, zbog nerazumevanja ljudi iz Olimpijskog komiteta, i nadu da će Nedomačka posetiti Zrenjanin i Aleju velikana, kako bi videla Kemejevu bistu. Zahvaljuje joj se na poslatim poštanskim markicama i najavljuje završetak pisanja rada o velikobečkerečkoj sinagogi⁶.

U pismu datiranom na 4. septembar 1972, Čolić šalje Nedomačkoj podatke o zrenjaninskim Jevrejima Ignacu Vajrfeldu i njegovoj supruzi Rozi, žrtvama fašističkog terora, koje je tražila ranije. Istovremeno je upućuje na spiskove koje je još ranije poslao⁷. U odgovoru od 10. oktobra, pisanom rukom, Nedomačka obaveštava Čolića da ne može da pronađe spisak zrenjaninskih Jevreja nestalih za vreme rata, pa ga moli da stavi na uvid izvesnom drugu Tabačkom njegovu kopiju tog spiska. Istovremeno ga pita kada će opet doći u Beograd⁸.

⁵ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 3970.

⁶ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 3971.

⁷ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 3, br. 361, 363.

⁸ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4171.

Iz godine 1973, sačuvana su četiri pisma. Čolić sredinom marta javlja da će uskoro stota godišnjica smrti Konstantina Danila i moli da se u aprilskom broju *Jevrejskog pregleda* objavi njegov rad od pre 5 godina, uz određene korekcije, koje navodi dalje u pismu. Istovremeno je obaveštava da obrađuje više tema koje bi mogle biti interesantne za Jevrejski istorijski muzej: *Jevreji u srednjim školama Zrenjanina; Jevreji u zdravstvu Banata, Biografije poznatih Jevreja Zrenjanina, Jevreji u sportu Banata*⁹.

U novembarskom pismu se žali da ga je zaboravila, a on i dalje predano radi na istraživanju Jevreja i neprekidno misli na nju. Šalje joj u prilog pisma kratku biografiju Marka Mirča za koju je prethodno pokazala interesovanje, biografiju svog kolege dr Bera i rad pod nazivom *Imena Jevreja na spomen-obeležjima iz NOB-a u Srednjem Banatu*. Prekoreva je što mu ne šalje publikacije (*Jevrejski pregled*) i poštanske markice, što ga sve veoma interesuje. Puno pozdravlja i nju, i njene kolege u Savezu¹⁰. Ona mu na to odgovara 8. decembra da je nepravedan prema njoj i ljudima iz Muzeja i Saveza, koji ga nisu zaboravili; pravda se četvoromesečnom odsutnošću preko leta i šalje mu markice koje je tražio; javlja mu da će njegovi radovi biti u punoj meri zastupljeni u 4. broju *Zbornika*. Posebnom poštom mu šalje publikacije (*da nas više ne grdite*). Za Čolićev rad o Mirču kaže da nije za objavljivanje; nada se da će ga videti uskoro u Beogradu, istovremeno mu stavljaajući do znanja da će novogodišnje praznike provesti na putu, u Parizu¹¹. Čolić joj na to odgovara (17. decembra) da se nije ozbiljno naljutio; uverava je u svoju naklonost prema njoj i judaistici; poručuje da će joj poslati neke materijale u januaru; kaže da biografiju Mirča koju je poslao nije planirao da objavljuje, nego ju je poslao smatrajući da bi joj to moglo biti interesantno. Kaže da će joj posle Nove godine poslati jedan članak o učešću Jevrejki iz Zrenjanina u borbi za ravnopravnost i emancipaciju žena, za koji želi da bude objavljen u *Jevrejskom pregledu* za 8. mart. Zahvaljuje joj se na svemu i šalje pozdrave i čestitke za Novu godinu¹².

Uz pismo od 17. januara 1974, Čolić šalje rad koji je obećao u prethodnom pismu. Javlja da će možda tih dana doći u Beograd, kao i da je primio akontaciju u iznosu od 300 dinara. Pozdravlja zaposlene u Savezu¹³.

⁹ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 3972.

¹⁰ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 3973.

¹¹ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4172.

¹² IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 3974.

¹³ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 3976.

U nedatiranom pismu, najverovatnije iz februara 1975, Čolić javlja da je završio rukopis knjige *Prva stotina*, koju je pisao na inicijativu Nedomačke, kao i da je poslao jedan primerak Savezu, te da je okončao rad na tekstu *Hazena, sport jevrejske ženske omladine između dva rata*, koji počinje da prekucava. Uveliko radi na kompletiranju priloga *Učešće Jevreja u privredi Banata* i traži korekciju spiska žrtava fašističkog terora, jer je u međuvremenu došao do novih saznanja. Pismo završava prisnim i šaljivim tonom¹⁴.

Nedomačku je obradovalo Čolićevo nedatirano pismo, koje je primila 25. februara. Ona hvali njegovu predanost i posvećenost banatskoj judaistici: *Kad bi u svakom gradu Jugoslavije živeo po jedan Čolić, imali bismo već odavno napisanu istoriju jugoslovenskih Jevreja sa potpunom arhivskom građom*¹⁵. Nada se da je primio pismo sa obračunom za svoje tekstove i novac (v. pismo Saveza Čoliću od 1. marta 1975). Raspituje se za sudbinu jevrejske porodice Hercog iz Padeja, o kojoj podatke traži njihova rođaka Roza Blejer de Varnai iz Buenos Ajresa.

U poslednjem sačuvanom Čolićevom pismu Nedomačkoj, Čolić javlja da je primio novac za otkupljeni rad *Jevreji u srednjim školama Zrenjanina*, napominjući da je očekivao komentar za rukopis *Prva stotina*, a za podatke o porodici Hercog je upućuje na penzionere Milorada Carana iz Beograda i njegovu suprugu Juliju (rođ. Hercog). U pitanju je bio isti čovek koji je Čolića sedam godina ranije uputio na Savez jevrejskih opština Jugoslavije¹⁶.

¹⁴ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 3977.

¹⁵ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4173.

¹⁶ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 3975.

DRAGOLJUB ČOLIĆ - VIDOSAVI NEDOMAČKI

(19. decembar 1968)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, br. 3969**

Зрењанин, 19. децембра 1968.

Др. ВИДОСАВА - НЕДА НЕДОМАЧКИ

БЕОГРАД

Поштована Госпођо,

Радујем се што сам постао добитник друге награде за послати рад, будући да то за мене значи признање мојих напора и да је конкурсна комисија у овом раду нашла одговарајуће вредности.

Овом приликом желим да се захвалим Вама лично, јер сте ме управо Ви подстакли да пошаљем овај рад.

Молим Вас да Савезу предате приложено писмо и фотосе и да у награђеном раду додате испуштену реченицу.

Сада радим на монографији овдашње фабрике тепиха. У том послу наишао сам на податке да је и Исидор Вајс, који је био син Хермана, кога је Даниел портретисао, и кога тамо помињемо као поседника ових портрета, био уједно и један од оснивача и акционара фабрике тепиха са још неким Јеврејима. Но о том ће својевремено бити речи ако будемо нешто радили у идућој и даљим годинама. Пишите ми о изгледима за то, јер ја мислим да до фебруара завршим овај посао и да наставим оно о чему смо говорили.

Да ли сте пронашли ону књигу портрета знаменитих људи Југославије која носи наслов:
„Збирка портрета и биографија знаменитих људи краљевства Срба, Хрвата и Словенаца“ Л.
Геде, 1926. где има низ јеврејских личности.

На крају, поздрављам Вас и желим срећу и много успеха у наступајућој години.

У Зрењанину, 19. дец. 1968.

Ваш одани
Драгољуб Д. Чолић
Историјски архив

VIDOSAVA NEDOMAČKI - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(30. septembar 1970)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4169**

Beograd, 30. septembra 1970.

Poštovani družo Čoliću,

Primila sam Vaše pismo i bez suviše velikog zakašnjenja šaljem traženi raspis za XVI Konkurs, a takođe i marke. Nadam se da ćete biti zadovoljni.

Što se tiče radova, trenutno smo jako zauzeti oko našeg prvog Zbornika koji će obuhvatiti više radova o Jevrejima Dubrovnika. Drugi broj Zbornika biće verovatno posvećen radovima o učešću jugoslovenskih Jevreja u NOB. Ne odustajemo ni od drugih tema, ali zbog ograničenih sredstava moramo postepeno poručivati ili otkupljivati radove. Živimo u nadi da će sve teme, bar one koje su do sada prijavljene, doći na red.

Verujem da nećete zaobići naš Muzej kada sledeći put budete došli u Beograd.

Srdačno Vas pozdravlja

Dr Vidosava Nedomački.

VIDOSAVA NEDOMAČKI - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(18. decembar 1971)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4170**

Poštovani družo Čoliću,

Naša poznanica iz PTT javila je drugarici Petrović da se svi predlozi za izdavanje poštanskih maraka daju Biru za poštanske marke i izdavačku delatnost pri zajednici PTT.

Program za olimpijske igre je u tom Birou već odavno gotov, ali vredi pokušati kad je novi predlog značajan. Pogotovu bi imalo više izgleda da se Vaš predlog prihvati ako olimpijska vatra bude skrenula do Zrenjanina. Trebalo bi da predlog o štampanju marke sa likom Kemeny-a podnese SO Zrenjanin, a još autoritativnije bi bilo da to učini Olimpijski komitet.

Vi ćete sada sami odlučiti šta je u ovoj situaciji najpogodnije da učinite.

Nadam se da ćete uspeti, jer ste dovoljno uporni (u najboljem smislu reči).

Primate mnogo srdačnih pozdrava

Beograd, 18. XII 1971.

Dr V. Nedomački

(Predlog Birou treba da bude napisan na oko 1 i po str.)

DRAGOLJUB ČOLIĆ - VIDOSAVI NEDOMAČKI

(20. mart 1972)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, br. 3970

Zrenjanin 20. marta 1972.

G-dja

Dr. VIDOSAVA NEDOMAČKI

BEOGRAD

Poštovana i draga g-dja Nedo,

Sve ono oko uključivanja naše proslave oko otkrivanja spomen biste dr. Kemenja u tokove proslave opštih olimpijskih svečanosti, u ovoj olimpijskoj godini, palo je u vodu. Nepovratno je i Olimpijskom komitetu a i nama propala jedna lepa šansa da makar i za trenutak jedan grad naše zemlje skrene pažnju svih svetskih olimpijskih krugova, a sve zbog uskogrudosti i neinventivnosti ljudi koji sede u našem olimpijskom komitetu. Stičem utisak da oni tamo sede samo iz ličnih interesa a da im je ugled naše zemlje sasvim nešto sporedno.

Nezavisno od toga, mi ćemo daleko pre toga, mislim na otvaranje 20. jubilarnih olimpijskih igara, već sada u nedelju, na dan 26. marta otkriti spomen bistu, koja je veoma lepa, ne obzirući se na mišljenja svih zavidljivih krugova koji sede u našim sportskim forumima. Ljudi iz Olimpijskog komiteta nisu ni poželjni da prisustvuju ovoj svečanosti kojoj će prisustvovati ambasador Madjarske u čijem će prisustvu potpredsednik naše opštine dr. Bodo Antal otkriti spomen bistu u Aleji velikana.

Ovom prilikom zahvaljujem Vam se na svemu što ste učinili u ovoj stvari, ali nažalost nismo ni sa markom uspele iz razloga koje su nam naveli u pismu čiji duplikat prilažem.

U petak 7. aprila doći ću u Beograd na dvodnevno savetovanje na DIF-u koje počinje u 9,30. To će se moći ostvariti samo ako vi budete već u 7,30 u kancelariji. No to ja od Vas ne mogu tražiti. Oprostite za ton pisma, ozlojedjen sam na one tamo pa smo sad sve tako prelomili preko kolena. Olimp. komitet nije uopšte odgovorio našoj Opštini na pismo od jesenas. Mnogo pozdrava Vama i drugarici Luciji i svima drugima. Vaš Čolić.

DRAGOLJUB ČOLIĆ - VIDOSAVI NEDOMAČKI

(2. maj 1972)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, br. 3971**

Zrenjanin 2. maja 1972. godine

Dr. VIDOSAVA NEDOMAČKI

BEOGRAD

Poštovana i draga Nedo,

Ovi dani (nerada) omogućili su mi da nešto uradim u vezi sa Ferencom Kemenyom. To sam uradio na traženje Hrvoja Macanovića, koji mi je mnogo pomogao dok sam do svega ovog došao.

Šaljem njemu i Vama po jedan primerak ovog rada koji je dok se ostvario zahtevao dosta vremena. Žalim što nije sve dostiglo one razmere koje smo predviđali. Posle izvesnih stavova naša opština je odlučila da bistu ovom našem nekadašnjem gradjaninu podigne mimo učešća Olimpijskog komiteta koji i nema čoveka od znanja za ovu stvar, a što je naravno išlo ne samo na štetu našeg grada, nego i na štetu naše zemlje.

Jednom kad dodjete u Zrenjanin, navrat ćete u Aleju da vidite kako to lepo izgleda.

U prilogu dostavljam Vam i dve fotografije, koje mislim da sam Vam pokazao, ali ne znam da li sam Vam onda imao da Vam dam.

Pozdravljam i sve tamo gore kod Vas i zahvaljujem za marke. Nadam se da će toga biti opet kad dodjem. Sada ću gledati da završim rad na istorijatu Sinagoge.

Vas najviše pozdravlja Vaš

Dragoljub D. Čolić

DRAGOLJUB ČOLIĆ - VIDOSAVI NEDOMAČKI

(4. septembar 1972)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, br. 4010**

DRAGOLJUB D. ČOLIĆ, publicista

Zrenjanin, M. Tita 3/I

JEVREJSKI ISTORIJSKI MUZEJ

BEOGRAD

Poštovana Dr. Nedomački,

U vezi sa podacima za Vajnfeld Ignaca i ženu mu Rozu, u mogućnosti sam da Vam dam sledeće podatke:

Pomenuti naši gradjani Jevreji Vajnfeld Ignac i Roza uvedeni su u spisak br. IV pod red. brojem 35. i 36. To je spisak onih lica za koje sam u vreme popisa žrtava znao i dobio podatke da su iz Zrenjanina odvedeni, ali u tom momentu niko od ispitivanih svedoka nije znao da kaže i konačno gde su likvidirani i na koji način. Naime, ta činjenica je ostala još da se proverava, kao i za sve koji su navedeni u spisku lica čija je sudbina za nas bila neizvesna (konačna). Vi se sećate da je bilo tri spiska i to spisak žrtava, za koje nije bilo sumnje da su postali žrtve, zatim za preživela lica (spisak br. III.) i spisak četiri, koji treba da se raščišćava. Vi se sećate i onog spiska od 28 lica za koje sam Vam rekao da sam za iste ustanovio pravu sudbinu i da treba premestiti iz spiska br. 4. u spiskove br. 2 ili 3.

Vajnfeld Ignac iz Zrenjanina, koji je svojevremeno stanovao u I. Proleterskoj ulici br. 55. bio je sin Šamu Vajnfelda i žene mu Fani r. Lederer. Ignac je rođen u Zrenjaninu 1868. godine.

Vajnfeld Roza, žena Ignaca rođj. Gros rođjena u Melencima, 1896. godine udata.

Prema priloženoj izjavi Jovanke Terzin, iz Zrenjanina, rođj. Grinberger, oba navedena lica bile su žrtve i to Ignac, ubijen kod Jabuke X. 1941., a Rozalija ubijena je na Sajmištu u Beogradu XII 1941.

Ovo sam kod mene uveo u spisak br. 4. kao ispravku i time je konačno ustanovljeno da su ova lica bile žrtve faš. terora.

S poštovanjem,

U Zrenjaninu 4. IX 1972. g.

VIDOSAVA NEDOMAČKI - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(10. oktobar 1972)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4171**

Драги друже Чолићу,

Не можемо, нажалост, на брзину наћи списак несталих из Зрењанина, па Вас молим да другу Табачком ставите на увид Вашу копију.

· Кад ћете доћи у Београд?

Срдачно Вас поздрављам

Неда

10. X 1972

DRAGOLJUB ČOLIĆ - VIDOSAVI NEDOMAČKI

(14. mart 1973)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, br. 3972

Zrenjanin 14. III. 1973.

G-dja

Dr. VIDOSAVA NEDOMAČKI

BEOGRAD

Poštovana i draga gospodjo Nedo,

Ovih dana zatražili su od mene sa raznih strana podatke o Danielu pa i članak o njemu jer se ove godine navršava 100 godina od njegove smrti (13. maja). Pošto će se tada pojaviti sa svojim člancima razni „poznavaoči“ Daniela, mislim da bi dobro bilo, ako bi se moglo, da ih preteknete time, što biste u Jevrejskom pregledu za april objavili onaj moj rad o Danielu od pre pet godina. To će biti aktuelno jer će i u Beogradu i Novom Sadu biti proslavljena stogodišnjica smrti.

No, ako biste to učinili, morali biste nešto ispraviti u mome tekstu (obavezno) a to je:

1.) Na strani prvoj, stav 3. umesto 95 godina staviti 100, a zatim od sredine trećeg reda tog stava: i postavljen nadgrobni spomenik, (onda brisati 7 reči te nastaviti) i njegova bista itd., a dalje umesto broja 170 staviti 175-godišnjica.

2. Na strani 3. u sredini drugog stava brisati sve od „Slično je i sa imenom „Mlade Teteši“ do kraja stava, jer sam u daljem istraživanju ustanovio da se ne radi o Teteši već o TÖTÖSI, a takva je devojka postojala u Danielovom komšiluku. Mislim da ćete me razumeti kako sam se tu poveo sa ljudima koji su pišući ćirilicom promenili ovo ime. Druge greške u kucanju su razumljive za urednika,

a u primedbama briše se broj 5. koji se odnosi na brisani deo a dalji se brojevi smanjuju za po jedan. No biće kako Vi i Vaši tamo odlučite, a ja sam svoje učinio. Radim više tema za Vas, kao na pr. „Jevreji u srednjim školama Zrenjanina“, „Jevreji u zdravstvu Banata“, „Biografije poznatih Jevreja Zrenjanina“, (...) društava u Banatu“, „Jevreji u sportu Banata“.

DRAGOLJUB ČOLIĆ - VIDOSAVI NEDOMAČKI

(21. novembar 1973)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, br. 3973

Zrenjanin, 21. novembra 1973.

Draga doktorka Nedo,

Davno je to bilo kad sam učestvovao na konkursima i pobjeđivao, onda sam nešto i predstavljao pa ste me i spominjali. Sad je to samo prošlost. No, kod mene nije tako, ja tako reći neprekidno mislim na Vas, jer sve što radim, jednom treba da se nadje tamo. Kad sam se vraćao sa naučnog sastanka u Splitu krajem septembra hteo sam da navratim kod vas, ali to je bilo vreme od 7 do 8 kad ne bih nikog tamo našao, pa sam produžio za Zrenjanin. Da je zaista tako kao što govorim, evo i malog dokaza: šaljem Vam neke stvari. Pre svega to je kratka biografija Marka Mirča, koja Vas svakako interesuje, jer sam tu dodirnuo onaj rad za koji ste me pitali. Sad tu stavite njegovu fotografiju koju sam Vam ranije dao da to bude u neku ruku kompletno. Dalje šaljem i jednu kratku biografiju dr. Bera, moga mladjeg kolege, čiju fotografiju još nisam pribavio. Na kraju šaljem Vam i ovaj mali rad „Imena Jevreja na spomen-obeležjima iz NO borbe u srednjem Banatu“. Mislim, možda radite u tom smislu nešto. Nemam aparat da snimim i tu ploču na kasarni i onaj spomenik na groblju. No kad bude da to pribavim poslaću Vam pa ćete naknadno priložiti. Za ono moje „Učešće Jevreja u razvoju privrede Banata“ pribavio sam još veoma mnogo podataka, pa Vas molim da ako budete planirali nešto s tim da me pozovete da to dopunim. Ne šaljete mi Vaše publikacije iako znate da me to sve veoma interesuje. Na primer „Pregled“ i sve drugo. A marke, to svakako dajete drugome, jer Čolić nije naš - kao. Mogli biste u jednom kovertu mi to poslati, ako nemate Vi ima Predsednik, on uvek ima za mene dosta. Mnogo sve tamo gore, g. Luciju i ostale pozdravljam s porukom da i dalje radim ove stvari. Vas mnogo poštuje i pozdravlja

Vaš odani Drag. D. Čolić

VIDOSAVA NEDOMAČKI - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(8. decembar 1973)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4172

Beograd, 8. decembra 1973.

Poštovani družo Čoliću,

Sasvim ste nepravedni prema nama kad nam zamerate da smo Vas zaboravili. To je nemoguće, jer stare prijatelje ne zaboravljamo, a i „tehnički“ je neizvodljivo, jer se omot sa Vašim imenom u kome su Vaša pisma, nalazi na mom stolu i skoro svakodnevno nailazim na njega kada pregledavam našu korespondenciju - naravno kada sam u Beogradu. Letos sam bila odsutna skoro četiri meseca. Zatim, tu su i markice. Skuplja ih i naš predsednik, a i ja, ali Vas nije bilo da ih uzmete. Eto, sada ih šaljem poštom.

Raduje me što i dalje pišete za nas i nadam se da ćete to činiti još mnogo decenija. Od ZBORNIKA br. 4 počecemo objavljivati i radove iz istorije raznih naših opština, i tu će Vaši radovi biti u punoj meri zastupljeni. (Sledeći ZBORNIK br. 3 sadržavaće još isključivo radove iz perioda okupacije i NOB). Ali da ne biste čekali toliko dugo na isplatu, zamoliću da Vam i za ove najnovije stranice pošalju akontaciju.

Publikacije Vam šaljem posebnom poštom, da nas više ne grdite!

Za onaj rad o Mirču moramo posebno razgovarati kada dođete u Beograd. To je komplikovaniji slučaj nego što mislite i ne može se o njemu samo tako pisati, a još manje objavljivati.

Veoma ćemo se radovati svi, a naravno i ja, da Vas vidimo što skorije u Beogradu, čak i ako nema „sportskih“ konferencija.

Primate mnogo srdačnih pozdrava od svih Vaših ovdašnjih prijatelja, u koje naravno ubrajam i sebe, i ujedno upućujem najbolje želje za nastupajuće novogodišnje praznike (koje ću provesti na putu, u Parizu).

Vaša

Neda Nedomački

DRAGOLJUB ČOLIĆ - VIDOSAVI NEDOMAČKI

(17. decembar 1973)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, br. 3974

Zrenjanin, 17. decembra 1973. g.

Draga moja doktorka Nedo,

Primio sam Vaše drago pismo, a već dosta ranije primio sam „Zbornik“ i sve „preglede“ itd. Bilo mi je žao što ste se malo naljutili, jer ja koga volim, ne volim da ljutim. No, Vi svi tamo znate, da me privrženost i naklonost prema Vama i čitavoj materiji koja je predmet moga istraživanja i obrade, prosto obavezuju na kontakte sa Vama, a ja se eto, možda i mojom krivicom tako dugo odvojio od Vas, pa nisam imao ni štampane reči.

Imam već gotovih stvari koje treba da prekucam, a još više gde prikupljeni materijal treba da obradjujem, pa ću Vam već u januaru nešto poslati. Ono za Mirča sam mislio da pošaljem čisto Vama radi znanja, a ne radi objavljivanja, odnosno da to bude kao deo materijala u Vašem istraživanju. Taj materijal ja sam našao u Matici srpskoj u Novom Sadu, jer on meni neće ništa da kaže o sebi. Kaže jednostavno, ako hoću da budemo i dalje prijatelji, onda o tome da ne govorimo¹⁷. No ja sam ipak

¹⁷ Intrigantnost biografije Marka Mirča tek bi trebalo pobliže ispitati, tim pre što je jedan njen primerak sačuvan u okviru Čolićevog ličnog fonda. Nevelikog je obima (2 kucane stranice sa širokim proredom), a njen sadržaj glasi: *Poznati pisac članaka i radova iz jevrejske istorije i prevodilac sa raznih jezika, Marko Mirč, rođen je u Velikom Bečkereku, današnjem Zrenjaninu 25. septembra 1902. godine od oca Svetozara, profesora gimnazije i učiteljske škole i matere Jelene, rođj. Vučenović, učiteljice. Iako veoma učen, Markov otac, kao ovejani naturalista, nije ništa davao niti je poštovao školska svedočanstva, te zato svoju decu nije dao na redovno školovanje, već je svoga sina i dve ćerke učio i vaspitavao kod kuće, učeći ih od ranog detinjstva mrtovim i živim stranim jezicima, matematici i drugim naukama, davši im na taj način u porodičnom i opštem vaspitanju mnogo više no što je u to vreme davala osnovna, srednja i određena visoka škola. Tako je Marko od svoga oca i matere, ličnim trudom i kasnije putovanjem po raznim zemljama naučio više desetina stranih jezika, kao što su na primer: bugarski, slovenački, slovački, češki, ruski, staroslovenski, latinski, francuski, italijanski, portugalski, španjolski, nemački, engleski, holandski, dansko-norveški i drugi. Od semitskih jezika savladao je starojevrejski, novojevrejski, oba aramejska, arapski, sirski i asirski. Veći deo svog a života Marko Mirč je proveo u podučavanju djaka i studenata u stranim modernim jezicima i običnoj i višoj matematici. Radi proučavanja jevrejske istorije i semitskih jezika, Mirč je putovao po Bliskom istoku i probavio izvesno vreme u Palestini (1925.), Siriji, Transjordaniji i Saudijskoj Arabiji (1926.) gde se lično upoznao sa kraljem Saudom sa kojim se sprijateljio i decenijama dopisivao. Prema njegovoj ličnoj izjavi, Marko je 1942. godine*

smatrao da bi čak i ovo moglo za Vas biti interesantno. Valjda me shvatate. Naravno kad dodjem jednom, da ćete mi reći Vaše mišljenje, jer nije potrebno da mi o tom pišete.

U vezi sa 8. martom, Danom žena, poslaću Vam odmah posle Nove godine jedan članak o učešću jevrejskih žena Zrenjanina u borbi za ravnopravnost i emancipaciju žena. Možda bi moglo naći mesta u „jevrejskom pregledu“. No i ako ne, ostaće dokumentacija i podaci.

Spremate se na put u Pariz, pa žurim da Vam se zahvalim na svemu, markama, pozdravima i željama za Novu godinu i da to blagovremeno, dok još niste otišli, srdačno uzvratim i iskreno Vam poželim svako dobro kako Vama tako i svima od gore do dole u Vašoj kući, u nastupajućoj Novoj godini.

Vaš odani Drag. Čolić.

*sproveden od strane nemačke vojske u Zagreb, da bi tamo po naredjenju Nemaca sredio bogatu biblioteku jevrejskog rabinera iz Bosne i Hercegovine. O završetku ovog posla Mirč je iz Zagreba upućen u Solun da pregleda i prouči stvari u vezi sa jevrejskim pitanjem, gde je takodjer proveo izvesno vreme. Zatim je odveden u Berlin u cilju da ga pridobiju za saradnju na časopisu u jevrejskom institutu, čija je tendencija bila da sakuplja materijal koji bi kompromitovao Jevreje. Medjutim, Mirču je uspelo da se vrati u domovinu i svoj rodni grad, a da ne saradjuje sa neprijateljem na ovom poslu. Posle oslobodjenja bio je podvrgnut ispitivanju po ovoj stvari kod najviših organa u Beogradu gde se njegove izjave u ovom pogledu svakako i danas čuvaju, a njegova biblioteka, delom nasledjena i od oca, raznesena je posle rata, a njen najveći deo odnet je u Beograd. Mirč danas živi u Zrenjaninu kao penzioner, pošto je u posleratnom vremenu vodio u Zrenjaninu predstavništvo jednog međunarodnog transportnog preduzeća iz Slovenije. Izmedju prvog i drugog svetskog rata Mirč se bavio prevodjenjem literarnih dela iz strane literature na srpsko-hrvatski jezik, pisao je originalne putopise i članke. Napisao je i nekoliko članaka i rasprava iz oblasti talmudistike i srednjevekovne literature, naročito iz oblasti sa Balkanskog poluostrva. Bavio se istraživanjem istorije Jevreja na Balkanu. Godine 1929. preveo je za jednu zagrebačku izdavačku kuću sa engleskog na srpskohrvatski jezik roman „Petrolej“ od američkog pisca Sinklera. U daljem prevodilačkom radu preveo je 1933. godine sa francuskog dve novele od Panaita Istrati-a, a 1934. sa holandskog „Devojke sa plavim šeširo“, roman od Johana Fabriciusa, dok je 1941. preveo sa španskog „Pobunu masa“ od Hose Ortega i Gaseta. Na srpskohrvatskom je napisao jednu veću raspravu pod naslovom „Purim“, ustvari istorijat persijsko-asirskog praznika. Svojim izvanrednim prevodima stekao je evropski glas u književnim krugovima te je bio u prijateljskim odnosima sa čuvenim književnicima kao što je Hajnrih Man, Franc Verfel i drugi, sa kojima je saradjivao na polju nauke i književnosti. Godine 1938. Mirču je bila ponudjena katedra na Rabinskom seminaru u Parizu za rabinsku literaturu i Katedra na univerzitetu u Getingenu za orijentalne jezike, a 1940. Katedra u Beču za staroslovenski jezik i pored toga što su svi ovi univerziteti znali da Mirč ne raspolaže ni svedočanstvom o osnovnoj školi. Dugo godina posle oslobodjenja Mirč je bio trener i rukovodilac veslačkog sporta u Zrenjaninu, koju je dužnost kao raniji aktivni veslač obavljao sa velikim zalaganjem i stručnošću. Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982, kut. 3, br. 354. Iz ovakve, prilično nekritički napisane biografije, može se samo pretpostaviti da se Mirčova „tajnovitost“ u odnosu sa Čolićem odnosi na njegovo držanje za vreme Drugog svetskog rata. Ove kontroverze je u novije vreme podgrejao književnik i prevodilac Ivan Ivanji, u čijem se romanu *Tod in Monte Karlo (Smrt u Monte Karlu)* Mirč pojavljuje kao jedan od likova (prim. F. K.).*

DRAGOLJUB ČOLIĆ - VIDOSAVI NEDOMAČKI

(17. januar 1974)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, br. 3976**

Zrenjanin, 17. januar 1974.

Dr. VERA NEDOMAČKI

BEOGRAD

Draga i poštovana doktoro Vera,

Obećao sam Vam u prošlom pismu neki svoj rad posle Nove godine. Razne druge obaveze otegli su slanje tog moga malog rada, eto, do 17. januara. Stoji Vam potpuno na raspoloženju da li ćete rad objaviti ili ga samo tu negde držati. Žurio sam se da Vam to pošaljem obzirom da je tu tema o Danu žena, što za one ostale radove koji su u programu nije slučaj, i oni će doći kasnije.

Možda ću ovih dana doći u Beograd, ali to nije sigurno, pa to skidam sa dnevnog reda ovako preko pošte.

Primio sam akontaciju od 300 dinara te Vama i predsedniku, g-dji Petrović i ostalima zahvaljujem i sve Vas srdačno pozdravljam, sa željom da se što pre vidimo.

Poštuje Vas Vaš
Dragoljub D. Čolić

DRAGOLJUB ČOLIĆ - VIDOSAVI NEDOMAČKI

(nedatirano, januar ili početak februara 1975)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, br. 3977

Drag. D. Čolić, publicista,
Zrenjanin, M. Tita 3/I

Dr. VIDOSAVA NEDOMAČKI

BEOGRAD

Ul. 7. Jula 71 a/I

Draga Doktorka Nedo,

Davno Vas nisam video pa sam skoro zaboravio i kako izgledate. No nadam se da će moje oči uskoro imati sreće.

Završio sam ovih dana ovu „Prvu stotinu“ koju sam Vam poslao, a sad ću da počnem da prekucavam jedan drugi rad za Vas koji će otprilike nositi naslov: „Hazena, sport jevrejske ženske omladine između dva rata“. Rad je već gotov i iznosi oko 15 strana sa proredom. Treba još nešto dopuniti, a nešto reducirati.

Mogu da Vam kažem da uveliko radim na kompletiranju onog rada „Učešće Jevreja u privredi Banata“. Znao da je ono bio samo prvi deo. Preradjujem to tako da potpunim svim onim što je bilo predviđeno za drugi deo. Mislim da će do proleća i to biti gotovo.

Molim Vas, Nedo da u mome spisku žrtava brišete broj 189 pod kojim je uveden kantor Saloman Ljudevit, jer sam sada ustanovio da je on umro 10. III 1938, a ne 1941. Kako su mi rekle neke preživele Jevrejke. To sam našao u matici umrlih! Nemojte se zbog toga ljutiti na mene, jer ja sam od 1936. do sredine 1942. živeo u Kovačici.

Imam još nekoliko tema za Vas, no o tome kad dodjem. Ono gore „draga“ mislim da mogu da kažem kad je to istina. G-dji Luci, koja mi je kao i Vi, ne smem to da napišem, jer ona ima Radu, koji bi mogao da me negde sačeka. (Šalim se.) Voleo bih ako biste mi napisali par reči o svemu. Mnogo vas pozdravlja i poštuje

Vaš odani,
Dragoljub Čolić

VIDOSAVA NEDOMAČKI - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(1. mart 1975)

**Isforijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4173**

1. marta 1975.

Beograd

Poštovani družo Čoliću,

Obradovalo me je Vaše pismo (bez datuma, ali znam da je stiglo 25. II) jer vidim da ste, kao i uvek, dobro i neumorni. Kad bi u svakom gradu Jugoslavije živeo po jedan Čolić, imali bismo već odavno napisanu istoriju jugoslovenskih Jevreja sa potpunom arhivskom građom.

Ne sumnjam da ćete i dalje vredno raditi sve do 100. godine!

U međuvremenu ste, nadam se, primili pismo s obračunom za Vaše tekstove, kao i poslati novac.

Imamo jednu molbu. Da li znate nešto o sudbini porodice Herzog iz Padeja? Imali su drvarsku radnju. O toj porodici se raspituje njihova rođaka Roza Bleier de Varnai koja sada živi u Buenos Airesu. Kaže da je čula da je sin tog drvarskog trgovca, dr Andor Herzog, bio posthumno odlikovan od Maršala Tita. Ako bilo šta doznate, budite dobri javite nam.

Javite nam kada nameravate da dođete u Beograd, bar ćete znati da li ću biti „u belom svetu“ ili u muzeju.

Primite srdačne pozdrave,

Neda Nedomački

DRAGOLJUB ČOLIĆ - VIDOSAVI NEDOMAČKI

(4. mart 1975)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, br. 3975

Zrenjanin, 4. marta 1975.

Poštovana i draga Nedo,

Ovo pismo pišem kasno uveče i tek sutra ću ga poslati tako da preksutra imate odgovor. Vidim da je ovo poslovno pismo i da se treba požuriti. Danas sam primio dva pisma: od moje ćerke iz Toronta i ovo Vaše, i prosto nisam znao koje pre da čitam. Vidim da ste zadovoljni mojim radom, iako sam očekivao neki mali osvrt na „Prvu stotinu“ (biografije) a i kako gledate na moj poduhvat za sinagoge. Novac za otkupljeni rad „Jevreji u srednjim školama Zrenjanina“ sam primio, o čemu sam Bebi telefonirao istog dana.

U vezi sa pitanjem o porodici Hercog iz Padeja, znam dosta i mogao bih Vam reći. Na primer u spisku žrtava nalazi se i žena Huga Rajsa, koja je od Hercogovih iz Padeja. Medjutim, moje znanje ćemo ostaviti da miruje a idemo direktno na pravi izvor. Podignite slušalicu i pozovite u Beogradu broj 647-506. To je stan druga Milorada Carana, direktora jedne od banaka u Beogradu u penziji. On stanuje u Pukovnika Purića ulici br. 6. Ako se javi lično on, odmah mu recite da ima pozdrav od Čolića iz Zrenjanina. Taj Caran je mene pre 8-9 godina uputio na saradnju sa Vama, Nedo, eto ja sad Vas upućujem na njega. Njegova žena, Julija, (Juca) Hercog, kći je Filipa - Franje, drv. trgovca iz Padeja. (Podaci o njoj na strani 71. šk. god. 1928/29) moga rada o Jevrejima u sred. školama koji ste otkupili). Milorad i Juca će Vam reći sve o svojoj porodici, a oni su divni ljudi. Juca je u svoje vreme bila i lepotica škole, a po duši je veoma dobra. Inače Milorad ima i jedan spisak Jevreja u Zrenjaninu sa njihovom sudbinom, koji nisam dobio u svoje vreme iako mi je Milorad taj spisak obećao. Svakako nije primio moje pismo.

Inače, moje je mišljenje da odlikovani dr. Hercog nije iz ove porodice već da je on sin drugog dr. Franje Hercoga, koji je pre par godina poginuo u Biafri. No možda i grešim, jer nemam pred sobom nikakvu dokumentaciju. O svemu što čujete od Juce i Milorada, izvestite me, pa i ako ništa ne saznate, onda ću se ja potruditi. Sve Vas tamo, od gore do dole pozdravlja Vaš

Drag. D. Čolić

Dr Vidosava Nedomački
(1924-2011)

Ljubaznošću Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu.

Prepiska Dragoljuba Čolića i Jakira Eventova

Obimom najmanja je prepiska Dragoljuba Čolića sa Jakirom Eventovom, osnivačem Istorijskog arhiva jugoslovenskih Jevreja u Izraelu.

Jakir Eventov rodio se 1901. godine u Zagrebu, kao Drago Štajner. Tu je od 1914. do 1917. pohađao i završio Trgovačku akademiju (isto kao i Čolić), nakon čega je radio kao bankarski službenik. U međuratnom periodu bio je aktivan pripadnik cionističkog pokreta u Jugoslaviji. Saradivao je s omladinskim časopisom *Gideon* i uređivao časopis *Židov*. Iselio se 1934. godine u Palestinu, gde je po dolasku promenio ime u Jakir Eventov. Bio je jedan od osnivača haifanske podružnice Udruženja jevrejskih doseljenika iz Jugoslavije u Izrael. Organizovao je doček i zbrinjavanje imigranata 1944–1945. iz Italije u Palestinu, kao i prihvata velikih alija iz Jugoslavije 1948–49. i 1951. Bio je istaknuti javni delatnik, zaslužan za prikupljanje građe o istoriji Jevreja, naročito istoriji cionističkog pokreta u krajevima od kojih je 1918. godine formirana Kraljevina SHS. Sa suprugom Etelkom, 1955. je osnovao Istorijski arhiv jugoslovenskih Jevreja, koji su vodili 30 godina. „Arhiv Eventov“ danas je deo Hebrejskog univerziteta u Jerusalimu¹.

Čolić se u leto 1970. godine sa Eventovom povezo preko zajedničkih prijatelja, dr Zorana Kamenkovića i Imrea Majera. Majer je prilikom boravka u Jugoslaviji od Kamenkovića saznao za Čolićeva istraživanja i uputio ga direktno na Eventova. Čolić je od Kamenkovića dobio Eventovljevu adresu u Izraelu² i već narednog dana poslao pismo, u kom se predstavio i ponudio svoju pomoć u prikupljanju podataka. Ovo pismo je kucano na pisačkoj mašini, latinicom, a njegov sadržaj glasi:

¹ „Eventov, Jakir (Štajner, Steiner; Drago, Jona Avni)“, u: *Židovski biografski leksikon* (zbl.lamk.hr, pristupljeno: 23. novembra 2018).

² O tome vidi pismo Zorana Kamenkovića Dragoljubu Čoliću od 27. avgusta 1970. U njemu Kamenković piše: *Poštovani gospodine Čoliću, adresa na koju ste čekali je: Jakir Eventov, Haifa Massada 3. A. Israel. Možete pisati srpski. S pozdravom, Dr. Kamenković* (IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4138).

Dragoljub D. Čolić
publicista
ZRENJANIN
Maršala tita 3/I
Jugoslavija

28. avgust 1970.

Gosp. JAKIR EVENTOV,

HAIFA
Masada 3. A.

Poštovani Gospodine,

Gospodin Imre Majer, koji je svakako Vaš prijatelj, bio je nedavno u Jugoslaviji i tom prilikom je vodio razgovore sa ovdašnjim čuvenim lekarom dr. Kamenkovićem, pa se reč podela i o vremenu koje je ostalo iza nas i na koje polako ali sigurno pada veo zaborava i da će o svemu što je prošlo ostati malo što napisano. No, dr. Kamenković je napomenuo Majeru, da se ovde nešto ipak radi i publikuje iz oblasti judaistike i da on sudi da je ipak dosta toga sačuvano. Saopštio je zatim Majeru moje ime i šta sam sve u poslednje vreme iz ove oblasti napisao, prikupio i objavio.

G. Majera je ovo zainteresovalo i rekao je dr. Kamenkoviću, da će to biti zanimljivo za Vas, pa je zamolio dr. Kamenkovića, koji je moj prijatelj, da Vam direktno o tome pišem, budući da Vas interesuje ova materija. Zatim je poslao Vašu adresu.

Ja sam rođen u Zrenjaninu 1908. godine i još od mladosti se bavim ispitivanjem prošlosti Zrenjanina i Banata i iz te oblasti objavljujem članke i radove. Inače sam završio trgovačku akademiju i bio sam dugo vremena šef poreske uprave a sada sam u penziji. Za svoje publicističke radove dobio sam niz nagrada i ovdašnju Oktobarsku nagradu itd. Dobio sam i dve nagrade Saveza jevrejskih opština Jugoslavije i to za temu: „Rad Jevrejske škole u Zrenjaninu“ prošle, 1969. a godinu dana ranije za rad „Likovi Jevreja na portretima slikara Daniela“.

Sačinio sam za Savez spiskove Jevreja žrtava fašizma u drugom ratu, sa osnovnim biografskim podacima za oko 1350 ovdašnjih Jevreja.

Ponudio sam Savezu da radimo na izradi jedne monografije o životu Jevreja u Banatu od njihovog doseljavanja do 1941. što su oni načelno prihvatili, ali istodobno i odložili ovaj posao za kasnije, kada bude bilo više sredstava. To sam, naravno, morao da usvojim, ali eto godine prolaze jedna za drugom i ništa. Sada sam napisao jedan opsežniji rad iz jevrejske istorije na ovom području sa kojim ću učestvovati na konkursu.

Budući da me u čitavom mom radu koji traje decenijama najviše interesovala istorija pozorišta, sporta i Jevreja na ovom području, mislim da sam danas prva ličnost u pogledu poznavanja života i rada Jevreja na ovom području i da me u tom više niko ne može stići i preteći. Zbog toga i mislim, ceneći ovu materiju kao važnu, bar za Savez jevrejskih opština, da će Savez pogrešiti ako ovu stvar odlaže do u nedogled, i propusti možda poslednju nepovratnu šansu za ovu stvar.

Naročito sam mnogo radio na rekonstrukciji statističkih podataka o Jevrejima u Banatu. Zatim sam prikupio velik broj podataka za biografije Jevreja koje objavljujem u jednoj seriji od 600 biografija pod naslovom „Poznati Zrenjaninci“. Radi uvida u kako to izgleda, šaljem Vam u prilogu neke primere isečaka gde pored drugih narodnosti vidite i Jevreje.

Naravno, da u okviru ovog informativnog pisma ne mogu ništa konkretno da Vam kažem, ako Vas nešto naročito interesuje.

Neka obaveštenja iz ove oblasti moći ću da Vam kažem ako budem u mogućnosti, tek kad kažete Vaše želje. Pišite mi o Vama, Vašem radu i eventualno o željama, predlozima i pitanjima.

*Poštujte Vas
Dragoljub D. Čolić³*

Nažalost, nije poznato da li je Eventov odgovorio na ovo Čolićevo pismo – u samom fondu takav odgovor ne postoji. Bilo bi zanimljivo, u tom smislu, istražiti fondove Eventovljeve zaostavštine u Izraelu, a eventualno pregledati i arhivu Saveza jevrejskih opština Jugoslavije preko kog se ova veza mogla dalje razvijati. Krajem te decenije, Eventov se pominje u Čolićevoj prepisci sa drugim Izraelcem poreklom sa ovih prostora – Cvijem Azarijom. Nadživeo je Čolića za dve godine – umro je 1984. u Haifi.

³ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, arh. br. 3904, 28. avgust 1970.

Dr Herman Helfgot (Cvi Azarija),
poslednji petrovgradski rabin.
Foto-arhiva Centra Jad Vašem.

Prepiska Dragoljuba Čolića i Cvija Azarije

Hronološki najmlađa „jevrejska“ prepiska u ličnom fondu Dragoljuba Čolića jeste serija pisama koju je razmenio s Cvijem Azarijom, bivšim nadržbinom u Nemačkoj. Korespondencija nije sačuvana u celosti. Njome je obuhvaćeno šest Azarijinih pisama, nastalih u periodu od kraja oktobra 1977. do kraja februara 1979. Sačuvana su dva Čolićeva odgovora, od kojih je jedan nedatiran, a drugi potiče s početka februara 1978. Osim toga, Čolić pominje Azariju u jednom pismu svojim korespondentima iz Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu iz juna 1979. S jedne strane, ova prepiska ilustruje Čolićeva istraživanja jevrejske zajednice u Banatu, a s druge, nastojanja njenog nekadašnjeg pripadnika da u Izraelu organizuje naučno-istraživački rad o Jevrejima u Jugoslaviji i Vojvodini čiji bi krajnji rezultat bilo izdavanje odgovarajuće tematske publikacije - zbornika.

Cvi Azarija se rodio 1913. godine kao Herman Helfgot u Beodri (današnje Novo Miloševo). Studirao je teologiju u Sarajevu, a od 1934. do 1938. pohađao semitsku filologiju u Beču. Nakon Anšlusa Austrije (1938) prebacio se u Budimpeštu, gde je doktorirao i postao rabin. Nakon toga se preselio u Petrovgrad (današnji Zrenjanin), gde je na mestu rabina nasledio pokojnog Mavra Nidermana (bio je poslednji rabin jevrejske zajednice u ovom gradu). Međutim, tu se nije dugo zadržao - stupio je u jugoslovensku vojsku kao vojni sveštenik i 1941. pao u nemačko zarobljeništvo. Zbog oficirskog čina, uspeo je da izbegne likvidaciju i proveo četiri ratne godine kao vojni zarobljenik u Strazburu, Nirnbergu i Pomeraniji. Tokom tog perioda vodio je dnevnik u kom je opisao svoja, i logorska iskustva svojih sunarodnika. Nakon oslobođenja 1945, aktivno je pomagao preživelim Jevrejima u Nemačkoj. Na svetskom jevrejskom kongresu održanom u Londonu 1947. godine, izabran je za izvestioca za obrazovanje, kulturu i religiju, a imenovan je i za glavnog rabina jevrejskih opština u britanskoj okupacionoj zoni. Naredne, 1948. godine, preselio se u Izrael i uzeo izraelsko državljanstvo, promenivši ime u „Cvi Azarija“. Tokom narednih pet godina (1948-1953) obavljao je razne poslove u izraelskim oružanim snagama, radeći ponajviše na polju socijalnog staranja. Vratio se 1953. u Nemačku, kao ataše za kulturu izraelske ambasade i sve do 1962. bio nadržbin Kelna. Od 1962. do 1965. obavljao je naizmenično dužnosti rabina u Savionu (Izrael) i jevrejskim opštinama Donje Saksonije. Bio je aktivan u kulturnom i istraživačkom radu, kao predsedavajući ili osnivač brojnih udruženja. Bio je član Saveta i Upravnog odbora memorijalnog centra „Jad Vašem“. Napisao je niz

radova iz oblasti istorije, religije i filozofije. Umro je 2002. godine, a njegova udovica, Malka Azarija Helfgot predala je njegovu arhivu-zaostavštinu Jad Vašemu¹.

Prepisku između Čolića i Azarije započeo je Azarija, pismom datiranim na 28. oktobar 1977. U njemu je obavestio Čolića o nameri jevrejskih iseljenika iz Jugoslavije u Izraelu da izdaju jednu knjigu – zbornik radova – i pozvao ga da sarađuje prilogom („prinosom“) o Jevrejima u Banatu. Iz pisma se vidi da je do Čolića došao preko dr Lavoslava Kadelburga, predsednika Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, i svog školskog druga, Todora Malbaškog, koji je poznao Čolića i sa njim sarađivao još ranije.

Čolićev odgovor nije sačuvan u njegovom ličnom fondu, ali je bio pozitivan, jer u svom sledećem pismu, od 16. novembra 1977, Azarija daje bliže podatke i uputstva u pogledu obima priloga, navođenja literature i rokova za predaju rada. U isto vreme, on nudi Čoliću da mu pošalje svoje knjige, koje je pisao kao nadrabin u posleratnoj Nemačkoj, ističući svoje zanimanje za Jevreje u Banatu apostrofiranjem svog beodranskog (novomiloševačkog) porekla.

Čolić je poslao Azariji rukopis svog rada, koji je stigao u Izrael 23. januara 1978. Dan kasnije, Azarija je poslao pismo u kom je pohvalio Čolićev trud i zalaganje, istovremeno stavivši neke svoje primedbe i zatraživši dodatna pojašnjenja i dopune za pojedine navode u tekstu. Obećao je, sa svoje strane, pomoć u prikupljanju građe za Čolićevu *Hroniku Jevreja u Banatu* u izvorima na hebrejskom, ponudivši čak da jednog dana sarađuju u njenom pisanju.²

Odgovor na ovo pismo je usledio 4. februara. Iz njega se vidi da Čolić nije bio u mogućnosti da odmah dostavi sve tražene podatke, ali je izrazio spremnost da to učini čim do njih dođe. Takođe je obavestio svog dopisnika da će u novom, 4. broju *Zbornika Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu* izaći dva njegova rada – o istoriji sinagoge u Velikom Bečkerek (Petrogradu), i o učešću Jevreja u privredi Banata. Istakao je da su mu Azarijine primedbe bile korisne, jer su mu razjasnile pojedine nedoumice koje je Čolić dotle imao.³

¹ O Azariji-Helfgotu vidi: Filip Krčmar, Aleksandar Stefanov, Tihomir Bogović, Aleksandar Radlovački, „Grobovi koji putuju: Memorijalno jevrejsko groblje u Zrenjaninu“, *Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu* 10, Beograd 2015, 421; „Херман Хелфгот – раби Азарија др Цви“, у: Драган Раушки (ур.), *Прилози за монографију Новог Милошева*, књ. 7, Ново Милошево 2016, 72–84.

² IAZ, F. 667 LdFČ, kut. 27, br. 4090.

³ IAZ, F. 667 LdFČ, kut. 26, br. 4075.

Sledeće Azarijino pismo potiče s jeseni 1978.⁴ U to vreme, njegov zbornik već je izašao iz štampe: on obaveštava Čolića da mu je posebnom poštom poslao primerak, nudeći mu dalju saradnju i izražavajući nadu da će se lično upoznati prilikom predstojeće planirane posete Jugoslaviji. Interesovao se za Čolićeve hobije i da li bi bio zainteresovan da mu se vremena na vreme pošalje bilten koji u Izraelu izlazi na jugoslovenskom (sic!) jeziku (prethodno mu je već poslao jedan primerak). U novom pismu, datiranom na 13. decembar, Azarija ponavlja svoju želju da započne rad na istraživanju Jevreja u Vojvodini i obaveštava Čolića da je njegov članak delio po školama. Piše o njihovoj zajedničkoj poznanici Jelki Bergental i ponovo izražava nadu da će jednog dana imati prilike da se njih dvojica upoznaju.⁵

Kako je Čolićev odgovor na ova dva pisma s kraja 1978. godine izostao, Azarija je početkom 1979. pisao Bergentalovoj, zabrinut za Čolićevo zdravstveno stanje. Iz njenog javljanja je saznao da je Čolić, po svoj prilici, očekivao honorar za svoj članak, koji nije dobio. Izražavajući žaljenje zbog takve situacije, Azarija u novom pismu s kraja februara 1979. objašnjava Čoliću da su članovi udruženja jugoslovenskih Jevreja u Izraelu (koje je izdalo Zbornik) pisali bez honorara, te da je on spreman da sa njima govori u pogledu Čolićeve isplate. Moli ga da ubuduće bude otvoren u vezi sa pitanjima novčane nadoknade, jer bi želeo da se njihova saradnja nastavi (*Molim Vas, budite otvoreni i iskreni u pogledu Vaših želja, jer ja bih hteo sa Vama dalje da radim (...) Sada je važno da budemo i nadalje u prepisci*).⁶ Ovo je ujedno i poslednje Azarijino pismo Čoliću; nije poznato da li su se oni ikada upoznali.⁷

⁴ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4091.

⁵ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4095.

⁶ IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 27, br. 4096.

⁷ Uz sva ova pisma koja su datirana, sačuvano je i jedno kratko nedatirano Čolićevo pismo Azariji, koje je, po svemu sudeći, nastalo u vreme dok je Čolić radio na prilogu za zbornik radova udruženja jugoslovenskih Jevreja u Izraelu (IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 3858).

CVI AZARIJA - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(28. oktobar 1977)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4088**

Rabbi Dr. ZVI ASARIA-HELFGOTT
25 HAGIWA ST.
SAVYON

הלפגוט-עזריה צבי דר הרב
הגבעת רחוב 25
סביון

סביון ב"ה 28 X 1977 SAVYON

Dragi Gosp. Čoliću

Vašu adresu zahvaljujem Dr. Kadelburgu Beograd - Savez opština Jugoslavije, kao i mom školskom drugu, prof. T. Malbaškom. Mi iseljenici iz Jugoslavije nameravamo iduće (početkom) godine, da izdamo jednu knjigu - Zbornik sa različitim prinosima o Jevrejima u Jugoslaviji. Mi bi se jako radovali kad bi i Vi nam mogli dati jedan prinos o Jevrejima u Banatu - Knjiga će biti na hebrejskom jeziku sa engleskim i srpskim izvodom. Molim Vas javite mi da li ste principijelno pripravnici.

U nadi da ćete se našoj molbi odazvati

Pozdravljam Vas
Z Asaria

CVI AZARIJA - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(16. novembar 1977)

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4089

Rabbi Dr. ZVI ASARIA-HELFGOTT
25 HAGIWA ST.
SAVYON

הלפגוט-עזריה צבי דר הרב
הגבעת רחוב
סביון

סביון ב"ה 1977 XI 16 SAVYON

Poštovani i dragi gosp. Čolić!

Srdačno Vam hvala na Vaše pismo od 11 okt. Za nas bi bilo interesantno potpuni rad tj. jedan kompleksni pregled sa vrelima o Jevrejima u Banatu od njihovog naseljenja pa sve do uključivo njihovog uništenja. Ja mislim da 20 strana na pisačkoj mašini je dovoljno da se to opiše ukoliko imate vrelo i svedočanstvo za to. Manuskript bi trebao da bude gotov do kraja decembra početak januara da bi bilo još vremena da se prevede.

Da li Vi imate knjigu Jevreji u Jugoslaviji od Erentova što je izašla u Izraelu sa kratkim izvodom na srpskome jeziku? Ako ne, ja ću Vam rado poslati. Da li poznajete bilten što izdaje udruženje Jugoslovenskih Jevreja u Izraelu?

Ako želite nešto ja ću Vam rado poslati.

Želeo bih da Vam naglasim da svaki i najmanji materijal o Jevrejima u Banatu nas jako interesira pogotovo mene jer sam tamo rođen. U mome rodnome mestu Beodra danas Miloševo bila je jedna jevrejska opština i jevrejska škola; ta opština je pripadala N. Bečejskom rabinatu - da li bi se o tome moglo naći neki materijal? Sva moja histor. dela koja su na nemačkom i hebrejskom izašla bave se historijom Jevreja u Nemačkoj, gde sam posle rata bio vrhovni nadržabin. Ukoliko vladate nemačkim jezikom, rado ću Vam nešto poslati.

Na kraju ne zaboravite da mi sa radom pošaljete Vašu kratku biografiju, koja će se isto u knjizi objaviti. Sada Vam želim uspeh u Vašem radu, a meni želim da što pre vidim Vaš rad da bih ga mogao što pre prevesti na hebrejski.

Pozdravite moga druga prof. Malbaškog i mog zemljaka ako ga poznajete književnika Simu Cucića.

Sa srdačnim pozdravima

Vaš Z. Asaria.

CVI AZARIJA - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(24. januar 1978)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4090**

Rabbi Dr. ZVI ASARIA-HELFGOTT
25 HAGIWA ST.
SAVYON

הלפגוט-עזריה צבי דר הרב
הגבעת רחוב
סביון

סביו ב"ה 24 I 78 SAVYON

Dragi gosp. Čolić,

Hvala Vam na pismu i članku. Juče sam primio, dvaputa pročitao. Sada ćemo moći početi sa prevodom. Gradivo je interesantno i vidi se da ste mnogo truda uložili. – Razume se da nije lako u jednom članku sve uneti što bi historičar želeo.

Ja bih Vam savetovao da u buduće citirate izvore na istoj strani i tačno označite stranu (ako je knjiga), to mnogo olakšava historičaru da se udubi u materijal. Rad je inače lep i interesantan. – Ja ću gledati ubuduće da u jevr. izvorima nađem za Vaš rad *Hronika Jevreja u Banatu* – možda možemo jednog dana zajedno to napisati i izdati?

Sada nekoliko pitanja i molim Vas da mi što pre odgovorite:

Str. 1) 6500 stanovnika, da li možete tačnu statistiku, prema mestima rastaviti?

Str. 4) „Judenrichter“??

Str. 4) pesnik dj. Frajnd – Barat (?), nešto preciznije o njemu

Kada pišete o Zrenjaninu spominjete samo Dr. Niedermana, što je sa nadrabinima Openheimer i Klein?

Vi često citirate Fenjes Eleka⁸ i Leopold Jokli⁹, ko su oni?

Jevreji i nejevreji – Kompass ili Compas (dnevnik ili novine) Jokli-a u literaturi ne spominjete¹⁰.

Str. 12: Podaci o mojoj porodici nisu tačni, ja ću to u tekstu popraviti.

Str. 15: U Kikindi kao u svima opštinama fali statistika t. j. broj stanovnika prije katastrofe! To je vrlo važno. Na osnovu toga može se zaključiti tačno broj prije uništenja – Vaša statistika ide do 1928. Zar ne bi bilo moguće – kao o Padeju – da se potraže broj stanovnika u MSRV?

Str. 17: inkolat? dozvola naseljenja? Na kome jeziku?¹¹

Str. 23: Duft (?) da li ste sigurni?

Str. 25: DMKS (?)

Str. 28: Ignac Major – iurassor Tob?

Str. 29: u sredini Kil Samu (?)

Da li je prelaz sa strane 8. na 9. tačan?

Za sada to su najglavnija pitanja.

...

Puno srdačnih pozdrava

Vaš Z. Assaria.

⁸ Elek Fenješ (mađ. Fényes Elek, 1807–1876), utemeljivač mađarske statistike, član Mađarske akademije nauka i prvi upravnik Mađarskog kraljevskog statističkog zavoda. Glavna dela: *Trenutne statističke i geografske prilike mađarskih zemalja* (I–VI), Pešta 1836–1840. i *Statistika Kraljevine Ugarske* (I–II), Pešta 1843–1844, u kojima je dao pregršt detalja o demografskoj slici Ugarske, pišući, između ostalog, i o Jevrejima.

⁹ Leopold/Lipot Jokli (mađ. Jokly Lipót, 1829–1911), štampar i novinski izdavač koji je radio u Velikoj Kikindi i Velikom Bečkereku. Pokrenuo je i uređivao nemački nedeljnik *Gross-Kikindaer Zeitung* (*Velikokikindske novine*) i mađarske listove *Nagy-Kikindai Lápok* (*Velikokikindski listovi*) i *Nagy-Kikindai Közlöny* (*Velikokikindski glasnik*), te *Kikindai Híradó* (*Kikindski vesnik*). Zbog svog kritičkog pisanja dospo je u sukob sa kikindskim vlastima, usled čega je bio prinuđen da pređe u Veliki Bečkerek, gde je nastavio da se bavi štamparstvom. U ovom gradu je pokrenuo dva lista: *Sündungarische Grenzboten* (*Južnomadžarski graničarski glasnik*) i *Torontaler Presse* (*Torontalska štampa*).

¹⁰ Ovde se misli na Joklijevo dvojezično (mađarsko-nemačko) izdanje *Vodiča kroz Torontalsku županiju* iz 1880. godine u kom su dati statistički podaci o upravnim organima Županije, naseljenim mestima, stanovništvu itd. Pun naziv: *Jokly Lipót, Torontálmegyeyi iránytű. Közigazgatási, gazdászati, közmívelődési és társadalmi érdekű statistikai évkönyve/Leopold Jokly, Torontaler Compass, statistisches Jahrbuch für öffentliche Verwaltung, Volkswirtschaft, Kultur- und Sozial-Interessen, Nagy-Kikinda 1880.*

¹¹ Inkolat (lat. incolatus), zavičajno pravo, pravo građanstva; pravni termin koji potiče iz plemićkog prava i kojim se regulisao pravni položaj pridošlica u nekoj sredini, bez obzira na društveni status.

DRAGOLJUB ČOLIĆ - CVIJU AZARIJI

(4. februar 1978)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, br. 4075**

Zrenjanin 4. II 1978

Poštovani Gosp. doktore,

Sa velikom radošću sam primio Vaše pismo u kome mi javljate da je moje pismo sa radom blagovremeno stiglo i da ste sa mojim radom uglavnom zadovoljni. Na postavljena mi pitanja ne mogu momentalno u celosti odgovoriti jer je za prikupljanje na pr. statističkih podataka potrebno duže vremena. No, mislim da sam unekoliko na najveći broj pitanja i nejasnoća odgovorio tako da Vam bude nešto jasnije. Žao mi je da ne poznajete Djuru Frajnda bio je i naš reprezentativac u mačevanju i jedan je od retkih preživelih. Čim čujem od Sekelja podatke o njemu poslaću Vam ih. Inače imamo u našoj biblioteci neke njegove knjige stihova na madjarskom.

Bojao sam se za moje pismo jer je bilo dosta glomazno da ga neko iz radoznalosti ne otvori i uništi, a kako i sami vidite bilo je na tome i dosta posla. Ali sada Vam je približno jasno koliko su moje snage u odnosu na pitanja koja nas obojicu interesiraju.

Pisali su mi iz Beograda iz Saveza te su mi rekli da i oni izdaju Zbornik br. 4 u kome će se naći i dva moja rada i to Istorija sinagoge u Zrenjaninu i „Učešće Jevreja u privredi Banata“. To bi trebalo uskoro već da iziđe iz štampe jer je već jesenas pripremljeno. No u svemu ima još mnogo da se uradi iako od života još svakako nije mnogo ostalo. Inače ja sam zdrav i dobro se radno osećam, ali godine se nižu jedna za drugom.

Ostajem želeći Vam svako dobro a pre svega uspeha u radu koji ste započeli. I u nadi da ću biti u stanju skoro da Vam se opet javim.

Mnogo Vas i sve Vaše saradnike
pozdravlja Vaš Čolić.

CVI AZARIJA - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(23. oktobar 1978)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4091**

Rabbi Dr. ZVI ASARIA-HELFGOTT
25 HAGIWA ST.
SAVYON

הלפגוט-עזריה צבי דר הרב
הגבעת רחוב 25
סביון

סביון ב"ה 23 X 1978 SAVYON

Dragi gosp. Čoliću

Posebno poštom poslao sam Vam knjigu u kojem je Vaš članak objavlje. Da li Vi čitate nemački? U pozitivnome slučaju, ja bih Vam poslao neke od mojih knjiga. - Ja dalje radim na skupljanju materijala o Jevrejima u Jugoslaviji. Do sada skupljamo sve što se može ovde naći. - Jednoga dana, doći ću za Jugoslaviju da potražim tamo materijal. - Ja sam naročito umoljen da što pre spremim odlomak o Jevrejima u Vojvodini. - Verujem da tu možete mi mnogo pomoći, možda bi mogli nešto i zajednički da napravimo. Ja ću gledati da dođem što pre za Jugoslaviju i da Vas posetim. - Tom prilikom imaću mogućnost da Vas lično upoznam i da vidim moje drugove.

Molim Vas javite mi čime Vas mogu obradovati? Što je Vaš Hoby? Da li skupljate poštanske marke? Ja sam Vam preko jednoga druga poslao prije 3 meseca „Bilten“ što izlazi ovde na jugoslov. jeziku da li ste primili, da li bi imali interesa da Vam sa vreme na vreme pošaljem? Ja sam prošlog meseca navršio 65 godina a Vi kao što vidim 70. Ja Vam želim još puno plodnih godina i pozdravljam Vas.

Srdačno Vaš
Assaria

CVI AZARIJA - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(13. decembar 1978)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4095**

Rabbi Dr. ZVI ASARIA-HELFGOTT
25 HAGIWA ST.
SAVYON

הלפגוט-עזריה צבי דר הרב
הגבעת רחוב 25
סביון

סביון 13 XII 1978 ה"ה

Dragi gosp. Čoliću!

Nadam se da ste moje pismo primili - ja sam Vam sa istom poštom - seperatno poslao i knjigu. Ja bih voleo da znam koje gradivo imate još? Ja bih jako želeo da počnem sa Jevrejima u Vojvodini - u međuvremenu ja tražim materijal ovde u jevr. t. j. hebrejskim vrelima sam našao nešto.

Ja sam Vaš članak delio po školama - 3 škole su na moj predlog adoptirali Jevreje u Banatu - specijalno Zrenjanin. Jelka Bergenthal mi je pisala između ostalog da Vas dobro poznaje, ja se radujem tome i nadam se da ću jednog dana i Vas lično moći upoznati. Da li vi vladate nemačkim jezikom? Ja bih Vam želeo neke publikacije da pošaljem. Možda imate neku naročitu želju, što bih Vam ja odavde mogao poslati?

Molim Vas pozdravite Jelku i njenu porodicu.

Vas pozdravljam srdačno

Vaš

Z Assaria

CVI AZARIJA - DRAGOLJUBU ČOLIĆU

(27. februar 1979)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 27, br. 4096**

Rabbi Dr. ZVI ASARIA-HELFGOTT
25 HAGIWA ST.
SAVYON

הלפגוט-עזריה צבי דר הרב
הגבעת רחוב 25
סביון

סביון "ה 27 II 1979 SAVYON

Dragi gosp. Čoliću,

Pošto nisam dobio odgovor na moje pismo, bio sam zabrinut da možda zdravstveno ste sprečeni zato sam pisao gđi Bergenthal da vidi šta je sa Vama. Iz odgovora od nje izgleda da ste Vi očekivali honorar za Vaš članak. Jako mi je žao da mi to niste svojevremeno pisali. Naše jugoslovensko udruženje nema nikakvih većih priloga, ljudi plaćaju članarinu i time izdajemo naš bilten. Mi svi koji smo malo aktivni radimo i pišemo bez honorara. Ja ću pokušati ukoliko Vi to želite - da govorim sa nekoliko prijatelja u pogledu cele stvari. Molim Vas budite otvoreni i iskreni u pogledu Vaših želja, jer ja bih hteo sa Vama dalje da radim.

U zadnjem pismu sam Vam pisao da bih želeo materijal o Jevrejima u Vojvodini (bez Banata onoga dela što ste već skupili) Mi možemo skupa t. j. zajedno pisati ili ja sam. Ovoga puta ja govorim i pišem lično t. j. u mome imenu dakle bez udruženja.

Sada je važno da budemo i nadalje u prepisci. - Ja se nadam da ću Vas jednog dana lično upoznati. Sa srdačnim pozdravom

Vaš
Z Asaria

DRAGOLJUB ČOLIĆ - CVIJU AZARIJI

(nedatirano)

**Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982,
kut. 26, br. 3858**

RABBI Dr. ZVI ASARIA (HELFGOTT)

25 HAGIVA STR
SAVYON, ISRAEL

Poštovani G. Doktore, primio sam pre neki dan Vašu kartu na kojoj Vam se zahvaljujem. Nešto pre toga primio sam i pismo sa nekim pitanjima na koje sam Vam u ovom pismu, koliko sam bio u stanju, odgovorio. Tek su mi neka od ovih pitanja pokazala da je u mojim ranijim beleškama koje sam pravio i po kazivanju nekih ljudi mogla biti problematična i netačna, naročito što se odnosi na utvrđivanje istine da li je neko bio Jevrej ili Namac. No u slučaju da bude dilema, mislim da je bolje nešto i izostaviti nego pogrešno navesti pa to onda može otići u nedogled. Ipak mislim da ćete sa odgovorima biti zadovoljni, te Vas kao i sve Vaše saradnike u ovom poslu najsrdacnije pozdravljam.

Vaš Dragoljub Čolić

Ovim se iscrpljuje prepiska između Čolića i Azarije koja je sačuvana u Istorijskom arhivu Zrenjanin, iako su se njihovi kontakti nastavili. Čolić pominje Azariju u pismu iz juna 1979, koje je, sudeći po sadržaju, uputio Luciji Petrović i njenim saradnicima u Savezu jevrejskih opština Jugoslavije. Oni su svakako znali za Čolićevu prepisku sa Azarijom i bili upućeni u njene detalje. Pomenuto pismo glasi:

Zrenjanin, 19 VI 1979.

Dragi prijatelji i draga Bebo,

Po obećanju dostavljam Vam u prilogu koncept moga rukopisa koji je objavljen u Zborniku u Izraelu (podv. F. K.). Ovaj rukopis je unikat pa Vas molim, ako Vam je potreban Vi ga fotokopirajte i vratite mi ga jer baš sada nešto počinjem da radim pa mi je potrebno.

U toku moga kontaktiranja sa dr Asarijom on je u odnosu na rukopis bio (postavio?) niz pitanja na koja sam mu ja odgovorio i što isto prilažem (podv. F. K.).

Sa radoznalošću očekujem da Vaš zbornik iziđe iz štampe i da mi pošaljete 2 primerka, da jedan primerak odnesu moji unuci njihovoj materi u Kanadi.

Molim Vas Bebo, ako budete u prilici da prenesete dr Asariji ono o honoraru, što smo govorili (podv. F. K.). Mnogo Vam se i unapred zahvaljujem.

Ja mislim da Vi imate broj moga žiro računa, a ukoliko nemate, pišite mi jednu kartu pa ću Vam odmah poslati. Imamo još mnogo šta da uradimo ukoliko budemo živi. Mnogo pozdrava svima.

*Vas mnogo poštuje i ceni Vaš odani
Dragoljub Čolić, publicista,
Zrenjanin, 23000 Maršala Tita 3/1¹²*

¹² IAZ, F. 667 LfDČ, kut. 26, br. 4082.

Bibliografija Čolićevih radova o Jevrejima

Objavljeni radovi

1. „Jevrejke u ženskom pokretu Banata i prva proslava Dana žena 8. marta 1914“, *Jevrejski pregled* 1-2, Beograd 1974. Za rukopis rada videti: Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856–1982, kut. 3, br. 350.
2. „Hazena. Sport jugoslovenske jevrejske ženske omladine između dva svetska rata“, Zrenjanin 1974. Za rukopis rada videti: Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856–1982, kut. 3, br. 351; rad predat za objavljivanje u martovskom broju *Jevrejskog pregleda* 1975.
3. „Učešće Jevreja u razvoju privrede Banata“, *Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu* 4, Beograd 1979, 111–191 (rad osvojio prvu nagradu na konkursu Saveza jevrejskih opština Jugoslavije 1970).
4. „Jevreji u grafičkoj industriji Zrenjanina“, *Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu* 4, Beograd 1979, 193–198. Za rukopis rada videti: Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856–1982, kut. 3, br. 345.
5. „Sinagoga u Zrenjaninu“, *Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu* 4, Beograd 1979, 199–213. Za rukopis pod (radnim) naslovom „Prilozi za istoriju sinagoge“ videti: Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856–1982, kut. 3, br. 348.

Neobjavljeni i nagrađeni radovi

1. „Likovi Jevreja na portretima Konstantina Danila“ (rad osvojio drugu nagradu na konkursu Saveza jevrejskih opština Jugoslavije 1968. godine).
2. „Hronika o radu jevrejske škole u Zrenjaninu 1822–1900“, Zrenjanin 1969 (Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856–1982, kut. 3, br. 347; rad je osvojio drugu nagradu na konkursu Saveza jevrejskih opština Jugoslavije).
3. *Iz banatske jevrejske hronike. Jevreji u srednjem i severnom Banatu* (nedatirano, Istorijski arhiv Zrenjanin, F.667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856–1982, kut. 3, br. 342).

4. „Jevreji u kulturi i prosveti Zrenjanina“ (nedatirano; rad je pod šifrom „Maja 17“ poslat na XXVII nagradni konkurs Saveza jevrejskih opština Jugoslavije; Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982, kut. 3, br. 344).
5. „Imena Jevreja na spomen-obeležjima srednjeg Banata“, Zrenjanin 1973 (Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982, kut. 3, br. 349).
6. *Prva stotina* (zbirka biografija poznatih Jevreja), Zrenjanin 1974.
7. „Jevreji u srednjim školama u Zrenjaninu“, Zrenjanin 1974 (rad pod šifrom „Beba“ učestvovao na nagradnom konkursu Saveza jevrejskih opština Jugoslavije; za rukopis videti: Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982, kut. 3, br. 346)
8. „Prilozi za hroniku o životu Jevreja u Zrenjaninu od 1854. do 1941. godine“, Zrenjanin 1980 (rad poslat Cviju Azariji u Izrael. Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856-1982, kut. 3, br. 343)

...

KORIŠĆENI IZVORI I LITERATURA

Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856–1982.

BOROVSKY, Samu. *Torontál vármegye*, Budapest 1912.

ČOLIĆ, Dragoljub. *Poznati Zrenjaninci* (rukopis, Istorijski arhiv Zrenjanin).

FÉNYES, Elek. *Magyarország statistikája*, Pesten 1842, 1. köt.

JOKLY, Lipót / JOKLY, Leopold. *Torontálmegyei iránytű. Közigazgatási, gazdasági, közmivelődési és társadalmi érdekű statisztikai évkönyv / Torontáler Compass, statistisches Jahrbuch für öffentliche Verwaltung, Volkswirtschaft, Kultur- und Sozial-Interessen*, Nagy-Kikinda 1880.

KARAVIDA, Vesna. *Zrenjanin – graditeljska baština*, Zrenjanin 2002.

KRČMAR, Filip / STEFANOV, Aleksandar / BOGOVIĆ, Tihomir / RADLOVAČKI, Aleksandar. „Grobovi koji putuju. Memorijalno Jevrejsko groblje u Zrenjaninu“, *Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu* 10, Beograd 2015, 415–486.

Židovski biografski leksikon (zbl.lzmk. hr)

ЖИВИЋ, Горан. *Драгољуб Чолић. Ходочасник кроз историју завичаја*. Зрењанин 2008.

Знаменити Јевреји Србије. Биографски лексикон, Београд 20011.

КОЈИЧИЋ, Бојан. „Синагога у Великом Бечкереку“, *Грађа за проучавање споменика културе Војводине* 24–25, Нови Сад 2011, 73–78.

КРЧМАР, Филип. „Липот Баумхорн (1860–1932). Поводом 150 година од рођења“, *Рад Музеја Војводине* 52, Нови Сад 2010, 295–307.

МАЈСТОРОВИЋ, Весна / КАРАВИДА, Весна / КОЈИЧИЋ, Бојан. *Познати архитекти и њихове грађевине у Великом Бечкереку крајем XIX и почетком XX века*, Зрењанин 2009.

МАЈСТОРОВИЋ, Весна. *Сецесија у архитектури Зрењанина*, Зрењанин 2016.

МОМЧИЛОВИЋ, Ђорђе. *Зрењанинске ватре. Зрењанин у рату и револуцији*, Зрењанин 1987.

РАУШКИ, Драган (прир.). *Прилози за монографију Новог Милошева* 7, Ново Милошево 2016, 72–84.

СТАНОЈЛОВИЋ, Александар (ур.). *Петровград*, Петровград 1938 (Зрењанин 1997², 2004³).

SPISAK ILUSTRACIJA

1. Dragoljub Čolić (1908–1982). Istorijski arhiv Zrenjanin, F. 667 Lični fond Dragoljuba Čolića 1856–1982, kut. 28, br. 4389.
2. Zgrada Saveza Jevrejskih opština Srbije (ranije Jugoslavije) i Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu (ulica Kralja Petra 71a). Snimak iz međuratnog perioda. Ljubaznošću Jevrejskog istorijskog muzeja Beograd.
3. Zgrada Saveza Jevrejskih opština Srbije, Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu i Jevrejske opštine Beograd. Ljubaznošću Jevrejskog istorijskog muzeja Beograd.
4. Dr Lavoslav Kadelburg, poslednji predsednik Saveza jevrejskih opština Jugoslavije. Ljubaznošću Jevrejskog istorijskog muzeja Beograd.
5. Lucija Petrović, dugogodišnji sekretar Saveza jevrejskih opština Jugoslavije. Ljubaznošću Jevrejskog istorijskog muzeja Beograd.
6. Vidosava Nedomački (1924–2011), kustoskinja i rukovodilac Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu. Ljubaznošću Jevrejskog istorijskog muzeja Beograd.
7. Cvi Azarija / Herman Helfgot, poslednji rabin Petrovgrada. Foto-dokumentacija Centra Jad Vašem.

JEVREJSKA PISMA DRAGOLJUBA ČOLIĆA

Sažetak

Tokom višedecenijskog rada na istraživanju prošlosti Zrenjanina i Banata, jevrejska zajednica na ovom području predstavljala je jednu od glavnih preokupacija zavičajnog historičara-amatera i publiciste Dragoljuba Čolića (1908–1982). U dugogodišnjem procesu prikupljanja arhivske i druge građe i usmenih svedočanstava, izrade statističkih pregleda i pisanja radova o različitim temama iz prošlosti zrenjaninskih i banatskih Jevreja, Čolić je ostvario kontakte sa istaknutim kulturnim i javnim poslenicima koji su bili angažovani na istom zadatku, kako u zemlji (SFRJ), tako i u inostranstvu (Izrael). Iz ovih kontakata se vremenom razvila živa, sadržajna saradnja, o čemu svedoči Čolićeve prepiska koja se danas čuva u okviru njegovog ličnog fonda (F. 667) u Istorijskom arhivu Zrenjanin. Čolić je razmenjivao pisma sa Savezom jevrejskih opština Jugoslavije i Jevrejskim istorijskim muzejom u Beogradu, zatim s kustoskinjom ovog muzeja Vidosavom Nedomački, kao i sa Jakirom Eventovom i Cvijom Azarijom u Izraelu. U vremenskim razmacima između pojedinih pisama lično se sastajao sa svojim dopisnicima i usmeno dogovorio detalje dalje saradnje. Sačuvana pisma svedoče o Čolićevoj neumornoj istraživačkoj i stvaralačkoj prirodi i neiscrpnom entuzijazmu za istoriju Jevreja u Banatu, čiji su plodovi, nažalost, još uvek slabo poznati, nedovoljno iskorišćeni i bez odgovarajućeg priznanja. Otuda je objavljivanje Čolićeve „jevrejske“ prepiske pokušaj da se na adekvatan način obeleži 25. godišnjica obnove Jevrejske opštine Zrenjanin, ali i svojevrsni pleoaje za objavljivanje njegovih sabranih dela o ovdašnjim Jevrejima, čime bi se, nesumnjivo, popunile velike praznine u lokalnoj historiografiji.

JEWISH LETTERS OF DRAGOLJUB ČOLIĆ

Summary

In course of his decades long historical research of Zrenjanin and Banat, publicist and historian-amateur Dragoljub Čolić (1908–1982) wrote extensively about Jewish communities in this region. It eventually turned out to be one of his main research topics and preoccupations, as he collected various historical sources and archival material concerning Jews in Zrenjanin and Banat, but also the oral testimonies of his fellow-citizens. He made numerous lists with various statistical data about the local Jewish community and thematised plethora of topics relating to Jewish past in this city and his surroundings.

During this process Čolić came in touch with prominent cultural and public personalities who were engaged in similar mission, not only in Yugoslavia, but abroad (Israel) as well. These contacts, first established in late 1960's, quickly turned into a vivid, prolific and abundant correspondence, whose traces are today being kept under auspices of the Historical Archives in Zrenjanin. Letters preserved are stored within separate, personal archival fonds of Čolić, marked F. 667, that holds his entire written legacy (Nachlass). From late 1960's until his death in 1982, Čolić exchanged briefs with Belgrade-based Federation of Jewish communities in Yugoslavia, Jewish Historical Museum, Museum-curator Vidosava Nedomački, as well as with Yakir Eventov and Zvi Asaria in Israel. Long time gaps that occurred on several occasions within certain correspondences were undoubtedly filled with personal contacts and oral exchange of opinions. Letters preserved bare witness to indefatigable and restless research and creative character of Čolić, as well as everlasting enthusiasm for history of Jews in Banat – results of which remain, regrettably, underestimated and without proper acknowledgment. Therefore, beside being a suitable attempt of Jewish community in Zrenjanin to accordingly celebrate 25th anniversary of its restoration, publishing of his „Jewish“ correspondence is also a call for further publishing of his complete works about local Jews some time in future, that would without a doubt, fill in a big gap in this city's history.

JÜDISCHEN BRIEFEN VON DRAGOLJUB ČOLIĆ

Zusammenfassung

Während seiner jahrzehnten langen Zrenjaniner und Banater Heimatforschungen wurde der Publizist und Historiker-Amateur Dragoljub Čolić (1908–1982) am meistens mit der Vergangenheit der jüdischen Volksgemeinschaft in diesem Gebiet beschäftigt. Er sammelte eifrig die auf die Banater Judentum bezüglichen historischen Quellen, sowie mündlichen Zeugnisse seiner jüdischen Mitbürgern; er verfasste verschiedenen statistischen auf die Juden betreffenden Übersichten und Listen, sowie zahlreiche Werke über das Zrenjaniner und Banater Juden.

In diese riesigen Forschungs- und Schaffungsprozessen, trat Čolić in Verbindung mit den bedeutenden gleichgesinnten und gleichwirkenden Persönlichkeiten des jüdischen kulturellen und öffentlichen Lebens, nicht nur in Jugoslawien, sondern auch im Ausland (Israel). Aus dieser Kontakten entwickelte sich eine rege, inhaltsreiche und regelmäßige Korrespondenz, die heute innerhalb Čolić'schen Nachlass im Historischen Archiv Zrenjanin aufbewahrt ist (Archivbestand Nr. 667). Er wechselte Briefe mit dem Verein der jüdischen Kultusgemeinden Jugoslawiens, ferner mit Kuratorin des Jüdischen historischen Museum in Belgrad Vidosava Nedomački, sowie mit Yakir Eventov und Zwi Asaria aus Israel. Alle bis heutzutage hintergebliebenen Briefe zeigen eine rastlose und unermüdliche Forschungs- und Schaffungsnatur, sowie ein unerschöpfendes Enthusiasmus für die Geschichte der Banater Juden, deren entsprechende Anerkennung jedoch bis heute ausgeblieben ist und deren Früchte leider wenig bekannt und sehr unterschätzt sind. Deswegen ist die Herausgabe von Čolić'schen sehr interessanter jüdischen Korrespondenz, womit jüdische Kultusgemeinde in Zrenjanin ein Vierteljahrhundert-Jubiläum ihrer 1994-er Erneuerung feiert, nur ein Plädoye für die Veröffentlichung seiner sämtlichen Werken über die hiesigen Juden. Zweifellos würde damit die große Lücke in ihrer Heimatgeschichte ausgefüllt worden sein.

SADRŽAJ

Filip Krčmar

UMESTO PREDGOVORA: <i>judaica banatica</i> Dragoljuba Čolića	7
Prepiska Dragoljuba Čolića i Saveza jevrejskih opština Jugoslavije (Jevrejskog istorijskog muzeja).....	15
DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE (14. avgust 1968)	21
DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE (18. oktobar 1968).....	24
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (30. oktobar 1968).....	26
DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE (17. novembar 1968).....	28
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (13. decembar 1968)	30
DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE (19. decembar 1968)	31
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (23. april 1969).....	32
POZIVNICA SAVEZA JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE DRAGOLJUBU ČOLIĆU NA PROSLAVU 50-GODIŠNJICE I SVEČANOST OTVARANJA NOVE STALNE POSTAVKE JEVREJSKOG ISTORIJSKOG MUZEJA (nedatirano, pre 7. oktobra 1969).....	33
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (23. decembar 1969)	36
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (22. decembar 1970)	37
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (13. januar 1971)	38
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (21. januar 1971)	39
DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE (24. januar 1971)	40
DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE (nedatirano, 1971)	41
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (7. april 1972).....	44
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (18. oktobar 1972).....	45
DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE (25. oktobar 1972)	46
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (8. februar 1974)	47

DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE (nedatirano, između 8. i 22. februara 1974).....	49
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (22. februar 1974)	51
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (18. mart 1974).....	52
DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE (11. novembar 1974).....	53
DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE (11. novembar 1974).....	54
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (14. novembar 1974).....	56
DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE (3. decembar 1974)	58
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (24. decembar 1974)	59
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (8. januar 1975).....	60
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (1. mart 1975).....	61
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (1. jun 1977)	63
DRAGOLJUB ČOLIĆ - SAVEZU JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE (13. jun 1977)	64
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (16. mart 1981).....	65
DRAGOLJUB ČOLIĆ - JEVREJSKOM ISTORIJSKOM MUZEJU (nedatirano).....	66
Prepiska Dragoljuba Čolića i Vidosave Nedomački	73
DRAGOLJUB ČOLIĆ - VIDOSAVI NEDOMAČKI (19. decembar 1968).....	78
VIDOSAVA NEDOMAČKI - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (18. decembar 1971)	81
DRAGOLJUB ČOLIĆ - VIDOSAVI NEDOMAČKI (20. mart 1972)	82
DRAGOLJUB ČOLIĆ - VIDOSAVI NEDOMAČKI (2. maj 1972)	84
DRAGOLJUB ČOLIĆ - VIDOSAVI NEDOMAČKI (4. septembar 1972).....	85
VIDOSAVA NEDOMAČKI - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (10. oktobar 1972).....	87
DRAGOLJUB ČOLIĆ - VIDOSAVI NEDOMAČKI (21. novembar 1973)	90
VIDOSAVA NEDOMAČKI - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (8. decembar 1973)	91
DRAGOLJUB ČOLIĆ - VIDOSAVI NEDOMAČKI (17. decembar 1973).....	92

DRAGOLJUB ČOLIĆ - VIDOSAVI NEDOMAČKI (17. januar 1974).....	94
DRAGOLJUB ČOLIĆ - VIDOSAVI NEDOMAČKI (nedatirano, januar ili početak februara 1975)	95
VIDOSAVA NEDOMAČKI - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (1. mart 1975).....	97
DRAGOLJUB ČOLIĆ - VIDOSAVI NEDOMAČKI (4. mart 1975)	98
Prepiska Dragoljuba Čolića i Jakira Eventova	101
Prepiska Dragoljuba Čolića i Cvija Azarije	105
CVI AZARIJA - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (28. oktobar 1977)	108
CVI AZARIJA - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (16. novembar 1977).....	109
CVI AZARIJA - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (24. januar 1978)	111
DRAGOLJUB ČOLIĆ - CVIJU AZARIJI (4. februar 1978).....	113
CVI AZARIJA - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (23. oktobar 1978).....	114
CVI AZARIJA - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (13. decembar 1978)	115
CVI AZARIJA - DRAGOLJUBU ČOLIĆU (27. februar 1979).....	116
DRAGOLJUB ČOLIĆ - CVIJU AZARIJI (nedatirano)	117
Bibliografija Čolićevih radova o Jevrejima.....	118
KORIŠĆENI IZVORI I LITERATURA.....	121
SPISAK ILUSTRACIJA.....	122
JEVREJSKA PISMA DRAGOLJUBA ČOLIĆA	123
JEWISH LETTERS OF DRAGOLJUB ČOLIĆ.....	124
JÜDISCHEN BRIEFEN VON DRAGOLJUB ČOLIĆ.....	125
SADRŽAJ.....	127

JEVREJSKA PISMA DRAGOLJUBA ČOLIĆA

Priredio:
Filip Krčmar

Izdavač:
Jevrejska opština Zrenjanin
Žitni trg 1
23000 Zrenjanin

Za izdavača:
Ljiljana Popov

Priprema za štampu
Vuk Gurjanov

Lektura
Dunja Ilić

Štampa
Miragraf, Kikinda

Tiraž
200

© dr Filip Krčmar
© Jevrejska opština Zrenjanin, 2019

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

821.163.41-6

ЧОЛИЋ, Драгољуб, 1908-1982

Jevrejska pisma Dragoljuba Čolića / priredio Filip Krčmar. - Zrenjanin : Jevrejska opština,
2019 (Kikinda : Mira graf). - 129 str. : ilustr. ; 22 cm

Tiraž 200. - Bibliografija. - Summary ; Zusammenfassung.

ISBN 978-86-9187-731-6

а) Чолић, Драгољуб (1908-1982) -- Преписка

COBISS.SR-ID 330740487

Budući da me u čitavom mom radu koji traje decenijama najviše interesovala istorija pozorišta, sporta i Jevreja na ovom području, mislim da sam danas prva ličnost u pogledu poznavanja života i rada Jevreja na ovom području i da me u tom više niko ne može stići i preteći.

— Dragoljub Čolić u pismu Jakiru Eventovu

Kad bi u svakom gradu Jugoslavije živeo po jedan Čolić, imali bismo već odavno napisanu istoriju jugoslovenskih Jevreja sa potpunom arhivskom građom.

— Vidosava Nedomački u pismu Dragoljubu Čoliću

Budući da me u čitavom mom radu koji traje decenijama najviše interesovala istorija pozorišta, sporta i Jevreja na ovom području, mislim da sam danas prva ličnost u pogledu poznavanja života i rada Jevreja na ovom području i da me u tom više niko ne može stići i preteći.

— Dragoljub Čolić u pismu Jakiru Eventovu

Kad bi u svakom gradu Jugoslavije živeo po jedan Čolić, imali bismo već odavno napisanu istoriju jugoslovenskih Jevreja sa potpunom arhivskom građom.

— Vidosava Nedomački u pismu Dragoljubu Čoliću

